

87.

Aantekeningen, augustus – oktober 2022

Pieter Wisse

87.1

Geén zgn subject is alleen op de wereld, laat staan dat een subject zelf(s) alleen de wereld is. Ook – en vooràl – wat geldt als een subject is daarom onderhevig aan verhoudingen. Volgens een verhouding tellen aandelen voor subjecten als deelnemers eraan. Voor verdeling van aandelen kunnen deels expliciete regels opgesteld zijn, enzovoort. Sommige regels hebben status van wet. Daaraan kunnen deelnemers over en weer zgn formeel recht(en) ontleen wat hun resp. aandelen betreft, en dus óók plichten die ze als deelnemers aan de veronderstelde – soort – verhouding bijbehorend moeten vervullen.

Nogmaals, verhouding is onlosmakelijk met verdeling verbonden. Of regels wettelijk geborgd zijn of niet, principieel dienen ze bepaalde verdeling volgens veronderstelde verhouding. Een regel kan op navolging door deelnemers rekenen, indien deelnemers de verdeling waarderen naar hun resp. aandelen van lasten die zij erdoor/-voor moeten leveren en baten die zij ermee genieten. Ofwel, zo'n regel zorgt voor rechtvaardig ervaren verdeling.

De wet- annex regelgever mikt uiteraard op regels die door relevante deelnemers aan de ermee geregelde verhouding alom als rechtvaardig worden opgevat en dús gevolgd. Dat lukt om allerlei redenen nooit volledig. Een regel kan verdeling ook juist schever trekken, dwz rechtvaardigheid verminderen.

Ik wil ònpartijdig – klopt, nee, dat kàn dus nooit – vooralsnog maar zeggen dat rechtvaardigheid verhouding veronderstelt, en daarmee eveneens verdeling. Een aanduiding als verdelingsrechtvaardigheid is daarom een pleonasme. Die aanmerking heb ik dan ook op **Distributive Justice** (Yale University Press, 1985) als titel van een boek van Morton Deutsch (1920-2017). Rechtvaardigheid die geen kwestie van verdeling is, bestaat immers niet. Wat Deutsch inderdaad volgens, zoals de ondertitel luidt, **A Social Psychological Perspective** verduidelijkt, is variëteit van waarderingsgrondslagen. Daarvoor neemt hij een ruwe indeling van – soorten – verhoudingen aan met elk een ervoor kenmerkend aangegeven waarde:

“[N]eed” may be the predominant value of distributive justice in the family or other caring institutions, [...] “equality” may be the predominant value in friendships and other solitary relationships, and [...] “winner-takes-all” may be the key value in competitive relationships.[p. 30 D]ifferent principles of distributive justice will be associated with different types of social relations[. p. 93]

Deutsch associeert “equity” met – verdeling volgens – economische verhoudingen, dwz “competitive relationships.” Ik ben het eens met

[the] basic assumption [being] an evolutionary one: namely, to cope with the psychological requirements of assorted types of social relations, people have developed the capacity to utilize psychological orientations as they are necessary in different situations.[p. 74 D]ifferent motivational and moral predispositions [a]re [...] involved.[p. 79]

Uiteraard erkent hij dat

more and more social life comes under the sway of economic values. [However, although the process of casting diverse social relations into an economic mold has gone quite far, it is a[n] error to believe that economic values [...] characterize all social relations[. p. 30]

Tja,

different canons of distributive justice will often be in conflict with one another in any given distributive situation. [...] There is no simple, satisfactory answer to such questions. Justice is complex and variable[. p. 35]

Regels zijn als op voorhand bevredigende antwoorden bedoeld. Daarvoor zijn regels, zonodig expliciet, opzettelijk beperkt tot een deelverzameling van maatschappelijk-verkeerssituaties, onderscheiden regels (verkeers)deelnemers volgens situationele hoedanigheden en geven regels bepalingen aan voor deelnemers 'in' zo'n hoedanigheid voor hun daarmee onderling afgestemde gedragingen. Zoals Deutsch stelt,

[i]t is important for the participants in a particular social situation to know "what's going on here"; to know the actors, the roles they are to perform, the relations among the different roles, the props and settings, the scenes, and the themes of the social interaction.[p. 83] Underlying the concepts of schema, script, and frame is the [...] view that that people approach their social world, actively, with structured expectations about themselves and their social environments that reflect their organized beliefs about different social situations and different people[. ...] mak[ing] it possible for us quickly to interpret and respond to what's going on in specific situations, and if our responses lead us to inappropriate interpretations and responses, then they are likely to be revised on the basis of our experiences in the situation.[p. 82]

Hij benadrukt dus terecht dat

the distributive values operative in a just world will and should depend upon circumstances.[p. 36]

Aanvullend weerspreekt Deutsch echter dat

justice is completely situational[p. 36]

Daarmee voert hij een m.i. nodeloos verschil in. Het is immers maar hoe beperkt dan wel ruim een situatietype verondersteld is.

Een subject kan zo'n geregeld antwoord echter ongepast achten. Zo verwoordt Deutsch – een aspect van – de veronderstelling die ik later met de semiotische enneade gemaakt heb onder de noemer van subjectief situationisme (maar lees voor "man" – véél – ruimer subject):

Man is selfish only in the tautological sense that all behavior of the self is defined as motivated by the self.[p. 27]

Met haar/zijn motief kan een subject in kwestie het geregelde situatietype, de geregelde situationele hoedanigheid en/of de geregelde gedragbepaling voor de haar/hem toegeschreven situationele hoedanigheid niet vinden stroken. Past z/hij zich desondanks aan? Of niet, en riskeert z/hij daardoor een geschil met andere deelnemers? Leidt zo'n geschil tot andere regels, enzovoort? Hoe dan ook

[is t]he concept of justice [...] intrinsically concerned with both individual well-being and societal functioning.[p. 35]

Over regels gesproken, Deutsch

[is] using the term **cooperation** broadly to include working out ways of not interfering with or bothering one another and also developing accepted procedures for engaging in conflict and cooperation.[p. 353]

Dit verduidelijkt dat motivationele ontwikkeling door opvoeding en -leiding van/tot een subject grotendeels gericht is op “selfish” gedragsvermogen in de zin van “societal functioning.” Dat heet ook wel internalisering van regels. Dat maakt ze helaas óók zo moeilijk te wijzigen.

87.2

Steve Bruce wijst in **Sociology, A Very Short Introduction** (Oxford University Press, 1999) op verschil tussen, in mijn woorden, object- en subjectgericht onderzoek. Objectgerichte methoden zijn ongeschikt voor subjecten. Met zgn objecten zijn experimenten inderdaad vaak vergaand repliceerbaar, maw principieel herhaal- resp. vergelijkbaar. Maar met subjecten is elke interactie

itself a novel social event.[p. 7]

Het betrokken subject verandert erdoor, wat replicatie verhindert. Daarom acht ik overigens nogal wat zgn subjectgericht onderzoek onethisch. Bruce lijkt het hoe dan ook vergeefse moeite te vinden, want

we will never discover the laws of human action because people are not like atoms. The subject matter [!] of the social sciences is conscious sentient beings who act out of choice.[p. 10]

Bruce veronderstelt geen absolute keuzevrijheid van een subject. Hij houdt het er op dat invloeden op een subject

are not ‘binding’ in any absolute sense.[p. 10]

Daarmee ben ik het volgens subjectief situationisme eens. Zoals Bruce stelt,

[e]ven when objective stimuli are implicated in our actions, it is our interpretations [...] that affect our behaviour.[pp.25-26]

Zo telt de enneade o.a. motief als element. Inderdaad,

[e]ven identifying the social act we wish to understand[,] requires attention to motives.[p. 12]

Waar de enneade dan vèrder ... attent op maakt, is dat een motief als zodanig nooit een ... begrip kan zijn. Dat is een principiële belemmering voor objectivering. Iemand naar haar/zijn motief vragen is volgens Bruce zowel onontkoombaar als problematisch, omdat

the very fact of asking (in whatever form) is itself a piece of social interaction. The accounts that people give can be [...] performances through which they pursue present interests.[p. 12]

Ik veronderstel zelfs dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance). Dus ook

giving an account is itself a social activity and not merely an explanation of earlier activities.[p. 13]

Zodra – over en weer? – betrouwbare verwachtingen over inschikkelijkheid per saldo voordeling zijn,

[t]he solution is **regulation**. [p. 21] Some part of those frameworks may be fixed in formal law. The bulk of it is merely conventional. [p. 22] How people see themselves is greatly affected by how others see them. [p. 41]

Over motieven gesproken,

[a]t its most effective, the straightjacket is applied not outside of the body but to the inside of the mind. We are socialized in the culture so that important elements of it become embedded in our personalities. [p. 22]

Nota bene,

Everywhere behaviour is coordinated by the **reciprocal** nature of roles. [p.23]

Ipv rol geef ik de voorkeur aan hoedanigheid als aanduiding. En de crux van hoedanigheid in verhouding tot andere hoedanigheden is dan het beperkte bereik van geldigheid. Dat is zeker niet “everywhere,” maar betreft telkens een situatie. Daarom breid ik de aanduiding uit tot: situationele hoedanigheid. De opvatting van

society as a system of interlocking roles [p. 41]

verfijn ik tot die van elke situatie inclusief verhoudingen tussen hoedanigheden. Zowel situaties als de – gedragsverdeling volgens – hoedanigheden per situatie kunnen veranderen, allereerst vaak zgn informeel en vervolgens soms zgn formeel gevestigd:

Hence such regularities as we find [...] are a product of culture: people make it up. [p. 25] We have to appreciate that social order is [...] fluid, even in flux. While there is much value in understanding societies as collections of interlinked roles, guided by bodies of rules, we must always remember that the performance of some roles offers considerable scope for improvisation and the process of interpretation never stops. [p. 45]

Wat telt, is eventueel gewijzigde waardering voor – rechtvaardigheid van – verdeling, want,

and this is the vital point, social constructions are viable only to the extent that they are **shared**. [p. 27]

Daarvoor is het niet nodig dat iedereen hetzelfde oordeel heeft. Integendeel, wat per persoon (lees ook: subject) telt, is steeds het oordeel volgens het relevante perspectief, te weten behorend bij de situationele hoedanigheid die z/hij meent te vervullen als deelnemer. Tja,

individuals [...] differ in their ability to ‘define the situation’[, p. 28]

en/of hun hoedanigheid erbinnen. Bruce wijst op het gevaar dat mensen zichzelf een exclusieve hoedanigheid toeschrijven, daarmee andere mensen imponeren en bijgevolg eenzijdig voordeel verkrijgen. Aan de (wan)orde is dan

the self-inflated image of professionals[. While] their [own] advantages [a]re real enough, the justifications offered for them [a]re largely self-serving rhetoric. [...] Professional self-regulation ha[s] more to do with hiding bad practice from lay scrutiny than with the social good. [p. 90]

Onterechte kritiek? Ik meen mij het oordeel te kunnen veroorloven dat zgn ict-ers nog steeds in veel gevallen opbouwende ontwikkelingen belemmeren door hun veronachtzaming van wat met voorrang aandacht verdienen als informatiekundige opgaven; zij leggen nogal klakkeloos digitaal-technische oplossingsdwang annex – beperking op.

Hetzelfde subject kan in allerlei situaties – komen te – verkeren in telkens een bijbehorende situationele hoedanigheid voor haar/zijn verhouding met andere subjecten in hun resp. dienovereenkomstige situationele hoedanigheid. Bruce vermeldt

[t]he possibility of such alternation [as] mark[ing] a crucial change.[p. 59]

Daarentegen vind ik die mogelijkheid kenmerkend voor welke levensvorm dan ook. Een (post)modern mens ervaart zich wellicht nog weer sterker aan dergelijke wisselingen onderhevig, maar principieel is haar/zijn dynamisch meervoud van situationele hoedanigheden ‘natuurlijk’ niets nieuws. Het is dus ook nooit anders geweest dan dat meer inzicht enz. mogelijk is

[from] distinguish[ing] between the role and the person who play[s] it.[p. 60]

Dat meervoud per subject vergt onderscheid volgens – zoiets als – situaties.

87.3

In **The Identity of Man** (American Museum Science Books, 1971) schetst Jacob Bronowski (1908-1974) m.i. terecht een dynamisch subjectbeeld. Mee eens,

we must seek the sense of self in the precise detail of behaviour. What is it that makes, not the totality of many acts, but some single act, mine and not another's?[p. 16]

Daarvoor heb ik onder de noemer van subjectief situationisme als basisschema de semiotische enneade opgesteld, hier in Bronowski's woorden,

somehow express[ing] and contain[ing] in its detail the lifelong growing totality of [the subject. p. 17] Man is [...] a self by experience.[p. 114]

De ervaring van de ene gedraging verandert het vermogen voor de volgend gedraging, enzovoort. Zoals Bronowski stelt,

[f]or experience will [...] make the second occasion on which I act different from the first, and will thereby shift the range of my possible [behaviors]. The argument does not depend on the uniqueness of my action, on either occasion, but on the uniqueness of my experience between them. In short, I am not a fixed character, for I am constantly enlarged by my own experiences.[p. 18] The self constantly grows and changes as it has new experiences[. p. 26]

Omdat

[a]ny definition of the self must allow for this enlargement[, p. 18]

zeg ook maar voor zulke gelegenheids- annex situationele subjectdynamiek, houd ik het voor wat continu geldig is van een ob- dan wel subject slechts op 'zijn' nul-identiteit. Daarmee heb ik geformaliseerd wat Bronowski oppert as

a radical conclusion.[p. 18]

Nee,

[t]he self is not something fixed[, p. 18]

althans niet gelet op

readiness for action.[p. 18]

Metapatroon als modelleermethode helpt aan begrip van werkelijkheid als

a network of happenings that [...] are intertwined between every part of the world; and we are among those parts.[p. 38]

Dat zijn dan delen van ob- dan wel subjecten, met per deel situationele (gedrags)verbijzondering, en als zodanig

[w]e are an active and intimate part of our descriptions[. p. 38]

(Een) ervaring levert een subject aldus

not a single fact[, but rather] it adds a thread to the network, ties a knot here and another there, and by these connections at once binds and enlarges the whole system.[p. 43]

Vergelijkbaar komen betekenissen met Metapatroon tot uitdrukking volgens een netwerkmodel. Ik sluit mij voor informatiekunde graag aan bij Bronowski die benadrukt dat

[t]his is worth saying, even though it is always been so[, i.e., the interdependent nature of meaning], because it is still neglected by philosophers [p. 43]

en praktisch dus onverminderd door zgn ict-ers en hun opdrachtgevers met stelselmatig gebrekkige tot zelfs averechtse digitale voorzieningen voor informatieverkeer tot voorspelbaar gevolg.

Bronowski duidt met zoveel woorden ook wat ik versta onder situationele hoedanigheden:

[S]ociety [...] has many groups, some of which overlap in [man. ... For t]he same man belongs to many different groups, whose demands are not at all one. [...] E]ach group to which he belongs creates another place for him. His character is a complex of all the traits which carry him into each of his groups in turn[. p. 99]

Wat 'we' kennelijk onvoldoende over beschaving enzovoort beseffen, is dat

[a] full and many-sided modern society draws its strength from this crisscross of different loyalties.[p. 99 O]ur failure springs from habit and prejudice more often than from a conflict of values.[p. 100]

Beschaafd inclusief tolerant is intussen besef dat

no set of axioms can be complete[, a]nd [therefore] an axiomatic system can never be guaranteed to be consistent[. p. 123]

De vraag is altijd praktijk waarmee verhoudingen met verdelingen van dien over deelnemers nog zo evenwichtig mogelijk – veranderbaar – zijn. Ook Metapatroon ontkomt uiteraard niet aan

a cardinal point[, i.e., a]ny description in our [...] formalisms must be incomplete[. ...] It is the language that we use [...] that imposes (by its arrangements of definitions and axioms) both the form and the limitations of [...] what we [express].[pp. 124-125]

Dat neemt niet weg dat als modelleermethode Metapatroon dankzij recursie van contextuele verbijzondering alweer minder beperkingen oplegt c.q. principieel variëteit laat uitdrukken vergeleken met nog steeds gangbare, atomistisch gerichte methoden.

87.4

Is dogma niet een ander woord voor axioma, maar volgens een afwijzend(er) oordeel erover? Ik bekommer mij om axioma's, zeg dus ook maar om grondslagen, veronderstellingen, een paradigma, voor een stelselmatig bemeten informatiekunde. Mijn idee is dat voor zgn digitalisering alom nog steeds dogmatisch een enkelvoudig informatie- annex tekenbegrip voor geldig gehouden wordt. Tja, dat is niet berekend op betekenissenvariëteit. Ontwikkeling van digitale technologieën biedt echter allang

mogelijkheden voor – facilitering van – informatieverkeer waardoor met voorrang zulke variëteit moet kunnen worden beheerst. Dat vergt als grondslag e.d. een samengesteld informatie- annex tekenbegrip. Op basis van zo'n begrip met eveneens context als onlosmakelijk onderdeel van een teken 'werkt' Metapatroon als stelselmatige modelleermethode. En dat begrip past in een ruimer axiomatisch kader; de semiotische enneade handhaaft daarvoor de driedelige (hoofd)structuur van de, het woord zegt het al, triade naar het idee van Charles Peirce (1839-1914). Nee, het schiet nog niet op om dat samengestelde informatie- annex tekenbegrip aanvaard en ook daadwerkelijk benut te krijgen. Dat komt omdat veronderstellingen, en dat geldt nota bene voor welk onderwerp dan ook, er als het ware ingehamerd zijn. Zachtjes uitgedrukt, ze laten zich dus niet zo eenvoudig vervangen. Sterker nog, omdat veronderstellingen als de principieel voor geldig gehouden criteria tellen voor beoordeling, stuiten voorstellen voor kwalitatief andere veronderstellingen met bijgevolg andere praktijk er prompt op af.

Zo kwam ik er toe om **Inleiding tot de studie van de dogmatiek** (J.H. Kok, 1982) van Hendrikus Berkhof (1914-1995) te lezen. De auteur duidt dogmatiek als

een systematische doordenking van het heil dat in Christus gegeven is.[p. 13]

Het moet meteen duidelijk zijn dat in die zin

de ongunstige bijklank van dwaalleringen [p. 9]

ontbreekt. Berkhof wijst er op dat

in de kerk [...] de positieve betekenis de overhand [kreeg van] de ware leer[. p. 9]

Dat is dan iets waarin ik niet ... geloof, te weten dat wij zouden kunnen weten wat de waarheid is. Zo absoluut gericht blijkt ook – zelfs? – Berkhout dogmatiek echter niet voor te stellen. Inderdaad, er is

geen keuze tussen wel en niet dogmatiek, alleen tussen slechtere en betere dogmatiek.[p. 54]

Daarom pleit hij juist voor openheid voor verandering van ... dogma's, want

[w]anneer de bijbelse getuigenissen in hun historische verbanden worden gelezen, blijken ze samen niet zozeer een systeem als wel een weg te vormen.[p. 37]

Met "een systematische doordenking" bedoelt Berkhof dus niet het alsmear doorhameren op dezelfde spijker op dezelfde plaats om daarmee hetzelfde "systeem" nog weer onwrikbaarder te vestigen. Met erkenning van "historische verbanden"

blijkt [die weg] telkens van richting te kunnen veranderen en wisselende perspectieven te bieden.[pp. 37-38]

Wat ik dan niet begrijp, is waarom de Bijbel apart als een afgesloten verslag geldt. Is dat om de hoeveelheid materiaal voor telkens geactualiseerde herinterpretatie overzichtelijk te houden? Intussen zijn eerdere resultaten van herinterpretatie, zeg dus ook maar van dogmatiek, eveneens relevant, enzovoort. Zoals Berkhof stelt,

[d]ie weg gaat ook na de apostolische tijd voort [en] moet telkens weer in zijn totaliteit worden overzien om dan aan de situatie van heden te worden gerelateerd.[p. 38]
Men gaat [...] in een ommegang om zijn voorwerp heen, om daar, telkens vanaf een andere plaats in de geschiedenis en vanuit nieuwe ervaringen in de cultuur, andere aspecten aan te ontdekken, die aan vroegere generaties niet of zó niet waren opgevallen.[p. 56]

Het klinkt wellicht onverwacht, maar die instelling maakt christelijke theologie hoe dan ook minder achterlijk dan een informatiekunde die maar blijft uitgaan van aparte zgn toepassingen ipv over te gaan op een stelselmatige verkeersoriëntatie in het besef van veranderlijke betekenissenvariëteit:

Wie de ideeën van de grote theologen uit alle tijden niet ook en eerst leest als hun antwoorden op vragen en uitdagingen van hun eigen tijd, loopt gevaar er kleurloze abstracties van te maken.[p. 40]

En er klakkeloos, intussen wellicht allang abusievelijk, in te volharden. Met zoveel woorden benadrukt Berkhof

het 'nut' van dogmatiek [p. 15]

met een beroep op relevant zijn en blijven van dogma's die daarvoor gewijzigd moeten kunnen worden:

[H]et besef, dat dogmatici niet de eeuwigheid, maar voor hun eigen tijd schrijven, [is] vrijwel algemeen geworden.[p. 60] Dan blijkt op de duur, dat het ook daar volop ernst wordt met de actualiteit [p. 62 en c]ontextualiteit[. p. 67]

Hij is overigens eerlijk genoeg om te vermelden dat

[d]at [...] niet uit[sluit], dat er ook heel veel steriele en schadelijke dogmatiek (geweest) is.[p. 16]

Dat heeft ook geleid tot de negatieve connotatie van – de term – dogma. De kerk richt(te) vooral elders schade aan. Zo hebben ict-ers nogal wat ... weg van leden van een gesloten kerk(genootschap) met

afkeer van intellectuele doordenking [waarbij] men toch een heel stuk onbewuste dogmatiek meevoert [p. 16]

met hun extra weerstand van dien tegen wijziging ervan. Daarentegen

[moet] de dogmaticus [...] nieuwsgierig zijn[. p. 40 D]aardoor gaat de dogmaticus beseffen dat hij zich [...] nog op weg bevindt[. p. 41]

Berkhof merkt op

dat de huidige dominerende trend in de godsdienstwetenschap niet gaat in de richting van de fundamentele, maar van de empirische vraagstellingen. Men wil de religieuze mensen en hun ideeën verstaan in en soms ook vanuit hun sociale, politieke, economische en andere bindingen c.q. verwevenheden.[p. 47]

Met digitale voorzieningen voor informatieverkeer op maatschappelijke schaal moet ook informatiekunde “verwevenheden [...] verstaan.” Vergeleken met een geschiedenis van telkens aparte toepassingen is dat een kwalitatief (!) nieuwe “empirische” opgave. Daarvoor komen we als voorwaarde niet om een “fundamentele” heroriëntatie heen, ofwel om stelselmatig bemeten veronderstellingen. Dat heeft Metapatroon als modelleermethode voor eenduidige beschrijving van “verwevenheden” van betekenissen opgeleverd. Zoals Berkhof vervolgt,

[d]aar h[ebb]en vorige generaties van onderzoekers zich weinig om bekommerd. Een inhaalmanoeuvre [...] is noodzakelijk.[p. 47]

Klopt,

[w]ie van de algemeengeldigheid uitgaat, ziet zich daardoor vanzelf naar de contextualiteit verwezen.[p. 69]

Tja, op het eerste gezicht lijkt informatiekunde weinig tot niets met theologie te maken te hebben. Algemener opgevat als “een systematische doordenking” met daarbij systeem als stelsel gedacht vind ik overeenkomsten leerzaam (en over verschillen heb ik het hier niet :-). Vergelijkbaar relevant acht ik voorts Berkhofs bewering dat

het duidelijk [is], dat de dogmatiek zich evenmin van de ethiek los kan denken als de ethiek van de dogmatiek. [...] Er is dus geen onderdeel van de dogmatiek, dat geen ethische strekking heeft.[p. 49]

En vooraf ligt er

niet een weg [beschikbaar] die vanaf het fundament van eenvoudiger naar gecompliceerder problemen en inzichten voortgaat.[pp. 80-81]

Kenmerkend voor “verwevenheden” is immers:

Alles volgt uit alles en alles veronderstelt alles[. ...] Men kan er alleen maar in springen.[p. 81]

Veronderstellingen dienen als aanloop en afzet. Wie daarmee herhaaldelijk verkeerd uitkomt, zeg ook maar van de wal in de sloot, doet er ooit verstandig aan eens een andere aanloop/afzet te proberen. Veel zgn professionals – waartoe stellig kerkfunctionarissen gerekend moeten worden – stellen zich echter comfortabel als stuurlied aan de wal op. Zo raken zij nooit zelf in de sloot verzeild en komt de wijsheid resp. noodzaak van een paradigmawissel niet bij ze op.

Oh ja, ik wil niet ... dogmatisch doen, maar überhaupt ontkomen aan veronderstellingen is onmogelijk. Wat dan uiteraard weer een veronderstelling is ...

87.5

In **Hollandse architectuur** (Sun, 1983) zijn opstellen herdrukt van J.J.P. Oud die oorspronkelijk in duitstalige edities zijn verschenen in 1926 resp. 1929. Wat Oud destijds kritisch opmerkt over bouwkunst, acht ik thans – tevens? – treffend voor, zeg maar, werken van informatiekunde:

[Er] kleeft [...] nog veel traditionele ballast aan. [...] Aan zijn vormgeving liggen altijd nog te opdringerig de eisen der technische constructie, te weinig consequent de eisen van het praktische leven ten grondslag.[p. 26]

Zgn ict-ers beseffen hun feitelijke behoudzucht blijkbaar niet. Zij associëren hun overheersend digitaal-technische oriëntatie gretig met vooruitstrevendheid e.d. Dergelijke propaganda belemmert echter ontwerp enz. van voorzieningen voor evenwichtige(r) – verhoudingen door – informatieverkeer. Oud parafraserend,

[j]uist daarin evenwel is de [informatiekunde] bij haar tijd ten achter.[p. 26]

Of leven wij voortdurend volgens onevenwichtige verhoudingen? En bieden digitale technologieën nog maar eens een machtsmiddel? Oud pleit m.i. terecht voor heroverweging:

Hoewel de constructie in het ingewikkeld complex van factoren, waarop het [...] scheppingsprocédé berust, een voorname plaats inneemt, zo dienen toch niet de constructieve eisen [...] meer of minder uitgangspunt voor [...] vormgeving te zijn, maar is de grondslag daartoe in de allereerste plaats te zoeken in de praktische behoeften[. p. 26]

Dat klinkt niet alleen verstandig, maar dat is het natuurlijk ook. Sterker nog, dankzij die leidraad raakt “constructie” nooit “ingewikkeld[er]” dan begrijpelijk volgens

bedoelde “behoeften.” Overigens verschilt wat informatiekundig onder “vormgeving” verstaan moet worden van wat Oud er bouwkundig mee bedoelt; dat verschil laat ik hier in het midden. Klopt, door ontwikkelingen

[i]n de techniek k[o]m[t] men tot een geheel nieuwe vormgeving, [...] juist omdat de praktische eisen van het leven zonder bijgedachten aanvaard w[o]rden.[p. 26]

Dus, in een tegenwoordig als archaïsch ervaren stijl resp. spelling uitgedrukt,

de techniek [kan] de [informatiekunde] niet geheel tot voorbeeld dienen, [maar zij] kan [haar] wel tot aansporing en leering zijn![p. 28]

Ofwel, het betreft een ernstige vergissing

in wezen meer [...] partij [te trekken] van de ten dienste staande middelen, dan [...] ze [praktisch] tot vorm [te] br[engen]. ... Er] moge gebleken zijn, dat voor de [informatiekunde] nog een geheel veld ter ontwikkeling braak ligt.[p. 28]

Menigeen vergeet helaas, nogmaals, dat

de grondslag van de [...] vormgeving in eerste instantie in de praktische factoren – en van die bovenal in die der bestemming – gelegen moet zijn[, gericht op] een evenwichtstoestand, waarin het een en het ander zich wederkerig te offeren hebben.[p. 62]

Oud ziet zo gauw geen verbetering, want

[o]nze tijd in zijn psychische afgestomptheid kent [...] slechts de aantrekkelijkheid van het sterk uitgesproken éénzijdige.[p. 62]

Inderdaad, wat informatiekunde betreft slaag ik er maar niet in om zelfs maar aandacht te verkrijgen voor methodische erkenning van betekenisvariëteit. Als principiële moeilijkheid ervaar ik dat mensen ten onrechte menen er een opvatting over enkelvoudige betekenis op na te houden. En als ze een voorstel geloofwaardigheid schenken, moet het een netzo enkelvoudige betekenisopvatting betreffen. Maar het gaat nu net om erkenning van meer- ipv enkelvoud. Dat meervoud valt onmogelijk uit enkelvoud af te leiden, er vanuit te beredeneren, enzovoort. Het betreft een kwalitatief ànder ... principe. Oud lijkt dat nog onvoldoende te beseffen door te veronderstellen

dat het nodig is eenzijdig te zijn bij het propageren van nieuwe ideeën[. p. 107]

Dat kàn niet werken, indien het nieuwe idee een principiële àfwijzing betreft van eenzijdigheid, want in plaats daarvan wijst op de noodzaak, dàt ziet Oud wel scherp gelet op het bevorderen evenwichtige(r) verhoudingen,

het leven in zijn totaliteit [er]bij te betrekken.[p. 107]

Hoe dan ook is ook mijn indruk is dat ten onrechte

[d]e praktische factoren der [informatiekunde] [...] alle aan de voortgang der technische ontwikkeling onderworpen [geraakt zijn. ...] Dientengevolge k[o]men er [...] ict-)architecten voor, die alle heil verwachten van de techniek zonder meer, terwijl zij in de éénzijdigheid hunner bewondering de [practische] kant van het probleem volkomen verwaarlo[z]en.[pp. 62-63]

Dat loopt verkeerd, en blijft verkeerd lopen, zolang opdrachtgevers er abusievelijk in geloven. Of beschouwen zij als succes wat ik duid als – herhaalde – mislukking? Opnieuw klopt de analyse van Oud:

Opgeschrikt door de teleurstelling, welke als gevolg daarvan niet k[u]n[n]en uitblijven, g[aa]n zij [...] over stag en sl[aa]n even stuurloos om in het tegendeel[, p. 63]

tja, maar nog steeds zonder de technische heilsverwachting van eenzijdig voordelige verhoudingen te verlaten. Zo dringt het tot opdrachtgevende bestuurders kennelijk niet door – of zien zij daarin zelfs voordeel? – dat

iedere vooropstelling alzo van een éézijdig[e] vormopvatting [...] is reeds daarom verwerpelijk, omdat zij de onvermijdelijke eisen van het bestaan gewelddadig onderdrukt en de tweespalt [...] vergroot. Niet door de ontkenning van de werkelijkheid maar slechts door haar onbevangen aanvaarding is deze tweeslachtigheid op te heffen.[p. 63]

Informatiekundig is de crux erkenning van, ook nog eens veranderlijke, betekenissenvariëteit. Ontkenning van zulke variëteit komt neer op veronachtzaming van verhoudingen en aldus selectieve bevoor- resp. benadeling van deelnemers. Ofwel, evenwichtig is anders. Ook, Oud hier verder parafraserend door vervanging van zijn term bouwkunst door mijn term informatiekunde,

de [informatiekunde] verkeert in een voor haar ontwikkeling uiterst belangrijk tijdperk, een tijdperk, waarvan de belangrijkheid niet voldoende erkend wordt in de richting waarin zij gezocht moet worden. [...] Niet alleen is de [informatiekunde] van thans haar tijd niet vooruit, zij is zelfs niet op de hoogte van haar tijd, en werkt bijwijlen reactionair op de noodwendige ontwikkeling van het leven. [Maatschappelijk v]erkeer [...] k[a]n daarvan getuigen. [...] Oorzaak en gevolg zijn verwisseld.[p. 69] De [informatiekunde] van thans [...] kent niet die gespannenheid, zoals zij zich [kan] verwerkelijk[een] in het grote rythme, in het evenwichtig complex van onderling op elkaar betrekking hebben en invloed uitoefenende delen, waarvan het een de [...] bedoeling van het ander ondersteunt, waar niets bij kan, maar ook niets af mag, waarbij elk deel [...] zozeer in verhouding staat tot de andere delen, dat elke – ook de kleinste – verandering een algehele evenwichtsverstoring ten gevolge heeft[. pp. 73-74]

Hoe Oud de noodzaak resp. mogelijkheid van stelselmatigheid aangeeft, geldt m.i. vergaand vergelijkbaar voor modellering van veranderlijke betekenissenvariëteit. Daarvoor is allang Metapatroon als modelleermethode beschikbaar. Aan belangstelling ervoor ontbreekt het echter nog steeds. Daarin brengt deze aantekening stellig evenmin verandering ...

Zo is Ouds kritiek op “toepassing van ornament” nogal vergeefs. Als het informatiekundig equivalent van ornament beschouw ik een aparte zgn ... toepassing met wildgroei van dien. Helaas,

[w]at de tegenwoordige [informatiekunde] in zodanig evenwicht te kort schiet, corrigeert zij door aanbrenging van [toepassing].[p. 74]

Dat mislukt voorspelbaar, maar

[d]oor toepassing van [toepassing] laat zich elk gebrek aan zuiver [informatiekundig]-compositorisch evenwicht, laat zich elke architectonisch mislukte poging [...] **uiterlijk** herstellen.

Dat volstaat om bij opdrachtgevers de indruk te blijven wekken dat het zó moet, en niet anders. Het ‘helpt’ overgang naar stelselmatige oriëntatie ook niet dat zgn ict-ers zèlf overtuigd zijn van hun apartheidsopvatting. Daarentegen

[s]amenvattend valt de concluderen, dat een zich rationeel op de moderne levensomstandigheden baserende [informatiekunde], in elk opzicht een tegenstelling zal vormen tot de tegenwoordige [informatiekunde].[p. 80]

Hmm, zo radicaal als Oud over bouwkunst ben ik dan weer niet over informatiekunde. Naar mijn idee moet er een oriëntatie bij, zeg maar de

infrastructurele. Daardoor verandert uiteraard de toepassingsoriëntatie. Dat vergt, klopt,

een stadium van ontbinding van het oude stelsel en opbouw van de nieuwe orde[, p. 86]

zij het dat aan tot dusver gangbare informatiekunde juist stelselmatigheid ontbreekt die kenmerkend voor “de nieuwe orde” moet gaan zijn:

[D]e waarde der verhoudingen w[o]rd[t] erin [...] gewonnen en op [een] plan gebracht; [...] bovenal k[o]m[t er]in [...] tot uitdrukking onmiddellijk en sterk de spanning ener grotere en echtere vitaliteit[. p. 86]

Dat vergt dus een andere informatiekunde dan wat daarvoor tot dusver averechts doorgaat volgens nogal eenzijdig digitaal-technische oriëntatie.

noot: Voor laatstvoorafgaande tekst in mijn reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving, zie [aantekening 85.40](#).

87.6

Verschillen acht ik onloochenbaar, maar samenhang ertussen eveneens. Vanwege samenhang lijkt het redelijk om principieel van een, herstel, van de eenheid uit te gaan. Terwijl verschillen zich onder de noemer van samenhang tot elkaar verhouden, alles nog volkomen begrijpelijk, blijft dan de onbeantwoordbare vraag naar hoe verschillen met eenheid zijn te rijmen.

Voor Metapatroon als stelselmatische modelleermethode neem ik geforceerd een onbegrijpelijk antwoord aan (zoals elke grondslag onvermijdelijk irrationeel is).

Niemand, dus ook een informatiekundig ontwerper niet, kan nu eenmaal verder kijken dan zijn (lees ook: haar) horizon. Zoiets als de horizon bestaat niet.

Verschillen duiken als het ware uit zo'n nota bene onvermijdelijk reeds door verschillen gekenmerkte horizon op om vervolgens pas ertussen expliciete verhoudingen te – kunnen – uitdrukken. Metapatroon kent daarvoor een enkel beginsel, recursief toepasbaar. Een verschil(punt) gaat daarvoor door voor een object (of subject) en een ander – of hetzelfde – verschil(punt) voor een situatie; hun verhouding constitueert als situationeel object een aldus nader verbijzonderd verschil(punt); zo'n aangevuld verschil(punt) kan op zijn beurt dienen als samenstellend annex –hangend element voor nog weer verdere verbijzonderingen tot situationele objecten, enzovoort.

Nee, de kunstgreep met een altijd maar beperkte horizon is uiteraard geen algemeen geldig antwoord. Maar praktisch werkt het alweer evenwichtiger dan geforceerde ontkenning van verschillen.

Daarom sprak mij de tekst aan op het omslag resp. in het voorwoord van de bundel **De God van denkers en dichters** (Boom, 1997). Samenstellers Egidius Berns, Paul Moyaert en Paul van Tongeren vragen met zoveel woorden aandacht voor verschillen met verwijzing naar oud-Griekse

mythen [waarin] God slechts in meervoud bestaat[. ... D]e wijsheid van deze verhalen [is] erin gelegen [...] de mens te behoeden zich met één God en één verhaal te identificeren.[p. 7]

Zij voegen eraan toe, dat echter

[a]l vanaf het begin van de wijsbegeerte in Griekenland zelf [...] deze [...] pluraliteit bestreden [is]. Denkers zoeken naar het laatste en het hoogste en kunnen daarom slechts de ene God denken.[p. 7]

Volgens mij dènt niemand zo. Het is iets anders dat iemand wellicht wil dat het zo is. Maar bedenken hoe dat dan, eh, wèrkelijk zit, lukt zelfs nooit. In elk geval vind ik het wel zo praktisch om dan maar een veronderstelling te doen die ruimte biedt voor verschillen. Die ervaar ik immers als ... werkelijk.

In genoemde bundel is van Theo de Boer als hoofdstuk **Over de transcendentie van het Goede – Naar aanleiding van een vraag van Plato** (pp. 26-43) opgenomen. Daarin meen ik her en der een vergelijkbare opvatting te herkennen. Over veronderstelling gesproken,

[w]anneer we [...] in de werkelijkheid nergens hetzelfde maar overal het differente vinden, daagt het vermoeden dat het algemeen geldige wellicht het **indifferente** is.[p. 28]

Inderdaad,

[m]en moet verschillen zien om 'verschillig', dat wil zeggen niet-onverschillig te kunnen zijn.[p. 29]

Als verschillen 'ontstaan' door verschillen, rijst de vraag naar het, zeg maar, eerste verschil. Dat kàn als, vooruit, begin echter géén verschil zijn. Daar komt een mens denkend dus nooit uit. Dat vergt het veronderstellen van een dubbelzinnig begrip. Dat is geen zwaktebod, maar verstandig. Er volgt praktisch werkzame erkenning uit dat 'iets'

geen gelijkblijvende substantie [is, maar] zich uit[kristalliseert] in telkens nieuwe vindingen en schikkingen onder de rigeur van een principe[. p. 30]

Als dat "principe" veronderstel ik situationele verbijzondering van ob-/subjectgedrag. Dat betreft een nog weer verdere relativering van waarheid dan wat De Boer erover beweert:

Het alternatief van absolute geldigheid of algehele scepsis kan slechts overwonnen worden als we erin slagen tijd en waarheid samen te denken. Dat is denk ik sinds de opkomst van het historisch denken de eigenlijke uitdaging van de wijsbegeerte.[p. 30]

Daar is m.i. de praktische opgave onder de noemer van informatiekunde bijgekomen. Die 'vraagt' naar stelselmatige ordening van betekenissenvariëteit. Aangejaagd door digitale netwerktechnologieën moeten 'we' betekenissen feitelijk in/met één stelsel – kunnen – vatten inclusief veranderingen van betekenisverschillen door-de-schalen-heen nota bene inclusief samenhang ertussen door-de-tijd-heen. De Boer benadrukt dat wat

ons een nieuwe perspectief kan bieden [...] niet [...] de relativiteit [is] van de traditie in het licht van de eeuwige waarheid.[p. 30]

Als zo'n waarheid al bestaat, blijft die onkenbaar. Het is verspilde moeite 'ons' erover druk te maken. Daarentegen helpen praktische veronderstellingen. En zodra die onverhoopt niet – langer – praktisch blijken, doet we er 'goed' aan ze spoedigst te wijzigen. De Boer komt tot de

conclusie [...] van een ontologisch primaat van het individuele en particuliere zijnde boven het universele[. p. 31]

maar naar mijn indruk verplaatst hij slecht de verschilmakende factor met aanhoudende eenzijdigheid van dien. Ik kom tot tweeledige bijdragen volgens een verschilmakende samenloop van een object met een situatie. Daarbij verdient de situatie in kwestie, althans vanuit het perspectief van het object in kwestie als "het

individuele en particuliere zijnde,” min of meer als “het universele” te worden opgevat.

87.7

John Maeda verklaart **The Laws of Simplicity** (The MIT Press, 2006) te bedoelen als

a framework [...] of simplicity as it relates to design, technology, business and life.[p. v]

Hmm, dat vind ik nogal overdreven gesteld. Eén van zijn zgn wetten luidt dat

some things can never be made simple.[p. 83]

Duidelijker vind ik Ashby's Law of Requisite Variety. Maeda's laatste open deur heeft als opschrift dat

simplicity is about subtracting the obvious and adding the meaningful.[p. 89]

Hij biedt naar mijn indruk eerder losse commentaren als verwende gebruiker dan samenhangende overwegingen als serieus ontwerper.

87.8

Willem Schinkel duidt in **Over het nut en nadeel van de sociologie voor het leven** (Boom, 2014)

de ervaring van het in de wereld zijn [als van] complexiteit [...] die zich nooit zal laten temmen en die zich nooit zal laten kennen.[p. 10]

Maar in

[h]et dagelijks leven drukt [een mens] die ervaring van complexiteit vaak weg – en terecht, ze zou alles in de weg gaan zitten – en het leven speelt zich doorgaans af in abstracte mallen waarin complexiteitsvragen vermeden worden door met bestaande complexiteitsreducties te werken.[p. 10]

Schinkel beseft dat “complexiteitsreducties” op hun beurt “in de weg [kunnen] gaan zitten. Enerzijds

zijn [ze] nuttig, maar ze zijn ook machtige manieren van besturen en beheren die kritisch bevraagd moeten worden.[p. 11]

Mijn opvatting luidt dat reële verschillen erkenning verdienen. Voor wat als reëel geldt, komen belangen van deelnemers aan maatschappelijk verkeer in aanmerking. En wat daarvoor telt zijn verhoudingen tussen deelnemers volgens een situatie; de verdeling van aandelen moeten zij als evenwichtig – kunnen – ervaren resp. aanvaarden. Schinkel heeft het over

het bevragen van een omvattende abstractie – ‘de samenleving’ of ‘de maatschappij’ [...] – die als een mal werkt waarbinnen bepaalde vormen van leven floreren, maar andere vormen worden weggedrukt.[p. 11]

Daarvoor stel ik dus methodisch de nadere verbijzondering volgens, uiteraard eveneens resp. nog steeds een abstractie, maatschappelijk-verkeerssituaties voor

in die zin dat bepaalde ervaringen mogelijk zijn [er]binnen [...], terwijl andere ervaringen erdoor in de verdrukking raken[. p. 11]

Wat Schinkel daarom

het nadeel van de sociologie voor het leven noem[t], bestaat uit de verbeelding van de abstracties waar de sociologie zo vaak aan bijdraagt en waarmee de machtsmallen voor het leven bestendig worden.[p. 12]

Het nut? Dat

ligt ook in [...] verbeelding, maar ditmaal een verbeelding die alternatieven biedt[. p. 12] Een manier om abstracties met alternatieve ervaringen te verrijken is de bevordering van dissensus, als een meer politieke 'waarde' dan consensus.[p. 136]

Wat mij betreft moet het daarbij om – voorstellen voor – evenwichtiger verhoudingen. Naar mijn idee benut Schinkel de aanduiding “complexiteitsreductie” nog ten onrechte als algemeen geldig. Het gaat daarentegen meestal zo, nota bene over verschillen gesproken, dat de machtiger deelnemer(s) aan een situatie voor henzelf zulke complexiteit verminderen met als gevolg vermeerdering van complexiteit voor de verhoudingsgewijs onmachtiger deelnemer(s). Wat telt, is emancipatie. Ook situatie ontkomt er niet aan, dat

[a]bstracte sociale concepten [...] machtsconcepten [zijn].[p. 16]

Deelnemers en hun resp. belangen laten zich onder die noemer echter alweer veel concreter interpreteren. Een duiding als situatie laat zich wijzigen. Vergeleken met samenleving annex maatschappij kan situatie kleinschaliger eveneens een

ervaringsgeheel [...] uitdrukken [dat zowel] minder abstract [is als] meer openheid [en] meer verbindingen met andere concepten [toelaat].[p. 16]

Over reële verschillen gesproken,

[i]n weerwil van de abstracte common sense betekent conceptuele verheldering altijd conceptuele verveelvoudiging.[p. 16]

Wat Metapatroon als stelselmatig bemeten modelleermethode biedt is een methodisch beginsel voor “verveelvoudiging” van betekenisverschillen-in-samenhang. Dat komt tegemoet aan de behoefte aan – de noodzaak van – het

permanent werk van plaatsbepaling – een fantasmagorisch werk van verbeelding van lokaliseerbaarheid[, p. 16] een permanent ketters werk van verbeelding van veelheid [...] voor het actueel maken van potenties.[p. 18]

Informatiekunde moet stroken met sociologie, waar

[w]at sociologische moderniteitsconcepties bovenal gemeen hebben [...] een of andere conceptie van differentiatie [is].[p. 26]

Heten dat overigens dan geen postmoderne “concepties”? Het verschilderkennend resp. –makend begrip volgens Metapatroon is zoals gezegd recursief tweeledig met elk nader verschil resulterend uit samenloop van ob-/subject en situatie. Ontkenning van reële verschillen, met onevenwichtigheid van verhoudingen van dien,

wordt vervat in [...] abstracties die die complexiteit al te gemakkelijk reduceren.[pp. 26-27]

Nou ja, “gemakkelijk” voor de verhoudingsgewijs machtiger deelnemers. En/of voor de zgn wetenschappers die ‘oorspronkelijk’ helemaal géén deelnemer zijn, maar met hun voorstellen wel invloed kunnen hebben op wat voortaan geldt als situatie, wie dan gelden als deelnemers eraan met welke belangen, enzovoort:

Wetenschap de pretendeert de werkelijkheid niet te transformeren is altijd potentieel gevaarlijk, omdat ze blind blijft voor de transformaties waaraan ze bijdraagt.[p. 88]

Het is uiteraard “wetenschap” niet die zich “blind” kan houden, maar dat doen wetenschappers. Schinkel lijkt overigens in eerste aanleg niet te geloven in ... zijn eigen bijdragen als ... academicus met de opmerking, dat

[f]undamenteel werk aan alledaagse sociale abstracties, waaronder eenvoudigweg een betere doordenking van nut en nadeel van die abstracties, [...] plaats[vindt] ver buiten de kaders van de academische sociologie.[p. 56]

Hij vervolgt echter prompt laatdunkend, maw nogal “blind” zou ik zeggen, dat die abstracties [...] daarmee [...] veel van hun relevantie [verliezen].[p. 56]

Huh?! Zo enthousiast over “dissensus” is Schinkel kennelijk ook weer niet, ofwel over

het geven van een stem aan de veelheid van de wereld[. p. 136]

De grondslag van Metapatroon is wat ik subjectief situationisme noem. De gedragsmatige verbijzondering – die gaat trouwens ook voor objecten op – volgens situaties erkent, dat

‘[s]ubject’, of ‘individu’ [...] een veel te gemakkelijke theoretische shortcut [is].[p. 30]

Principieel situationele verbijzondering beschouwt een subject daarentegen als een deelbaar wezen.[p. 30]

Schinkel gebruikt de term situatie niet. Structureel vergelijkbaar duidt hij

differentiatie [volgens] een waaier [...] van vele deelsystemen. ‘De mens’ is daarin niet onder te brengen. De mens is uitgesmeerd over allerhande maatschappelijke deelsystemen.[p. 30]

Voor informatiekundige praktijk van – behoefte aan – samenhangende verschillen is zo’n verklaring nog – veel – te vaag. Want vooral

waar communicatie wereldwijd is, bestaat slechts één maatschappij.[p. 33]

Daarvoor moet “differentiatie” formeel geordend kunnen zijn, voilà Metapatroon als modelleermethode. Zo trekt ook Schinkel niet de logische consequentie uit zijn m.i. geldige inzicht, dat

‘[m]ens’ [...] dus een operationeel en productief concept [is]: een communicatieve referentie. Een referentie die een eenheid veronderstelt die er niet is[. e]en productieve fictie[. p. 30]

Die “fictie” kent Metapatroon als nul-identiteit geformaliseerd ter borging van samenhang tussens betekenisverschillen.

Wat ik onder samenloop versta, lijkt Schinkel te opperen als

[a]lternatief [met] nadruk op het proces van uitdifferentiatie[. ...] Sociaal leven barst van de binnen-buitendifferenties die [...] altijd als product van een coïncidenteel proces gezien moeten worden. [...] Dat opent een veld van onderzoek naar de productie, generalisatie en stabilisatie van binnen-buitendifferenties.[p. 35]

Ik zie dat relevante “veld” zelfs op z’n algemeenst, vandaar ongekwalificeerd ob- annex subjectief situationisme. Zo geldt m.i. elk verschijnsel als – resultaat van – tweeledige samenloop. En door samenloop veranderen de beide samenstellende gedragsfactoren, enzovoort. Nog voorzichtig, want veranderlijkheid geldt m.i. algemener dat het zgn leven, stelt Schinkel dat

[d]e performativiteit van het sociale leven[...] ook een veranderpotentieel [behelst].
[...] Het leven krijgt steeds opnieuw vorm doordat het zichzelf op zelfreferentiële wijze
vooruit katapulteert, niet door transcendente ordenende principes.[p. 57 W]e [zijn]
onderdeel [...] van een leven dat zichzelf voortdurend opnieuw creatief verbeeldt en
dat evolueert uit alternatieven en variatiemogelijkheden[. p. 137]

Inderdaad algemener gesteld

[is d]e wereld [...] niet een wereld van afgebakende objecten, maar van assemblages
[...] in dynamiek[. p. 61]

Dergelijk veelvoud lijkt Schinkel desondanks als afwijking te betreuren:

[D]at de eenheid van de wereld ons ontglipt, dat is wat ik schizotopie wil noemen. Ik
doel daarmee op de ontologische conditie van het verstrooid zijn, het gefragmenteerd
zijn, het hier én daar zijn, en dus het nooit geheel thuis zijn.[p. 95]

Maar wat iemand principieel niet is, kan hem of haar natuurlijk ook nooit ontglippen.
Wen er daarom maar aan, dat “de ontologische conditie” veranderlijke deelname aan
situationele samenlopen betreft. Wat telt als “thuis,” is ... onderweg, want

‘mensen’ verschijnen altijd als product van een specifieke verschilligheid [...] in het
web van hun aansluitmogelijkheden.[p. 96]

Dus wat Schinkel naar mijn idee overwegend afwijzend

schizotopie [noemt] is ook een productieve kracht [als] de ervaring, die immanent is
aan de wereld[, ...] de ontologische kracht die heel het leven doet ontvouwen.[pp. 96-
97]

Om in dat verband van “kracht” en nog sterker van “productieve kracht” te schrijven
acht ik dan weer een verwarrende ... abstractie.

87.9

Ik heb niets tegen stelligheid. Nou ja, er moet voor mij de voorwaarde vervuld zijn
dat het gelijk dat iemand ermee wil krijgen redelijkerwijs beargumenteerd kan
worden. Tja, hoe stellig vallen zulke redenen te beweren, enzovoort?

Het zou weleens zijn ergernis over mensen met volgens hem “vermeende
zekerheden” kunnen zijn, waarom Tim de Mey met **Het voordeel van de twijfel**
(Lemniscaat, 2015, oorspronkelijk 2014) zo iets als een handreiking schetst om ze

filosofisch te bevragen. Hoe is die persoon tot die stellige opvattingen gekomen?
Waarop zijn ze gebaseerd? Wat zijn de veronderstellingen ervan? Klopt de
redenering wel? Welke rol spelen die overtuigingen precies? Welke problemen
lossen ze op?[p. 9]

Zucht, dat herken ik, want ook

[a]ls ik [zulke vragen] al eens hardop durf te stellen aan ‘mensen die iets zeker
weten,’ levert dat geheel een moeizaam gesprek op.[p. 9]

Sterker nog, ze ontwijken ieder gesprek. Vooruit, soms krijg ik een zgn [fopvatting](#)
terug omdat ze er immers op voorhand mee klaar mee geloven te zijn.

De Mey bedoelt zijn boek voor – omgang met –

mensen die bescheidener zijn, [voor] diegenen die er weliswaar ook eigen
opvattingen op nahouden (ze kunnen niet anders, er valt moeilijk te leven zonder
overtuigen), maar die zonder meer bereid zijn hun opvattingen toe te lichten, te
motiveren en te verantwoorden[. pp. 9-10]

Naar mijn ... overtuiging zijn er heel veel van zulke mensen. Op maatschappelijke posities waar over structurele veranderingen besloten wordt, die dus worden bezet door de mensen die verandervoorstellen beoordelen enzovoort, zijn ze m.i. echter zeldzaam. Tja,

[z]olang de betrokkene geen minimum aan eigen ervaring heeft waarop we kunnen voortbouwen en, cruciaal, zolang we geen redenen hebben om te veronderstellen dat zijn of haar ervaringen voldoende vergelijkbaar zijn met de onze, zullen onze pogingen tevergeefs zijn.[p. 108]

Heeft De Mey daarom een overbodig boek geschreven, omdat hij er feitelijk geen probleem mee kan oplossen? Een werkelijke oplossing vergt immers verandering. Een voorstel, hoe opbouwend ook, komt niet om kritiek heen op de overtuiging die het probleem voedt. Iemand met een stellige overtuiging vat een voorstel daarom prompt op als persoonlijk gerichte kritiek. Uit gekrenkte ijdelheid volgt klakkeloze afwijzing. De hoop op uitzonderingen heb ik echter niet verloren. Daarom vind ik een aanzet voor redelijke overwegingen zoals die van De Mey zinvol:

Laten we afspreken dat we het geheel van opvattingen die iemand heeft en op basis waarvan diegene problemen oplost, keuzes maakt en al dan niet handelt, zijn of haar 'wereldbeeld' noemen.[p. 149]

Hij pleit terecht voor nieuwsgierigheid als

grondhouding, [voor] de bereidheid om zover en zoveel mogelijk mee te denken met andere mensen, het verlangen om als het ware door hun ogen mee te kijken en te begrijpen waar hun opvattingen vandaan komen, welke overtuigingen centraal staan en welke perifeer zijn, hoe goed ze samenhangen, kortom: hoe hun wereldbeeld precies in elkaar zit.[p. 10]

Dat is belangrijk, herstel, dat is cruciaal om evenwichtige verhoudingen te bereiken. Dat zijn verhoudingen waarin en –mee deelnemers hun aandelen kunnen ervaren als bevredigend enzovoort. Zo'n alom aanvaardbare e.d. verdeling vergt geëmancipeerde deelnemers. Emancipatie is natuurlijk ook weer een verhoudingsbegrip. Wellicht dat De Mey erover zou zeggen dat emancipatie vooral een kwestie is van het over en weer gunnen van ... het voordeel van de twijfel. Wat 'zeker' helpt, is de ... overtuiging dat

[k]ritisch zijn [...] daarbij in de eerste plaats **zelf-kritisch** zijn [is, dwz h]et [...] durven twifelen aan de eigen overtuigingen[. p. 10] Alternatieve verklaringen durven overwegen, durven twifelen, hoort bij het oplossen van problemen. Sterker nog, het maakt er in belangrijke mate de kwaliteit van uit.[p. 151]

Ook terecht wijst De Mey er op, en dat betreft dan twijfel over twijfel, :-) dat

de sceptische [...] ook een keerzijde [heeft. p. 12] We willen handelen[. p.13]

En daarvoor zijn we weer bij onvermijdelijke ... overtuigingen. Ik vind het een redelijk criterium, ervan uitgaande dat ik onlosmakelijk deelnemer ben in/aan verhoudingen in maatschappelijk verkeer, dat ik tevens naar het oordeel van andere deelnemers voldoende rekening houd met ieders belangen resp. aandelen. Dat lukt – ook – mij ... zeker niet. Ik meen me echter alweer wat, eh, "bescheidener" op te stellen door erkenning van variëteit van omgangs- annex verkeerssituaties resp. van deelnemers in verschillende hoedanigheden per situatie en verschillende belangen per situationele hoedanigheid. Zo geef De Mey als

de kerngedachte van het contextualisme [aan]: wat er nodig is om te weten, kan verschillen van geval tot geval.[p. 89]

Dat vind ik al een heel ... verschil met stellige ontkenning van verschillen (lees ook: variëteit). Wat iemand daarvoor gemakshalve vergeet, is veronderstelling van verschil met wie z/hij zo'n stellige ontkenning wil opleggen. Nee, een oproep om zo'n eenzijdige machtsverhouding te wijzigen in een verhouding tussen geëmancipeerde deelnemers is zelden welkom. Daar waagt De Mey zich kennelijk niet aan. Hij behandelt 'slechts'

de grote vragen van het scepticisme, de traditie waarin de filosofische twijfel in zijn hoogste versnelling wordt geschakeld en tot zijn uiterste consequenties wordt doorgevoerd.[p. 12]

Vooruit, hedendaags opbouwend relevante maatschappijkritiek moet de lezer er zèlf maar bijdenken met als leidraad de overtuiging dat

[w]e [...] essentieel sociale wezens [zijn]. We zijn niet alleen van anderen afhankelijk voor ons concrete bestaan, maar ook voor ons zelfbegrip.[p. 121]

87.10

In de vraag die samensteller Bernd Martin stelt in zijn inleiding in **Martin Heidegger und das 'Dritte Reich'** (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989), vervat hij m.i. reeds een oordeel:

Wie konnte ein hochbedeutender Philosoph sich so gründlich, so fatal irren?[p. 5]

Ofwel, zoals in Nederland zgn collaboratie kortweg benoemd werd, Heidegger (1889-1976) was 'fout.' In zijn voorafgaande voorwoord houdt Martin zich – academisch veilig? – op de vlakte. Hij geeft aan dat de bundel

dem Bedürfnis nach einer geordneten sowie bündigen Präsentation des komplexen Falles Heidegger entgegenkommt. [...] Auf dieser Weise soll dem Leser eine eigenständige Urteilsfindung erleichtert werden, statt ihn – wie bislang – zur Verdammnis oder Apologie des großen Philosophen zu verleiten.[p. ix]

Maar ook die tekstpassage bevat wel degelijk een oordeel van Martin zèlf, ditmaal de kwalificatie van Heidegger als filosoof als "groot," waarvan ik de associatie met 'goed' evident acht. Zo oppert Martin kennelijk dat ook Heidegger handelde in verschillende, zoals ik dat duid, situationele hoedanigheden. Wil hij daarmee soms zeggen, dat de oordelen over resp. gedragingen tegenover elkaar afgewogen zouden moeten worden? Zo ja, dàt lijkt mij maar de vraag. Als het 'waar' is dat Heidegger mensen onheus behandeld heeft en vooral bestuurlijk eraan bijdroeg dat mensen voorts ònmenselijk behandeld zijn, laat zich dat uiteraard niet òngedaan maken door enige persoonlijke beroemdheid. Ja, wie beroemd is voor het één, kan rekenen op vervòlgens eveneens extra aandacht voor wat z/hij onder noemer van het àndere doet. Het opstellen van zoiets als moreel saldo klopt echter niet. Heidegger had zijn verkiezing tot nationaalsocialistische rector-magnificus van een universiteit zeker te danken aan zijn status als filosoof. Maar eenmaal rector-magnificus verdienen zijn gedragingen als zodanig beoordeling naar desbetreffende ... hoedanigheid. Of ze door zijn filosofische ideeën ingegeven zijn, doet er voor het morele oordeel mbt die ene hoedanigheid niet toe. Hoogstens zijn – latere – gedragingen in een andere hoedanigheden wat begrijpelijker door – eerdere – gedragingen in de ene. Maar met begrijpen laat zich het ene 'fout' niet wegstrepen met het andere 'goed.' Verdient de roofovervaller mildere straf, omdat hij zich onderweg keurig aan de verkeersregels hield?

Mijn, vooruit, "eigenständige Urteilsfindung" luidt dat Heidegger zichzèlf – het recht

op – zulke morele compensatie toekende. Dat zou verklaren waarom hij, door bewonderaars nog eens aangejaagd om zich groot te wanen, nota bene ook Martin neigt kennelijk nog naar bewondering, blijkbaar nooit, althans publiekelijk niet, heeft toegegeven bestuurlijk ‘fout’ te zijn geweest. Over apologie gesproken, want hij was vooral toch zo ... ‘goed.’ Met zo’n wisseltruc inclusief verhulling wist Albert Speer (1905-1981) overigens aan de doodstraf te ontsnappen en na enkele jaren gevangenis ‘vrij’ te komen.

Kenmerkend voor Heidegger lijkt mij de instelling doel-heiligt-middelen. Als ‘zijn’ doel kende hij o.a. universitaire hervorming. Hij moet gedacht hebben daarvoor de nazipartij als middel te kunnen benutten. Was hij er intellectueel niet ver boven verheven? Na enige tijd beseftte hij pas dat het zo niet werkte. Intussen had hij die propaganda voor die partij gemaakt, zich van mensen gedistantieerd resp. ze eraan overgeleverd. In het hoofdstuk dat Martin van hemzelf in genoemde bundel heeft opgenomen, levert hij kort commentaar op wat Heidegger als doel zag. Dat verduidelijkt hoe Heidegger volgens het middel gefaald heeft. Overigens vind ik de kwalificatie als paradox door Martin nog onterecht vergoelijkend resp. zijn kwalificatie als democratisering resp. doorzichtigheid reeds onterecht antedaterend:

Das Paradoxon der [...] Hochschulreform lag darin, daß durch Installation des Führerprinzips die Ordinarienherrschaft gebrochen und eine, wenn auch bescheidene, Mitwirkung der übrigen Kurien der Hochschullehrer und Studenten erreicht wurde. Diese Ansätze einer Demokratisierung und größeren Transparenz, etwa bei Berufungen, waren unter ideologische Prämissen erfolgt, um dem Staat und der nationalsozialistischen Ideologie dem Zugriff auf die Hochschulen zu erleichtern. [...] Nach dem Zusammenbruch der Dritten Reiches konnten sich die Ordinarien als Opfer der nationalsozialistischen Eingriffe in die Hochschulautonomie hinstellen und die alte Ordnung wiederherstellen. Es sollte einer weiteren studentischen Revolution, allerdings unter anderen ideologischen Prämissen als 1933, bedürfen, bevor die von Heidegger und den Nationalsozialisten verfügten Umgestaltungen der Hochschulstruktur, freilich mit völlig anderen Intentionen, endgültig verwirklicht wurden.[p. 32]

Nou ja, structureel is dat “Führerprinzip” met zgn Gleichschaltung van dien niet opnieuw ingesteld. Opnieuw geeft Martin een m.i. te rooskleurige voorstelling van Heideggers ... voorstellingen. Mijn idee is dat het doel al meteen verkeerd is wanneer geen maatschappelijk verantwoord middel passend beschikbaar kan zijn. Of zou Heidegger zelfs niet onwaardigs in het Nationaalsocialisme gezien hebben? Dan ben je ook maar een asociale, dus belabberde filosoof.

87.11

Dan heb je een republiek, maar maak je er een koninkrijk van. Mijn opvatting dat het een onverstandige keuze is, te weten voor een in menig opzicht immers minder evenwichtige staatsvorm, heb ik zeker niet gewijzigd door **Wilhelmina – mythe, fictie en werkelijkheid** (Just Publishers, 2018) van Gerard Aalders. Erfopvolging van het zgn staatshoofd kan overigens nauwelijks kwaad meer, indien beperkt tot rituele macht volgens n-as politica; zie daarover verder [Pentas politica](#).

87.12

Ook de term som heeft, herstel, levert als signatuur bijdrage aan verschillende betekenissen, dwz met telkens een andere context eraan toegevoegd tot teken met pas bijelkaar een bepaalde betekenis. J.H. Nieuwenhuis bedoelt in de volgende zin in zijn bundel **Confrontatie en compromis: recht, retoriek en burgerlijke moraal** (Kluwer, 1992) met som dus niet optelsom, maar zoiets als verzameling:

De burger die de spil vormt van het burgerlijk recht is de som van de rollen die hij in het maatschappelijk verkeer vervult[. p. 5]

Hmm, hoe bedoelt Nieuwenhuis daar spil? Laat maar zitten. Ik wil hier benadrukken dat voor eenduidig onderscheid op de schaal van maatschappelijk verkeer de aanduiding met rol nog onvoldoende onderscheidend is. Want ook termen waarmee doorgaans rollen benoemd zijn, kunnen nog steeds worden opgevat als – aanduiding van – een ... som. Wat de vergelijking met theater betreft, er 'lopen' immers talloze toneelopvoeringen met allerlei rollen pèr (toneel)stuk; een acteur kan afwisselend rollen in verschillende opvoeringen 'spelen.'

Neem één van de voorbeelden van Nieuwenhuis: consument. Wie als zodanig telt en wat zijn (lees ook: haar) dienovereenkomstig maatschappelijk passend geacht gedrag is, hangt voorts af van de nader geldige situatie in het maatschappelijk verkeer. Daarom geef ik ipv rol de voorkeur aan situationele rol of, wat mij betreft nog beter, situationele hoedanigheid als aanduiding voor herkenbaar nodig en voldoende onderscheid. Overigens dekt het burgerlijk recht slechts een zeer beperkt gedeelte van maatschappelijk-verkeerssituaties. De, eh, som van eventueel relevante situationele hoedanigheden is praktisch per individu (lees ook: subject) – veel – groter. Dus niet alleen

[d]e moraal van het burgerlijk recht is een uitgesproken rolmoraal[. p. 5]

Dat is nota bene elke moraal, want moraal betreft verhouding (lees ook: situatie) en elke verhouding betreft verschillende deelnemers met resp. rollen annex situationele hoedanigheden. Indien Nieuwenhuis wil zeggen dat voor allerlei verhoudingen moraal vaak onuitgesproken blijft, zeg ook maar dat het aan codificatie ervan ontbreekt, heeft hij uiteraard gelijk. Het uitspreken of, beter gezegd, het uitschrijven van wat verhoudingsgewijs (!) van iemand volgens een situationele hoedanigheid

mag [...] worden verwacht[, ...] brengt mee dat 'voorbeeldige' typen nodig zijn als maatstaf.[p. 5]

Zoals de term type aangeeft, daarvoor is abstractie van daadwerkelijke variëteit van maatschappelijk verkeer onontkoombaar. Maar dat

[h]et recht bemiddelt tussen tegenstrijdige belangen [p. 2]

lukt daarom in elk geval vóóraf niet altijd:

Die voorspelbaarheid bereikt [...] nimmer het peil van volstreekte zekerheid.[p. 67]

Achteraf kunnen geschillen ontstaan door verschillen tussen gedragsverwachtingen en werkelijke gedragingen:

Aanleiding tot een procedure is vrijwel steeds een teleurgestelde verwachting.[p. 88]

Zo beschouwt Nieuwenhuis recht(sgang) als context van retoriek. Ofwel,

[r]echt is retoriek [als] de kunst om overtuigend te debatteren over recht en onrecht.[p. 3] Belangen vragen erom, gewogen te worden. [...] Subjectieve rechten maken steeds deel uit van een rechts**verhouding** en slechts tegen de achtergrond van die rechtsverhouding kunnen hun inhoud en omvang worden bepaald.[p. 42]

Daarvoor is onderscheid naar situaties resp. situationele hoedanigheden onontbeerlijk. En indien de typering voor codificering erkend tekort – zijn gaan – schieten, kan inderdaad

[d]e dialectiek van het recht mee[brengen] dat een geldende regel soms niet van toepassing is.[p. 4 B]ijljkheid [richt] zich naar de omstandigheden van het geval.[p. 77]

En situatie bedoel ik als synoniem voor omstandigheden. Aanpassing, onderhoud van recht blijft situationele enz. indeling – moeten – volgen, want

[a]bsolute waarden, die voor niets en niemand wijken, kennen we niet.[p. 53] Het recht heeft [...] een lange ervaring met de bepaling van de rechtsverhouding van de mens ten opzichte van het systeem waarvan hij deel uitmaakt.[pp. 147-148] Een rechtsverhouding is steeds een confrontatie, een mogelijke bron van tegenspraak.[p. 67] Het rechtsbedrijf brengt mee dat vanouds bekende rollen iedere keer opnieuw moeten worden geschreven. Gelukkig niet in volle omvang. Het gaat steeds om een enkele [situatie].[p. 90] Maar hoe uniek het te berechten geval ook moge zijn, de uiteindelijke beslissing kan alleen maar rechtvaardig genoemd worden als zij herhaalbaar is in gevallen die niet wezenlijk verschillen.[p.120]

In de van p. 90 overgenomen tekstpassage heb ik de term scene door situatie vervangen; ik acht het wenselijk de associatie met theater niet te overdrijven. Intussen hebben maatschappelijke ontwikkelingen

geleid tot een sterk toegenomen differentiatie van het rollenpatroon.[p. 92]

Daaraan ontleen ik dus de noodzaak om situatie in combinatie met rol/hoedanigheid te benutten als expliciete verschilfactor.

87.13

Als het klopt dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, dwz voor gedragsregeling volgens een verhouding tussen deelnemers eraan is bedoeld, volgt daaruit dat o.a. kwalificaties dienovereenkomstig betrekkelijk zijn. Het is dan vergeefse moeite om naar absolute geldigheid te – blijven – zoeken. Zo kunnen de auteurs met hun bijdragen aan de bundel **Mooie dingen, Over de esthetica van het object** (samenstellers Maarten van Nierop, Renée van de Vall en Albert van der Schoot, Boom, 1993) slechts met zoveel woorden toegeven dat zij er evenmin uitkomen. In de **Inleiding** (pp. 7-18) stelt Van Nierop mbt “mooie dingen” voor dat

we ons even expliciet op de kunst richten[. p. 8]

Wat als kunst geldt, valt natuurlijk evenmin absoluut af te bakenen. Dat beseft Van Nierop terdege. Grens? Tja,

[o]p allerlei manieren is en wordt die [...] doorbroken en niet zelden is kunst expliciet op doorbreking gericht geweest.[p. 8]

Probeer daar maar eens iets algemeén geldigs over te beweren, ook nog eens als absolute eigenschappen van “dingen,” zeg ook maar hun wezen, maw

wat [hebben] zulke dingen eigenlijk gemeen [...], behalve dat wij ze mooi of lelijk noemen[?] Wat zijn [hun] gemeenschappelijke kenmerken[? p. 8]

Inderdaad,

[n]iet alleen ‘mooi’ is [...] een probleem: ‘ding’ is het ook.[p. 8]

Nou ja, dat zijn problemen volgens absolutisme als grondslag. Ik heb er géén probleem mee volgens het relativisme à la subjectief situationisme. Ook Van Nierop vindt het

begrijpelijk dat [...] moderne esthetica zich niet zozeer op het esthetisch object heeft gericht, als wel op de esthetische subjectiviteit[. p. 9]

Mijn relativering gaat echter verder. Wat Van Nierop als een object resp. ding aanduidt, ervaart een subject nooit apart, dat kàn z/hij zelfs niet, maar doet dat 'slechts' als onderdeel van een veel ruimer op te vatten teken. Als samenstellend tekenelement noem ik het zgn ding een signatuur, met context en intext als beide andere elementen.

Wat een subject als een teken ervaart, gaat m.i. dus onlosmakelijk gepaard met interpretatie als verzoek tot inschikkelijkheid. Daarom ben ik geneigd om wat Van Nierop aangeeft als

esthetische ervaring [p. 9]

te associëren met “manieren [van] doorbreking” in de zin van – ervaring van – geslaagd verzet tegen wat een ander wil dat het subject doet. Als het subject ervaart dat z/hij wèl kan doen resp. laten wat z/hij ervaart dat z/hij zèlf wèl wil, is dat voor haar/hem op dat tijdstip in die situatie, zeg maar, mooi, goed e.d. Wat thans zoal voor kunst(ervaring) doorgaat, kan daar sterk van afwijken. Van mooi naar kunst(ig) vind ik daarom een verwarrende verwisseling van thema.

Van Nierop probeert toch nog

een eenzijdig subjectivistisch gezichtspunt [p. 10]

te vermijden door te opperen dat

we **praten** met elkaar over ‘mooie dingen’ en [...] globaal, maar toch ook met redelijke precisie, [weten] wat we daaronder verstaan, wat voor soort dingen dat zijn.[p. 10]

Dat “we praten” is volgens mij altijd maar weer het uitwisselen van verzoeken tot inschikkelijkheid. Wat wil iemand bereiken met ... mooipraterij? Dat kan van alles en nog wat zijn. Ik durf er niets algemeen over te beweren. Van Nierop blijkt echter niet bereid toe te geven:

Als er is vastgesteld, [...] dat praktisch alles object van esthetische ervaring kan zijn en dat zelfs als we het over kunstobjecten hebben, die objecten nauwelijks onder een gemeenschappelijke noemer te brengen zijn, dan nog kan ook de filosofie er niet omheen dat er dingen zijn die, ‘van nature’ of omdat ze ervoor gemaakt zijn, bij uitstek geschikt zijn om esthetisch te worden ervaren. Die dingen zullen dus zeker objectieve kwaliteiten moeten hebben die die geschiktheid, die dispositie om mooi (of lelijk) gevonden te worden, uitmaken.[p. 10]

Hij wil kool en geit sparen. Dat kan dus niet. Ik stel enneadische semiotiek à la subjectief situationisme als “gemeenschappelijke noemer” voor. Het bijbehorend ruimere tekenbegrip wijst op principiële betrekkelijkheid. Is dat soms niet ... filosofisch?

Aan genoemde bundel is van J.P. Guépin het hoofdstuk **Het ik weet niet wat** (pp. 19-29) opgenomen. Vrijwel meteen aan het begin merkt Guépin op, dat

[d]e economie van de taal vereist dat er minder woorden zijn dan dingen, gebeurtenissen of wat er ook maar in taal kan worden aangeduid.[p. 19]

Hij trekt prompt de conclusie dat

[h]et individuele [...] onzegbaar is.[p. 19]

Ik heb een andere taalopvatting, zoals ik met enig commentaar op Van Nierops Inleiding reeds heb aangegeven. Volgens zgn literair (lees, alweer wat algemener: schriftelijk) perspectief met beperkingen van dien kan het er inderdaad op lijken dat slechts woorden als tekens in aanmerking komen. Dat klopt natuurlijk al niet. Voorts

omvatten tekens meer, véél meer, dan telkens een zgn signatuur; er behoren in- en context bij. Een context bestaat altijd uit méér dan woorden, als ze er al in verschijnen. Zeg maar dat context de encensering van de signatuur betreft. Hoe dan ook biedt de drieledige samenstelling van èlk teken onuitputtelijke uitdrukkingsvariëteit, dwz inclusief “het individuele.”

Dus om m.i. verkeerde redenen heeft Guépin overigens gelijk

dat er iets overblijft dat principieel niet-analyseerbaar wordt gevonden.[p. 23]

Als verzoek tot inschikkelijkheid betreft een teken gedrag volgens, zoals de enneade schetst, een motivationeel begrip. Daarvan moet het motief in kwestie ònbegrijpelijk blijven. Guépin probeert met aanwijzing van wat “onzegbaar” resp. “niet-analyseerbaar” is desondanks iets analytisch te zeggen, want

[z]egt iemand dat hij in een menselijk product [...] een **ik weet niet wat** ontwaart, dan bedoelt hij daarmee dat het product iets kunstzinnigs heeft.[p. 23]

Zou het? Opnieuw beroep ik me op subjectief situationisme om mij niet te wagen aan een algemeen geldig veronderstelde interpretatie van welke bewering dan ook. Intussen probeert Guépin de lezer er kennelijk van te overtuigen dat hij geen volslagen willekeur wil toelaten:

Het **ik weet niet wat** vormt dan wel het irrationele element in de kunstbeschouwing, maar het irrationele functioneert alleen zinvol als het zich afzet tegen het rationele.[p. 24]

Volgens de enneade is het geen kwestie van tegen elkaar afzetten. Integendeel, als elementen van zgn interpretant gaan motief en begrip – en focus – juist sámen. Hun configuratie ligt ten grondslag aan àlle subjectief-situationele gedragingen, dus ook aan voortbrenging resp. beschouwing van wat voor kunst doorgaat, herstel, van wat sommige subjecten er op sommige momenten in sommige situaties voor willen laten doorgaan.

Albert van der Schoot gaat in **Mooie dingen en het esthetisch subject** (pp. 40-49) m.i. ten onrechte uit van verschillende modaliteiten van taal(gebruik):

Bij de esthetische ervaring gaat het niet om informatieoverdracht, om gegevens over feiten, die worden doorgespeeld aan een subject dat op ontvangst van zulke informatie is afgestemd. Esthetische ervaring heeft te maken met die afstemming zelf.[p. 42]

Hij voegt eraan toe dat

[o]m die reden [...] de verhouding tussen esthetisch object en esthetisch subject van veel intiemere aard is dan in een naïeve epistemologie of in een simpel semiotisch model van zender en ontvanger tot zijn recht komt.[pp. 42-43]

Zo’n “simpel semiotisch model” benut Van der Schoot echter om “esthetische ervaring” als daarvan verheven te duiden. Hij lijkt die ervaring aan semiotische beschouwing te willen onttrekken. Volgens het enneadische model van/voor semiotiek past alles prima. Met geen ènkel teken is slechts “overdracht [van] gegevens over feiten” aan de orde. Op z’n enneadisch opgevat betreft èlk teken “afstemming” en gaat Van der Schoots idee van “esthetische ervaring” dus zelfs àltijd op. Zoals hijzelf opmerkt,

[d]e ervaring **vormt** het subject, geeft er [...] op dynamische wijze **vorm** aan.[p. 43]

Wat voor een subject, zeg maar, ontwikkelpotentieel biedt, hangt er maar van af. Slechts wat vooralsnog òngewoon verschijnt, kan dan tot verandering leiden. Van der Schoot lijkt dat tot een exclusief criterium te willen ... verheffen:

Het kunstwerk presenteert, in de vorm van een zintuiglijk waarneembaar object, een modaliteit die refereert aan de mogelijkheid van het alternatief, van verandering, groei en ontwikkeling. Dat is precies wat gewone dingen niet doen.[p. 48]

Dat vind ik alweer geen algemeen houdbare opvatting. Wat iemand ... mooi vindt, kan juist zijn wat haar/hem, over verheven gesproken, verlossing van veranderdruk laat ervaren. Nogmaals, als dat lukt, duurt het nooit lang en slechts onder bepaalde omstandigheden (lees: situatie).

Van Nierop heeft ook het hoofdstuk **Kitsch en andere lelijkheid** (pp. 50-60) bijgedragen. Ik ben het met hem eens dat

[na]gaa[n van] spraakgebruik[,] en systematiseert men dat enigszins[,] een betere methode ter begripsverheldering [biedt] dan het produceren van een altijd arbitraire definitie[. pp. 56-57]

Ik herhaal dat ik met de semiotische enneade zoiets als, algemener nog, metamodel bedoel van, algemener nog, tekengebruik. De daarmee principieel veronderstelde betrekkelijkheid houdt strikt genomen in dat een definitie slechts subjectief-situationeel geldt. Voor regels voor maatschappelijk verkeer kan resp. moet vaak van individueel-subjectief worden geabstraheerd; ze zijn voorgeschreven voor subjecten in eventuele situationele hoedanigheden.

Sorin Alexandrescu maakt in **Esthetica en semiotiek: wandeling in een grensgebied** (pp. 61-76) onderscheid tussen

de **betekenis** van [een] tekst [...] en [...] de **waarde** ervan[. p. 61]

Hij associeert betekenis kennelijk met feitelijkheid en semiotiek met semantiek als betekenissenleer in de zin van feitbeschrijvingen. De enneade biedt echter een axiomatisch schema van/voor pragmatiek. En pragmatisch vervalt onderscheid tussen betekenis en waarde van een teken. De betekenis is de waarde ervan, en omgekeerd. Tja, wie semiotiek nog zo beperkt semantisch opvat

k[a]n niet verklaren **of** een onderzoeksobject waardevol [i]s, noch **waarom** men aan een object betekenis teken[t]. [p. 62]

Alexandrescu wijst op

twee denksystemen [die] op z'n minst functioneel vergelijkbaar [zijn. p. 73]

Hij beveelt zelfs aan dat

hun onderzoek op gemeenschappelijke basis echt verplicht [wordt, p. 73]

maar van een zo'n omvattender semiotisch kader ontbreekt nog ieder spoor.

In de bundel blijf ik stuiten op m.i. simplistische taalopvattingen. In **De leegte van de kruik: over het ding bij Ponge en Heidegger** (pp. 77-89) veronderstelt Gerard Visser dat

[w]oord en ding [...] een ingewikkelde betrekking [onderhouden]. [p. 87]

Ik neem in navolging van Charles Peirce aan dat er geen twee- maar driedledige betrekking geldt. Uitgebreider dan Peirce heb ik zijn drie elementen van zgn semiosis echter èlk nog eens driedledig aangenomen. Zo kom ik van een triade tot een enneade. Voor uitleg van die ontvouwing, zie hoofdstukken 2 en 4 in [Semiosis &](#)

[Sign Exchange: design for a subjective situationism](#). Enneadisch is onlosmakelijk negenledig een stelsel van betrekkingen aan de orde. Het is verleidelijk om zo'n grondslag als nog ingewikkelder te kenschetsen dat het schema dat Visser nogal impliciet aangeeft. Ja, negen elementen zijn er méér dan twee. Maar verklaringen zijn volgens zo'n negenledig referentiekader (lees ook: paradigma e.d.) pas redelijkerwijs passend. Tja, wat is er eenvoudiger, eh, wat kàn er eenvoudiger zijn? Visser daarentegen blijft heen en weer noodgedwongen in vragen steken:

Zo is er niet alleen het woord-karakter van een ding,

ja, een subject kan elk ... ding opvatten als onderdeel van signatuur, context en/of intext,

de taal als toegang tot het ding-zijn van de dingen,

hier redeneert ook Visser feitelijk nota bene drieledig op z'n Peirceaans met "toegang" als – mogelijkheid van – interpretatie,

er is ook het ding-karakter van het woord, het feit dat het woord zelf een soort ding is,[p. 87]

nee, ik zou volgens de enneade zeggen, het gedragskarakter van een teken (zoals overigens ook interpretatie gedrag is). Vervolgens vraagt Visser:

Hoe geeft het ding zich in het woord, hoe geeft het woord zich in het ding te kennen?[p. 87]

Ik stel principieel een andere vraag. Die luidt, waaròm richt een subject een teken tot een ander subject (en zelfs meestal tot zichzelf)? Als enige ... functie komt m.i. afstemming van gedragingen in aanmerking. Daarom heb ik als enige semiotische hoofdstelling geformuleerd, allereerst eveneens in **Semiosis & Sign Exchange**, dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Visser meent dat

wij het woord [begrijpen] als een voorhanden instrument waarmee wij betekenis geven aan de dingen.[p. 87]

Tegelijk beseft hij dat die veronderstelling problematisch is. Maar zonder 'ingewikkelder' verklarskader blijven vragen rijzen, zoals

[w]at is dat eigenlijk, een ding?[p. 87]

Maar als betrekkingen principieel tellen, bestaat er geen antwoord op de vraag naar zoiets als het wezen van wat dan ook (terwijl de ondertitel van de bundel m.i. dus abusievelijk spreekt van "de esthetica van het object," wat zo'n objectwezen annex – kern als voorwaarde heeft).

Over – afwijzing van – wezen gesproken, Antje von Graevenitz (**Overtuigingskracht versus kwaliteit: het recente werk van Frank Stella**, pp. 90-99) merkt op dat

[het i]n wezen [...] context [is] die de maatstaf vormt voor het beoordelen[, ... maar] we willen meestal de relativiteit ervan niet inzien.[p. 90]

Zij zoekt weliswaar naar begrip(pen)

[w]aarmee [...] besef van relativiteit [wordt] gewaarborgd[, p. 90]

maar ook zij beseft evenmin dat voor consequente omgang met variëteit in de zin van samenhangende verschillen een daarop berekend paradigma, dwz met wat W. Ross Ashby passende variëteit noemt, als praktisch onmisbare theorie nodig is.

87.14

Een theorie verklaart verschijnselen. Dan meent iemand dat er nog andere verschijnselen zijn. Ik zou zeggen, probeer de theorie zodanig te wijzigen dat zij verklaring biedt voor alle relevant geachte verschijnselen. Dat vergt overigens vaak een herziening van veronderstellingen, te weten met toepasselijk variëteitspotentieel. Wie daarentegen op voorhand ... verklaart dat het om principieel verschillende soorten verschijnselen gaat, begint niet eens aan zo'n poging tot grondslagsynthese en zo door tot een omvattende(r) theorie. Hij (lees ook: zij) komt dan met een aparte theorie voor wat hij voor dus voor kwalitatief en daarmee categorisch andere verschijnselen houdt. Zo blijft hij ook de 'oorspronkelijke' theorie als geldig erkennen, maar beslist niet tot verklaring van verschijnselen waarvoor hij 'zijn' opgesteld heeft. Praktisch laten verschijnselen echter niet zo strak (onder)scheiden. Wie desondanks voorkeur geeft aan verschillende theorieën stuit onvermijdelijk op de opgave verband ertussen gevestigd te krijgen. Wat dan noodzaakt tot een omvattende(r) theorie ... Daarom vind ik het verstandig om er meteen maar naar te streven. Allerlei, zelfs willekeurige, verschijnselen meen ik redelijkerwijs samenhangend te kunnen verklaren volgens – wat ik noem – subjectief situationisme met – wat ik noem – de semiotische enneade als grondslag (lees ook: paradigma, axiomatisch schema e.d.). Voor zover ik **Hints voor een diagnose, Naar aanleiding van Kant** (Ambo, 1988) begrijp, oppert Otto Duintjer (1932-2020) daarin inderdaad – nog – verschillende theorieën. Als annotatie staat op het titelblad aangegeven dat zijn boek gaat

over aard, grenzen en alternatieven van het rationeel-empirisch bewustzijn.

Hij erkent met zoveel woorden dus zoiets als zùlk bewustzijn. Maar hij bestrijdt het als

het dominante bewustzijn [p. 30]

en

probeer[t] attent te maken op ándere mogelijkheden van werkelijkheidservaring, kennen en handelen[. p. 8]

Volgens de enneade is het helemaal niet ànders, want feitelijk eveneens gedrag, waarnaar Duintjer zoekt nav zijn m.i. uiteraard terechte vraag:

Wat is er met **ons** aan de hand en in welke richting zouden **wij** kunnen veranderen?[p. 9]

De enneade wijst er op dat gedrag nooit (!) door louter begrip (lees hier dus ook: rede) geleid wordt; een begrip geldt altijd (!) volgens een motief. De theorie van een "rationeel-empirisch bewustzijn" deugt niet. Vooruit,

[i]n onze cultuur lijkt het rationele denken een ondubbelzinnige positieve verworvenheid[. p. 181]

Tegen die schijn helpt dan echter geen theorie er als het ware náást, maar wèl een alweer omvattender theorie waarmee redelijkerwijs, dat dan weer wel, :-) o.a. verklaarbaar is wat Duintjes 'kennelijk' wil ervaren als

louter receptieve aandacht, waarbij je niet zelf in gedachten aan het woord bent, maar volledig alert deelneemt aan wat zich voordoet in de Tegenwoordigheid.[p. 7]

Tja, om maar iets te noemen, op een gegeven moment wil je toch naar de wc. Volgens een grondslag inclusief motief vervalt Duintjes klacht

dat er voorbij dat plafond [...] geen ruimte is voor een ander bewustzijn dat daar bij ogenblikken boven uitgaat, laat staan dat zo'n ander bewustzijn dan inspirerend en toonaangevend kan zijn.[p. 10]

Natuurlijk 'kent' een subject allerlei ervaringen, maar ik vind variëteit verklaarbaar met de veronderstelling van zijn ene cognitief vermogen dat 'werkt' op enneadische grondslag. Voor "aandacht" telt de enneade overigens focus als element. De enneade dekt wat Duintjer nodeloos toeschrijft aan verschillende sôórten bewustzijnsvermogens. Zijn opmerkingen, nota bene in 1988 verschenen, over

het crisiskarakter van onze moderne cultuursituatie [p. 10]

zijn helaas treffend. Zijn "hints voor een diagnose" om

door het heersende patroon heen [te] breken [p. 11]

blijken echter niet werkzaam. Toegegeven, dat lukt met enneadische synthese evenmin. Waarin Duintjer zich naar mijn idee nog grondig vergist, is dat "rationeel-empirisch bewustzijn" werkelijk ... bestaat. Hij

wil d[i]e zijnswijze die bestreken wordt door het 'ik denk' afgrenzen tegen andere wijzen van zelf-zijn, ervaren, kennen, die niet toegankelijk zijn zolang wij denken zijn.[p. 98]

Die illusie heb ik niet. Daarvoor behoedt mij een ruimer bemeten grondslag. Zo meen ik alweer wat beter te ... begrijpen waaròm "het heersende patroon" ... heerst. Dat moet aan motieven liggen. En probeer die – nog – maar eens ànders gericht te krijgen (nota bene ook en vooral 'eigen' motieven). Om ze 'in' het cognitief vermogen af en toe uit te schakelen, of dan maar het cognitief vermogen helemaal, zoals Duintjer voorstelt, kàn domweg niet. Hij behoort zeker niet tot de

[f]ilosofen [die] zulke geschikte modellen [zijn] om aan af te lezen hoe de factische zijnswijze van hun tijd is[. p. 22]

Want hoe zou uitschakeling dan resulteren in een ànder, op evenwichtiger verhoudingen gericht motief met gedrag van dien? Vergeet het. Intussen geeft Duintjer treffend advies voor duiding van tekens. Ik vind dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Wie wil ... begrijpen wat subjecten zeggen,

moet [daarom] bij het betoog dat zij op de voorgrond houden vooral [...] let[ten] op hun vanzelfsprekende uitgangspunten en definities, de rol van hun sleutelwoorden, de aard van het convergentiepunt waarop zij alles betrekken, de domeinen waar zij hun voorbeelden aan ontleen, de achtergrond-evidenties die hun argumentatie dragen e.d.; dáár geven zij zich bloot[. p. 22]

Zo ben ik inderdaad gekomen tot mijn diagnose van Duintjers diagnose. En zo verdient uiteraard ook mijn voorstel beoordeling, enzovoort. Mee eens,

[w]anneer [...] een eindige instantie [...] zich verabsoluteert tot overkoepelende instantie, gaat dat ten koste van andere eindige instanties.[p. 177]

Dat is precies, over reden gesproken, waarom 'vooral' een grondslag op betrekkelijkheid moet zijn bemeten.

87.15

Als W.J.H. (Pim) Mulier er niet geweest was, dan had zeker iemand anders een pioniersrol gespeeld in popularisering van enkele sporten in Nederland. Tijdgeest, en zo. Daniël Rewijk maakt in **Captain van Jong Holland, een biografie van Pim Mulier** (Bornmeer, 2015) echter aannemelijk waarom juist iemand zoals Mulier

(1865-1954) er zowel belangstelling als tijd voor – over – had. Rewijk biedt een overtuigende cultuurhistorische duiding.

87.16

In **Het Wereldbeeld vernieuwd, Van Copernicus tot Newton** (Van Loghem Slaterus, 1951) geeft E.J. Dijksterhuis (1892-1965) een

samenvattende uiteenzetting [van] het tijdvak [waarin] de grondslagen gelegd [zijn van] de natuurwetenschap[. p. 5]

Daarvoor kenschetst hij – verband tussen – nieuwe ideeën in hun historische volgorde van ontstaan met ‘tussen’ Copernicus en Newton achtereenvolgens Kepler, Galilei en Descartes:

Wanneer men de grote lijnen in het oog vat, waarlangs zich tussen 1543 en 1687 het denken over de natuur heeft ontwikkeld, wordt men voor alles getroffen door de sterke uitbreiding in de breedte[. ...] Het begint op een smal front, in de oudste, meest ontwikkelde en tevens meest technisch-gespecialiseerde wetenschap, de astronomie. Copernicus brengt er [...] een hervorming in aan [...] waarvan met recht kan betwijfelen, of hij zelf wel de draagwijdte er van ten volle heeft kunnen beseffen.[p. 9] Anderhalve eeuw later beschikt Newton over een wiskunde die [...] met belangrijke inzichten en krachtige methoden is verrijkt en waarvan de onmisbaarheid voor de behandeling van natuurwetenschappelijke problemen [...] algemeen wordt ingezien [voor] mechanica[, ...] optica [èn ...] astronomie[. p. 10] Newton [...] bouwde niet een hemelse dynamica op, die naast de aardse kwam te staan, maar hij slaagde erin een algemene dynamica te ontwikkelen, die van aardse en hemelse bewegingsverschijnselen gelijkelijk rekenschap kon geven[. p. 56]

De eerdere doorbraak levert Copernicus met het idee

dat [een] schijnbaar onwrikbaar fundament [...] wel eens niet [...] de centrale positie zou kunnen innemen die haar in verband met 's mensen waan [...] schijnt te moeten toekomen.[p. 11]

Thans zit die schijn m.i. nog steeds informatiekundige “hervorming” in de weg. Ik erken over mijn idee van enneadische semiotiek resp. Metapatroon zeker niet “de draagwijdte er van ten volle [te] beseffen.” Maar als het klopt dat ik zoiets als een bewegingsleer van betekenissenvariëteit opper, geeft Dijksterhuis aan dat weerstand voorspelbaar is,

omdat de oppervlakkige, maar moeilijk te overwinnen beschouwingswijze die men het gezonde mensenvstand pleegt te noemen, er altijd vijandig tegenover heeft gestaan[. p. 12]

Dat is weinig hoopgevend. Maar naar mijn overtuiging is met Metapatroon – wel – degelijk een praktische modelleermethode beschikbaar

voor wie de leer der [betekenissen]beweging niet alleen als denkbaarheid wil [...] stellen, maar haar ook wil [...] uitwerken tot een [...] stelsel dat de heersende [methoden] in h[un] vermogen, de [betekenis]verschijnsel [...] voor te stellen, k[a]n [...] overtreffen.[p. 12]

Tja, je moet het wel willen ‘zien.’ Principiële erkenning van betrekkingen (lees ook: verhoudingen) is de voorwaarde voor

de eenheid van het wereldbeeld [p. 47]

met “eenheid” in de zin van samenhang tussen verschillen, maw stelselmatigheid. Want betrekkingen kunnen opbouwend worden opgevat,

ondanks schijnbaar wezenlijke onderlinge verschillen, [als] in werkelijkheid [structureel] identiek[. p. 56]

Dat paart methodische vereenvoudiging aan uitbreiding van bereik, voilà. Voor informatiekunde bepleit ik

versterking van het empirische element [pp. 64-65]

in het besef van onmisbaarheid van

middelen [...] om resultaten in [stelselmatige] vorm uit te drukken[. p. 65]

Omgekeerd volgt 'natuurlijk' uit zo'n (vorm)methode wat – verder – als verschijnselen – kunnen – gelden.

87.17

Ik heb al eens een biografie over Alexander Herzen gelezen (zie [aantekening 66.63](#)). Veel beknopter, en eerder, schetst T. Eekman Herzens leven in **Tussen twee oevers** (Van Loghem Slaterus, 1953). Oevers? Ik zou zeggen, strom[ing]en. In een periode van revolutie resp. contra-revolutie levert nadruk op evenwichtige(r) verhoudingen inderdaad geen tussenpositie op met invloed van dien, maar een tweeledig marginale. Want beide 'partijen' sluiten de bemiddelaar uit. Overigens had Herzen in materiële zin genoeg geërfd om dat ook als zelfgekozen russische banneling te kunnen volhouden. Dat heeft ook wel iets van luxe. Zo verkeerde hij dus niet tussen oevers, maar op het droge van een oever.

87.18

Ik had een tas met boeken meegenomen. Van de resultaten van dat literatuuronderzoek breng ik graag twee van mijn aantekeningen extra onder je aandacht, zie [nrs [87.2](#) en [87.12](#)]. Je kunt er m.i. bevestiging in lezen dat we met de insteek volgens autorisatie op basis van situationele hoedanigheden het juist spoor gekozen hebben. De verwijzing naar werk van J.H. Nieuwenhuis (1944-2015) zou vooral hoofd en betrokken medewerker BFS moeten aanspreken; zij zijn allebei immers als jurist opgeleid en dus (veronder)stellingen serieus moeten – kunnen – nemen van Nieuwenhuis die o.a. hoogleraar burgerlijk recht en lid van de Hoge Raad was. Hoe gezaghebbend willen ze het krijgen? :-)

87.19

Het duurt tot pagina 277 van **Aus dem Nichts, Über die Kreativität von Natur und Mensch** (Piper, 1989). Gerd Binnig verklaart dat de titel niet zo letterlijk moet worden opgevat, want

Nichts ist unmittelbar aus dem Nichts. Das scheint manchmal nur so.[p. 277]

Met zoveel woorden komt zijn voorafgaande tekst er allang op neer, dat

Alles [...] in kleinen Schritten [geht], aufeinander aufbauend. [...] Da das Zufällige für uns nicht greifbar ist, sieht es so aus, als ob die Dinge aus dem Nichts entstünden. [...] Ein absolutes Nichts gibt es genauso wenig wie den reinen Zufall.[p. 277]

De vraag naar een, eh, begin in het ... midden latend schetst Binnig

[d]ie »Bausteinstruktur« der Welt[. p. 24]

Hij vergelijkt de wereld/werkelijkheid dus met een gebouw. Een bouwsteen telt op zijn beurt als een gebouw, enzovoort. Waar herhaling (lees ook: recursiviteit; Binnig noemt het fractaal) volgens samenstellende delen ... eindigt laat Binnig eveneens in het ... midden. Hij houdt het er op, dat

daß all diese Gebilde, die hier auftauchen, Einheiten sind [...], zusammengesetzt aus Untereinheiten. Aber sie treten als Einheit auf; sie wirken als Ganzes.[p. 26]

De werking van zo'n eenheid beoordeelt Binnig principieel als wisselwerking. Het zgn gebouw kent dynamiek. Omdat

diese Elemente als Einheiten mit anderen Einheiten wechselwirken, würde ich sie gerne Wechselwirkungseinheiten taufen. Im folgenden nenne ich sie jedoch der Kürze halber etwas schlichter »Wirkungseinheiten«.[pp. 26-27]

De wereld als gebouw heeft veranderpotentieel door werkingseenheden als bouwstenen. Verandering betreft wisselwerking van bouwstenen. Er ontstaan daardoor nieuwe bouwstenen waarmee het gehele gebouw structureel verandert, enzovoort. Zo komt Binnig met

[d]e[m] Versuch, eine Theorie zu finden, die auf alles angewendet werden kann,[p. 177]

tot zijn duiding van

Kreativität[:] das Ermöglichen neuer Wirkungseinheiten.[p. 27]

Zoiets heb ik onder de noemer van situationisme ook veronderstelt. Ik ga echter vooral uit van wisselwerking volgens een algemeen veronderstelde structuur. In plaats van wisselwerking geef ik overigens de voorkeur aan samenloop. Er zijn m.i. altijd twee 'eenheden' als samenlopend aanwijsbaar, de ene geldt als object, de andere als situatie. Zo'n samenloop resulteert in een derde 'eenheid,' een situationeel object. De situationele objectverbijzondering vestigt de nodige en voldoende voorwaarde voor eenduidige gedragsbeoordeling. Lees voor gedrag ook beweging, en voor "Umwelt" situatie, ofwel

Bewegung ist Anpassung an die Umwelt[. p. 253] Im Prinzip sollten wir ja nicht lernen, nur um das Wissen zu besitzen, sondern um etwas damit anzufangen[, ... wir sollen es einsetzen.[p. 290]

Nota bene, Binnig heeft m.i. volkomen gelijk,

daß [wir von] miteinander wechselwirkende[n] Systeme[n] nur die **Wechselwirkung** wahrnehmen, also nicht den wechselwirkenden Partnern in Reinform, sondern ein Gemisch[. ... Z]um Kennenlernen [bleibt] nichts anderes [...] als eine endliche Zahl von Wechselwirkungen.[p. 176]

Gedragsmatig blijft er van een ob- resp. subject in "Reinform" zelfs ... niets over ... anders dan zoiets als verbindingsschakel dat ik daarom nul-identiteit noem. Over betrekking gesproken, het duitse woord voor gedrag is Verhalten en voor betrekking Verhältniss.

Voor recursiviteit kan een situationeel object op zijn beurt dienen als object en/of situatie in samenloop voor verdere situationele objectverbijzonderingen, enzovoort. Een subject geldt dan als een object voorzien van cognitief vermogen. Eenduidige gedragsbeoordeling is voor en door een subject echter onderhevig aan hetzelfde enkele recursieve samenloop- annex verbijzonderingsbeginsel:

Alles ist Wechselwirkung, also auch der Erkenntnisprozeß.[p. 205]

Als bijbehorende ordeningsmethode is [Metapatroon](#) beschikbaar, waarmee het dus zelfs principieel tweeledig samenlopend steeds

auf die wechselwirkenden Partner ankommt, welche Wechselwirkungen zustande kommen [p. 176 und e]s [...] immer die Frage [ist]: **Wer** will etwas über ein System erfahren und **was**?[p. 177]

Hoewel Binnig mbt samenstellende factoren geen algemeen geldig nadere structuur van/voor wisselwerking oppert, lijkt hij toch besef van – het belang van – de situationele factor te hebben:

Kreativität muß man lokal – an einen Ort gebunden – definieren. Anders geht es nicht. Sie ist also nur für eine Stelle definiert und nicht für alle Orte.[p. 27]

Dat neemt niet weg, dat wat geldt als situatie, in één en hetzelfde model van gedragingen (lees ook: betekenissen) in reikwijdte praktisch ... wisselt van alles-omvattend-gedacht (Metapatroon: horizon) tot en met de tot dusver vèrst voortgezette verbijzondering. Binnig ... verbijzondert zijn duiding van

Kreativität[:] das Ermöglichen neuer Wirkungseinheiten, und sie ist lokal.[p. 27]

Maar óók wat geldt als situatie, nota bene, is dus betrekkelijk.

Omdat Binnig werkingseenheden algemeén opvat, dus veel ruimer dan wat tot zgn leven behoort, kan hij evolutie dienovereenkomstig algemeen opvatten:

Kreativität ist die Fähigkeit zur Evolution[. p. 206 A]lle dynamischen Prozesse [sind] letztlich evolutionäre Prozesse[. p. 253]

Een werkingseenheid heet volgens Binnig dan een mutatie met toeval van dien. Hij mikt ook daarvoor overigens consequent, uiteraard noodzakelijk voor wie het op één theorie wil houden, op dynamiek met de stelling dat

[d]ie Mutationssteuerung mutiert selbst.[p. 268]

Met de aanname van beperking van wisselwerking inclusief toeval, in mijn woorden zijn de resp. verzamelingen objecten en situaties voor feitelijke samenloop beperkt, verklaart hij tevens de evolutionaire

Beschränkung der Vielfalt[. p. 48] Es hängt vom Partner ab, der mit einem System wechselwirkt[. p. 174] Natürlich ist die Mutation nicht rein zufällig.[p. 269]

Intussen geeft Binnig aan creativiteit een opstandige draai:

Wenn man also an den Punkt kommt: Nein, so geht das nicht, dann ist es bei kreativen Prozessen immer ganz wichtig, zu fragen: »Ist dieses Nein absolut, oder geht es vielleicht doch? Was kann ich drehen, was kann ich verändern, daß aus dem Nein vielleicht ein Ja wird?« [...] Also muß man an einem solchen Punkt immer fragen: »Geht es unter gar keinen Umständen?« Oder nimmt man da irgendwo eine Voraussetzung an, die gar nicht zulässig ist, die gar nicht notwendig ist, an die man sich nur gewöhnt hat?[p. 88] Man nimmt oft eine Umgebung als gegeben, als selbstverständlich. Das ist sie aber keineswegs.[p. 93]

Lees voor “Umständen” dus situaties, voor “Umgebung” situatie, klopt,

[e]in [Objekt oder Subjekt] ermöglicht irgend etwas, und eine Situation kann ebenso etwas ermöglichen.[p. 92]

Wat telt, is samenloop, punt. Zodra omstandigheden vertrouwd geraakt zijn, kost het moeite er zelfs maar in gedachten afstand van te nemen en

[d]eshalb tun sich oft die Spezialisten schwer, ihrem Fachgebiet grundlegend neue Impulse zu geben. [...] Ein Spezialist glaubt an die etablierten Methoden seines Gebietes.[p. 122]

Vertel mij wat. Zgn ict-ers willen maar niets van Metapatroon weten. Ook

[fühlen] Leute sich dann gefangen [...] von Vorstellungen, einfach weil sie auch in einem sozialen Umfeld stehen. [...] Deshalb machen wir oft Dinge, von denen wir genau wissen, daß sie unsinnig sind.[p. 126]

Lees tevens voor “Umfeld” wederom situatie. En ‘wij’ zouden juist moeten – leren – weigeren om medeplichtig zelfs maar te raken aan voorspelbaar verkeerde werking. Binnig vermeldt de passende houding:

Es [ist] mir nicht wichtig, Autoritäten zu gefallen.[p. 280] Wir brauchen [...] eine pluralistische Gesellschaft.[p. 285]

Dat veronderstelt echter de nodige vrijheid.

87.20

Wat is er nu zo moeilijk aan om omgevingsinvloeden op gedragingsvariëteit te erkennen? Moet ik daarvoor bij opdrachtgevers en uitvoerders van zgn digitaliseringsprojecten soms nog steeds aandringen op – lezing van – een boek zoals **An Introduction to Behavioural Ecology** (Blackwell, 1993, derde editie, oorspronkelijk 1981) van J.R. Krebs en N.B. Davies? Ook de mens is een dier en biologen beseffen allang dat

[w]e can think of ecology as setting the stage on which animals must perform their behaviour[. p. 22]

Andere “stage,” zeg dus ook maar andere situatie, ander gedrag. En zodra verschillende gedragingen in een omvattend(er) model geordend beschreven moeten staan, is explicitering van bijbehorende situaties onmisbaar, punt. Met context als beschrijving van situatie kenmerkt zo’n stelselmatig passende modelleermethode zich door contextuele verbijzondering. Metapatroon kent dat als recursief beginsel voor open bereik. Oh ja, wat dan weer van natuurkunde valt te leren, situationele gedragsverbijzondering geldt niet slechts voor dieren (en planten; algemeen: subjecten), maar voor willekeurige objecten.

Volgens Krebs en Davies hebben overigens ook biologen moeten wennen aan – consequente erkenning van – gedragingsvariëteit:

[I]f an animal was seen behaving in a different way from the majority of the population it was often thought to be abnormal.[p. 244]

Maar juist (!) zo’n oordeel veronderstelt toch een zelfs stèrk verschil, nietwaar, te weten tussen zgn normaal en abnormaal? Natuurlijk! Blijkbaar is het in zo’n ... situatie verleidelijk om abnormaal te associëren met niet-bestaand. Tja, (want) wat er niet is, hoeft ook niet te tellen. Zo lijken bestuurders orde te duiden. Wie er desondanks angst voor houdt, over onbewuste erkenning van vaak irrelevant verschil of zelfs bewuste erkenning van door waanbeeld van orde gemáákt verschil gesproken, kan voor vernietiging van ‘de ander’ kiezen. Nee, verschillen gaan ... natuurlijk nooit wèg. Wat mij betreft nodeloos voorzichtig stellen Krebs en Davies

that is possible, in theory, to have stable equilibria with individuals in a population behaving in different ways.[p. 244]

De praktijk vergt m.i. samenhangende verschillen.

Ook wat ik houd voor de semiotische hoofdstelling, die luidt dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, tref ik met zoveel woorden onder biologen aan als ... normaal. Volgens Krebs en Davies geldt als

[t]he most obvious characteristic [of communication] usually that a signal or display of one individual (actor) in some way modifies the behaviour of another (reactor).[p. 349]

This] contrast[s] with the 'classical ethological view' that signals evolve for the efficient transfer of information.[p. 374]

Ik neem aan dat met "information" daar een voor objectief gehouden mededeling geldt over een toestand(sverandering). Dat betreft m.i. eventueel een aspect van een teken, dergelijke "information" door de verzoeker expliciet aangevuld om de kans op inschikkelijkheid door de geadresseerde(n) te vergroten. Dus,

communication [i]s the process in which actors use specially designed signals or displays to modify the behaviour of reactors.[p. 349]

Maar vergaand impliciet beschouwen ook Krebs en Davies een teken als enkelvoudig (lees hier: intern òngestructureerd), terwijl nota bene een teken als zgn intern gestructureerd, dwz met tevens context als onlosmakelijk onderdeel ervan, verondersteld moet zijn om verschillen eenduidig te kunnen ordenen. Inclusief omgeving annex situatie als, zeg maar, encenering, voor een teken

any aspect of A's presence or behaviour which influences B might be appropriate.[p.350]

Ik zie dat nog ruimer. Wat m.i. telt, is dat A een motief heeft om B tot bepaald gedrag te bewegen. Voor A is B trouwens meestal A zèlf. Om op kwalificering van abnormaal terug te komen, dat betreft de mislukte (!) weigering om tekens met verzoeken tot inschikkelijkheid van dien te (h)erkennen; er volgt zelfs aan het verzoek tegenovergesteld gedrag van afwijzing dat kan uitlopen op uitsluiting, vernietiging ...

Tekenvariëteit moet ... natuurlijk stroken met gedragingenvariëteit. Het is volstrekt logisch

that the utility of different channels depends on constraints imposed by the habits and habitats of a species[. p. 350 i.e., o]n different ecological conditions[. p. 351 While t]he constraints of the environment impose broad limits on the design of signals, [...] within these limits the way in which signals evolve results from selection to increase the effectiveness in altering the behaviour of reactors. Reactors play an important role in the evolutionary origin of signals and in their subsequent evolution towards increased effectiveness.[p. 358]

Wat een "reactor" als teken kan opvatten, betreft vaak wat Krebs en Davies aangeven als

intention movements[, i.e.,] movements performed at moments of transition from one major activity to another[. p. 359]

Een reactor kan zulke bewegingen leren opvatten als

good predictors [p. 359]

van wat een actor wil gaan doen, en proberen zonnodig tijd (tegen)maatregelen te treffen. Klopt, voor zover dat met waarneembare "intention movements" gepaard gaat, kan de oorspronkelijke "actor" dáárop reageren, enzovoort. Ik ben het – daarom – niet met eens met het idee dat zulke

movements reflect motivational conflict or indecision [p. 359]

van de kant van de (re)actor. Het lijkt mij meer dat de actor opties probeert open te houden om zich vèrder te gedragen mede afhankelijk van wat de reactor doet, enzovoort. Over tèlkens weer situationele gedragsverbijzondering gesproken met variëteit van dien, verstandig, toch? Inderdaad,

in [...] social interaction [...], signals are often used as a form of interrogation, so that the actor's behaviour following a particular signal may depend on the reactor's response. [...] There may be very complex relationships between signals and the ensuing behaviours.[p. 371]

Nogmaals,

[s]ignals are specially evolved pieces of behaviour with which one individual, the actor, alters or manipulates the behaviour of another, the reactor, to the advantage of the actor.[p. 365]

Het beoogde voordeel kan echter verkeren in een nadeel, indien

[it is] of advantage to B to resist responding to A's signal [p. 365]

en B daarvoor over de nodige middelen beschikt. Klopt,

if signals are manipulative devices, [too,] there [...] follow[s] a coevolutionary 'arms race' [...]. All that counts are persuasion and manipulation [...] exploit[ing] psychological susceptibilities[. p. 365]

Overigens hoeft het voordeel voor de één niet in het nadeel van een ander te zijn. Samenwerking dient wederzijds voordeel; wie echter niet tot de verzameling samenwerkers behoort, kan uiteraard wel dienoverkomstig betrekkelijk nadeel ondervinden.

87.21

Ik blijf allerlei literatuur raadplegen en er op z'n ob-/subjectief-situationeels commentaar op leveren. Wie weet, is er ooit iemand mee geholpen (en die kans bestaat zolang zulke documentatie op het ww web raadpleegbaar is). En als er één schaap over de dam is ... Ik schiet er in aanhoudend isolement hier en nu in zoverre zelf mee op, dat ik door-en-door betrekkelijke redelijkheid van mijn voorstel(ling) als bevestigd blijf ervaren. Heb ik soms een bord voor mijn kop? Voor discussie neemt niemand zelfs maar de minste moeite. Hoe kom ik mijn eventuele vergissingen anders op het spoor? Serieuze discussie vergt inderdaad voorafgaand moeite om van een andere voorstelling ... zorgvuldig kennis te nemen. Ach, wie ziet daarvan enig nut in? Nou ja, er valt mij als opbouwende bijdragen aan, zeg maar, het algemeen belang niets anders in dan maar wel te blijven onderzoeken en documenteren. Ik moet het maar fascinerend vinden dat er een digitaliseringsindustrie bestaat met als grondslag een - vergaand impliciet - informatiebegrip dat abstraheert van betrekkingen en daarmee - vergaand onwetend - dient als instrument voor bestendiging van eenzijdige (machts)betrekkingen annex -verhoudingen. Dat verdient blijkbaar prima, vandaar. Maar 'goed' voor maatschappelijke ontwikkeling en in dat kader voor individuele ontwikkeling is natuurlijk iets anders. Ik besef dat ik er zo gauw niets aan kan veranderen, maar de poging ertoe wil ik niet nagelaten hebben. Dan maar isolement.

87.22

Regels betreffen verhoudingen. Als regels een middel zijn, wat geldt dan in termen van verhoudingen als doel(en)?

Voor wie regels min of meer direct relevant acht voor het bereiken van wat z/hij beschouwt als haar/zijn doel-op-zichzelf moeten ze met voorrang doeltreffend zijn. Veel – de meeste? – regels blijken echter gericht op bevordering van doelmatigheid volgens verhoudingen waarmee – sommige? – deelnemers – doorgaans – niet hun, eh, eigenlijke doel nastreven. Dat zijn dan verhoudingen die we – moeten – aangaan

als ... middel voor deelname aan andere verhoudingen. Ofwel, voor regels is in absolute zin inderdaad geen begin-als-middel en doel-als-einde te bepalen. Zeg ook maar dat ze ook in dat opzicht onvermijdelijk betrekkelijk blijven.

Verwarring over regels kan tot geschillen leiden. Iemand kan de indruk krijgen dat een ànder haar/hem aan een regel zèlf wil laten gehoorzamen als doel. Dat is altijd verkeerd. Het belang van een regel kan principieel nogal verschillend opgevat worden, indien de één hem in een verhouding tot de ànder als middel ...

onmiddellijker associeert met haar/zijn doel terwijl de ànder hem in een verhouding tot de één middellijker duidt, dwz als middel voor een middel en aldus – nog – niet met wat z/hij voor doel houdt.

Met wat ik hiermee, toegegeven, uiterst gebrekkig voorstel als drieledige indeling van regelbegrippen helpt m.i. desondanks op een opvoedkundig dilemma te wijzen. Voor evenwichtige verhoudingen wil de opvoeder bereiken dat ook wie z/hij opvoedt leert dergelijk onderscheid te maken en ernaar te handelen. Het opvoedkundige ... doel wordt echter belemmerd door het vooralsnog ontbreken van het ... middel van zulk onderscheidend vermogen. De opvoeder ontkomt er niet aan dat wat z/hij aan regels oppert door wie z/hij wil opvoeden aanvankelijk onlosmakelijk als doel worden opgevat. Van, zo moet het, punt. Dat stuit weliswaar op verzet, maar hoe kàn het anders? Hopelijk treedt voor het kind resp. de leerling de fase in van begrip van regels als doelmatigheidsmiddel. Maar ja, hoe zit het dan met de doelmatigheid ervan? Opnieuw, verzet. Vervolgens zou het kind resp. de leerling regels als doeltreffendheidsmiddel moeten kunnen gaan herkennen inclusief het zelfvertrouwen om juist daartegen in verzet te komen, indien z/hij terechte kritiek heeft op de – vaak impliciet – veronderstelde doeltreffendheid ervan. Gehoor voor kritiek resp. verhoudingsgewijs (!) opbouwend wijzigingsvoorstel krijgen is overigens ook weer – sterk – belemmerd, omdat beoordeling vooralsnog – ook dat kàn niet anders – gebeurt volgens overheersende regels.

Ik kom tot deze schets van de opvoedkundige opgave na lezing van **Lob der Disziplin, Eine Streitschrift** (List, 2006) van Bernhard Bueb. Het heeft geen zin, integendeel, het werkt averechts, zo begrijp ik Bueb, om met opvoeding te mikken op ontwikkeling van kritische houding tegenover doeltreffendheidsregels, dat heet dan antiautoritair, zolang het kind resp. de leerling nog niet over het vermogen beschikt om regels op doeltreffendheid te beoordelen. Vooralsnog moet het kind resp. de leerling domweg opgelegd krijgen dat regels doeltreffend en doelmatig zijn. Daarvoor, stelt Bueb, is – wat hij noemt – discipline onmisbaar, vandaar dat hij getuigt van de lof ervan. Maar, gelukkig, ook discipline vindt hij dus slechts een ... middel. De tekst van zijn boek(je) is evenwichtiger dan de titel doet vermoeden.

87.23

Is dat niet strijdig, zoiets als een seculiere heilsverwachting? Daaraan komt toch ook zoiets als geloof in een, herstel, dè bringer te pas, precies, van hèt heil? Gerlof Verwey stelt in **Gerard Heymans (1857-1930) en het Equilibriummodel** (Damon, 1998) zijn hoofdpersoon voor als verkondiger van, eh, verlossing door de natuurwetenschappelijke methode; volgens aldus zowel veronderstelde als bewezen logica zijn wij onderweg en komen steeds dichterbij. Zo verklaart hij een, herstel, hèt middel tot hèt doel. Verwey oordeelt dergelijke zgn monistische voorstellingen onder de noemer van filosofie ipv godsdienst kenmerkend voor de tweede helft van de negentiende eeuw. Heymans werd met zijn ideeën daarom serieus genomen; Verwey noemt hem de destijds internationaal verreweg bekendste Nederlandse

filosoof. Maar vanaf ongeveer 1900 was dat alweer voorbij. Heymans bleef blijkbaar volharden in zijn vroegste opvattingen. Evenals Verwey geloof ik er evenmin in.

87.24

Tijdens de proef (stelselmatig autorisatiebeheer) heb ik als een feuilleton een reeks emailberichten verstuurd aan de kleine groep van betrokken medewerkers. Dat zei ik je al eens. Ik heb die teksten en tekeningen inmiddels verzameld, zie de bijlage. Mijn – enige – bewerking bestond er uit persoonsvermeldingen te vervangen door het algemene “jij.” Daarmee kan er m.i. geen bezwaar zijn tegen eventuele verdere verspreiding.

Wat standaardisatie betreft herhaal ik dringend dat classificatie volgens situationele hoedanigheden, nota bene over stelselmatigheid gesproken, een inrichtingsperspectief biedt zowel door de aspecten- als door-de-schalen-heen. Zo zou ‘om te beginnen’ (wet- en) regelgeving expliciet moeten zijn geclassificeerd volgens (maatschappelijk-verkeers)situaties met pèr situatie relevante hoedanigheden. Wat digitalisering betreft dient die(zelfde !) classificatie dan ter facilitering van eenduidige autorisatie resp. audit trails (controlesporen). O.a. in proeftekst nr 25[, zie [aantekening 86.74](#) voor afschrift,] staat toegelicht hoe digitalisering volgens die insteek nog veel algemener valt te ... standaardiseren.

[Ipv bijlage, voor resp. afschriften zie aantekeningen nrs

[84.58, 84.60, 84.61, 84.63, 84.64, 84.65 en 84.72,](#)
[85.1, 85.3, 85.4, 85.6, 85.38, 85.41, 85.63, 85.5 en](#)
[86.12, 86.13, 86.14, 86.18, 86.20, 86.23, 86.25, 86.29, 86.30, 86.31, 86.33, 86.61, 86.63, 86.70,](#)
[86.74, 86.75, 86.85, 86.86, 86.87, 86.89 en 86.91.](#)]

87.25

Met dank voor je promptte reactie, ik ben blij – opgelucht? – dat jij de verzamelde proefteksten verwelkomt. Tja, bijelkaar gaat het om een grote hoeveelheid tekst voorzien van talloze (model)tekeningen.

Je moet er maar zin in en tijd voor hebben ... :-)

Inhoudelijk vind ik het ook geen eenvoudige kost, maar ja, dergelijke zowel diepgravende als breedvoerige overwegingen zijn naar mijn overtuiging nu eenmaal noodzakelijk – als aanzet voor – voor stelselmatig bruikbaar, evenwichtig, houdbaar enz. resultaat. Ik ben er daarom gaandeweg zeker niet in geslaagd om àlles volkomen begrijpelijk te beschrijven. Aarzel ajb niet om discussie aan te zwengelen, naar verduidelijking te vragen e.d.

Op mijn beurt ben ik blij, haha, en ook opgelucht, te vernemen dat jullie “[s]amen [...] kijken naar verdere mogelijkheden [...] binnen de rechtspraak.” Maar als ik er tòch iets over mag zeggen, :-) dat moeten vanwege “een rol voor het Forum of het Bureau hierin” vooral “mogelijkheden” alom zijn, dus juist niet, eh, beperkt tot een bepaalde (overheids)organisatie. Vooruit, prima, houdt gebruik pràktisch vooralsnog ergens ... binnen, maar bemeet de opzet informatiekundig als meteen zo stelselmatig mogelijk denkbaar. Dat was met hopelijk ook voor jou aangetoond succes immers al het, zeg maar, motto van de proef tot dusver.

87.26

Op de (t)huispagina van de website van Forum Standaardisatie wordt met, toe maar, zelfs twee – verwijzingen naar – verhalen aandacht voor semantiek gevraagd.

Wederom ongevraagd, ik weet het, en daarom stellig kansloos, maar mag ik enige opbouwend bedoelde kritiek erop kwijt? Want in beide gevallen is de aanpak m.i.

helaas niet stelselmatig. Daarmee bedoel ik dat er geen poging ondernomen is voor een zowel open als integrale opzet om in betekenisvariëteit te voorzien.

Overigens heb ik er niet zozeer kritiek op, dat het blijft gaan om een, zeg maar, losse verzameling informatiesystemen (lees ook: toepassingen) waartussen als het ware achteraf enige samenhang moet worden aangebracht. Met de zgn informatieronde doen 'we' allang niet anders. Dat is wèl zo praktisch. Sterker nog, een alternatief is er überhaupt niet, indien/zolang/omdat zulke verschillende toepassingen – blijven – bestaan (en ik zie dat zeker ook niet volledig verdwijnen, nog afgezien van ijdele bestuurders, kortzichtige ict-ers en zo).

Het cruciale verschil, voorzover ik dat uit de summiere toelichtingen kan opmaken, is de valse illusie ook daar dat samenhang op alweer wat ruimere schaal met zoiets als enkelvoud van gestandaardiseerde betekenissen valt te borgen. Dat werkt dus niet. Wat kleinschalig, zeg ook maar variëteitsloos – nog – voldoet, breekt ons vanaf de geringste schaalverruiming geheel op, punt.

Mijn indruk is dat beide gevallen zijn gekenmerkt door toevoeging van een thesaurus. Dat kan inderdaad prima voldoen om toegankelijkheid tot zgn bronnen te verbeteren, mits (!) betekenisvariëteit – zeer – beperkt is en blijft, nota bene zó beperkt dat de opgelegde dwang van – voor het bereik van gedragingen dat de verzamelde toepassingen worden geacht te faciliteren – een algemeen geldige definitie per term evenwichtige verhoudingen niet belemmert. Maar opschaalbaar tot een bereik waarvoor betekenisvariëteit telt, voor reële stelselschaal door vernetwerking, dus, is die aanpak beslist nooit. Ook is toegankelijkheid slechts een aspect; uiteindelijk moet samenhang tussen verschillende gedragingen – tevens – met digitalisering geborgd kunnen zijn en dat vergt uiteraard méér maatregelen dan passende indexering.

Wat mij aan de voorgestelde gevallen voorts opvalt, is dat de opgaven weliswaar vergelijkbaar – beperkt tot toegankelijkheid – opgevat zijn, maar dat de ervoor aanbevolen middelen ... verschillen. In het ene geval wordt – zoiets als – een thesaurus blijkbaar ingericht met gebruik van Simple Knowledge Organization System (SKOS), in het andere geval met gebruik van Metamodel voor Informatiemodellering (MIM). Klopt, SKOS staat op de FS-lijst met verplichte, MIM op de FS-lijst met aanbevolen standaarden. Rara, wat is het – gebrek aan – verband tussen de gekozen oplossingsrichtingen? Over semantiek gesproken, oh ja, en over standaardisatie en stelselmatigheid, erg duidelijk, vriendelijk uitgedrukt, vind ik dat niet uitkomen.

Er zou geen tegenspraak hoeven te zijn, wanneer SKOS op basis van MIM opgesteld zou zijn. Dat is echter niet zo.

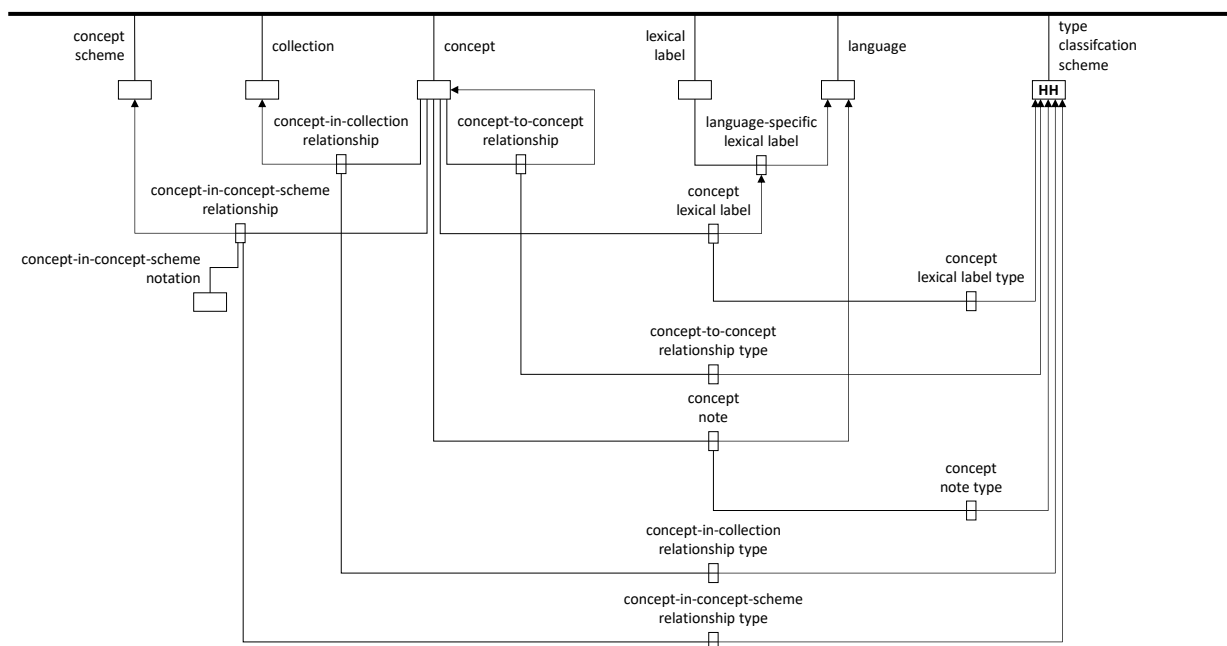
Hoe dan ook gaat dat andere geval over inrichting van een thesaurus waarvoor niet gebruikt is wat FS dáárvoor met SKOS als verplichte standaard opgeeft. Dat maakt nieuwsgierig naar de relevante tenzij-argumenten die daar tégen SKOS en vóór MIM opgebracht zouden moeten zijn. Maar waarschijnlijk heeft niemand zich erom bekommerd.

Ook over adoptie gesproken, de voorlichting kan, eh, wellicht wat beter. Ja, op de FS-website staat ook voor SKOS verwezen naar het specificatiedocument. Maar als jij die beschrijving vlot begrijpelijk vindt, moet je het vooral zeggen. (Ook) die zgn specificatie is zelfs exclusief tèchnisch. Ofwel, daar waagt geen bestuurder zich aan om zelfs maar een blik op te werpen. Wie zich er enthousiast op storten, zijn programmeurs (hoe zij zichzelf ook anders noemen, bijvoorbeeld ict-architect). En

laten programmeurs semantiek nu net averechts begrijpen. Wat hèn goed uitkomt, is simplisme volgens enkelvoudige betekenisstandaardisatie in absolute zin, dwz miskenning van samenhangende betekenisverschillen, en zich onwetend houdende bestuurders gaan er kennelijk nog steeds klakkeloos in mee. Nee, op die manier lossen ‘we’ stelselmatige problemen nooit op, ja, zo maken ‘we’ ze voorspelbaar erger.

Ik besef, uiteraard, dat nogal principiële verandering van inzicht moeilijk is. Maar zonder een stelselmatig werkzaam ordeningsbeginsel helpen zgn standaarden ook niets, integendeel.

Doe op z’n minst een poging tot voorlichting die voor bestuurders begrijpelijk kan worden gemaakt. Ik mis een overzichtelijk (!) betekenismodel óók van SKOS en, ja, dat laat zich met Metapatroon opstellen. Zie onderstaand voor wat ik ervan meen te begrijpen (en wat er dankzij abstractie van type méér mee zou kunnen :-); het gebruik van engelstalige termen in het specificatiedocument zette ik voort.

Mee eens, dit model is voor bestuurders evenmin zomaar begrijpelijk. Maar je kunt ze er wèl in luttele minuten mee uitleggen wat SKOS op hoofdlijn ‘doet,’ en dus ook wat niet, waarna het ze in één oogopslag duidelijk kan zijn. Tja, als bestuurders dat niet willen weten volgens de m.i. valse veronderstelling dat ze zònder enige kennis niet verantwoordelijk kunnen zijn voor nadelige gevolgen van hun besluiten, dan heeft o.a. (Bureau) Forum Standaardisatie geen zin.

Hopelijk herken jij dat SKOS semantiek slechts zowel oppervlakkig als beperkt dient. Zoals in par. 5.1 van het specificatiedocument staat opgemerkt, “labels provide the strongest clues as to the meaning of a [...] concept.” Verder moet de beoogde “knowledge organization” van aantekeningen (Engels: notes) komen. Daarvoor is elk begrip zgn atomistisch opgevat, zeg maar als aanwijzing naar een daarmee verondersteld ding-op-zichzelf en daarvan afgeleid is voor een begrip(sterm) een dienovereenkomstige betekenis-op-zichzelf gedacht. Dat klopt natuurlijk niet. Betekenis is principieel relationeel (en daarom ook pas eenduidig te ordenen volgens de combinatie van term en context, voilà, Metapatroon). Je zou inderdaad

een begrippenkader à la SKOS als context kunnen opvatten, maar ook daarmee mikt SKOS veel te grof; zo'n kader zou dan dezelfde context, ook nog eens plat, voor een meervoud van begrippen zijn. En de termen (labels) van resp. aantekeningen (notes) bij een begrip (concept) gelden niet verbijzonderd per begrippenkader (concept scheme), maar zijn volgens SKOS algemeen geldig verondersteld (wat stelselmatig domweg niet houdbaar is).

Over MIM heb ik al eerder laten weten[, zie [aantekeningen 85.2 en 85.11](#) voor afschriften,] dat er zelfs helemaal geen contextuele verbijzondering 'in' zit en daarom voor semantiek op stelselschaal onbruikbaar is.

Ik juich het toe dat semantiek aandacht krijgt. Maar mag het ajb wat evenwichtiger en integraler? En laat je voor passende voorlichting al helemaal niet door programmeurs e.d. misleiden die zelf betekenismatig overzicht missen door overhaaste fixatie op – daardoor stelselmatig onpassende – digitale (programmeer)techniek. Met zulke overheersende techniekoriëntatie voor standaardisatie blijft (Bureau) Forum Standaardisatie m.i. op het verkeerde spoor. Heeft de proef met de rechtspraak geholpen aan besef dat semantiek voorrang verdient, maar dan nadrukkelijk stelselmatig bemeten?

87.27

Uit situationisme als beginsel volgt dat er géén theorie-voor-àlles bestaat. Ondanks het complementariteitsbeginsel dat Niels Bohr (1885-1962) oppert en dat ... natuurlijk al een situationistisch beginsel is, gaan vooral natuurkundigen dóór met wat Alexander Unzicker met de ondertitel van **Vom Urknall zum Durchknall** (Springer, 2010) duidt als

die absurde Jagd nach der Weltformel.

Voor zover ik zijn natuurkundige redeneringen kan volgen, gaan de speculaties véél en véél verder dan vallen te toetsen. Tja, waartoe dienen zulke theorieën? Ik maak dat helaas voor informatiekunde mee waarvan het beginsel nog steeds averechts neerkomt op ontkenning van betekenissenvariëteit, een illusie die met situationisme valt te verhelpen zoals met Metapatroon als modelleermethode en KnitbITs als bijbehorend digitaal-verwerkingsplatform daadwerkelijk aantoonbaar is. Veel aandacht is er echter niet bepaald voor, tja, zoals Unzicker stelt,

[d]ieses Verdrängen von elementaren Problemen ist ein irritierendes Phänomen des heutigen Wissenschaftsbetriebes[. p. 15] Gerade wenn man etwas verstehen will, muss man oft eine [...] Dynamik in Betracht ziehen.[p. 293]

Onder de noemer van informatiekunde is zulke verdringing zelfs – veel – méér dan vervelend. Zonder consequente toepassing van een situationistisch gedrags- annex betekenisbeginsel schieten ook digitale voorzieningen voor informatieverkeer onvermijdelijk tekort voor – bevordering van – maatschappelijk evenwichtige(r) verhoudingen tussen – potentiële – deelnemers. Ook met zgn ict-ers

[ist d]as Problem [...], daß sie sich Jahrzehnte lang daran gewöhnt haben, die [Wirklichkeit] mit immer mehr Willkürlichkeiten zu beschreiben, anstatt auf grundlegende Prinzipien zu bauen[. ...] Wer das Nachfragen verlernt hat, findet sich mit Konzepthüllen [...] leichter ab[. p. 18] Leider ist es immer schicker, ein hübsches Ergebnis zu präsentieren, als sich mit grundlegenden Problemen auseinanderzusetzen.[p. 65] Als Erfolg gilt dann, wenn die Berechnungen in sich konsistent sind – ob die Ergebnisse noch etwas mit der Realität zu tun haben, ist dabei völlig [egal].[p. 166]

Ook met erkenning van interdependente situaties enz. blijft modelbereik beperkt. Daarom laat Metapatroon een grens trekken als horizon, want, inderdaad,

[es] k[a]hn [...] uns nur Information aus einer begrenzten Region erreichen, die man als Horizont bezeichnet.[p. 79]

Maar waarom laat zich informatiekunde volgens situationistisch beginsel zo moeilijk vestigen? Opnieuw laat zich de verklaring door Unzicker herhalen:

Das momentane Modell bieten Tausenden Brot und Arbeit, und entsprechend gering ist so die Hoffnung, dass eine Reflexion einsetzt. Die Geschicktesten werden die neuesten Techniken einsetzen und [...] an den Theorien weiterbasteln, die man eigentlich nachprüfen sollte.[p. 156] Sie leben umgekehrt sogar davon, dass die ungeklärte Situation weiterbesteht und erfolglos bearbeitet wird.[p. 174] Dies scheint das Unangenehme mit dem Nutzlosen zu verbinden[. p. 210] Anstatt über unbeantwortete Fragen nachzudenken [...], g[e]ben sie viele ungefragte Antworten[. pp. 213-214]

Daar komt wat informatie betreft bij dat de schijn van algemeen geldige betekenis 'helpt' om onevenwichtige (machts)verhoudingen in stand te houden, zeg ook maar om emancipatie te belemmeren. Ontkenning van gedrags- resp. betekenismatig situationisme is ... politiek. In elke verhouding gedragen deelnemers zich ... verschillend, dus volgens dienovereenkomstig verschillende betekenissen. De, zeg maar, wissel- resp. verdwijntruc van pure machtsuitoefening bestaat er uit om de ander een betekenis en bijbehorend gedrag op te leggen, inderdaad, elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid, dat de ander als enkelvoudig, dus algemeen geldig opvat, terwijl de één er juist met geen haar op haar/zijn hoofd aan denkt om zich zelf volgens die betekenis te gedragen.

Unzicker besluit met een vraag, gevolgd door advies:

Aber was tun? [...] Das beste was Sie tun können: Glauben Sie nicht jeden Mist, lesen Sie, denken Sie nach, denken Sie selbst.[p. 321]

En handel er ook naar, zodra er kans op verandering erdoor daagt.

87.28

In **Bouwmeesters van morgen** (Wetenschappelijke Uitgeverij, 1973, oorspronkelijk 1964) pleit J.J. Beljon (1922-2002), volgens de omslagtekst een beoefenaar van de abstracte plastiek, voor verandering van architectuuropvatting. Hij acht,

[e]nkele uitzonderingen niet te na gesproken, [...] de architecten van vandaag niet tegen hun taak opgewassen.[p. 15]

Of Beljon daar mbt de zgn gebouwde omgeving destijds gelijk in had en/of dat vandaag zo geldt, kan ik met vakkundig ontwerpgezag niet zeggen. Maar wat tot dusver informatiekundig voor architectuur moet doorgaan, durf ik helaas gebrekkig te noemen. Het ontbreekt de opzet aan stelselmatigheid, dwz aan samenhang voor het door digitale vernetwerking allang reële bereik met informatieverkeer. Omdat resp. zolang zowel ict-ers als hun opdrachtgevers doorgaans geen benul van betekenissenvariëteit – willen – hebben,

zijn [zij] er niet in geslaagd de [...] nood op te lossen en zij zullen daar ook in de toekomst niet in slagen.[p. 15]

Beljons veroordeling luidt dat

het enige nastrevenswaardige effect niet meer beoogd wordt, namelijk dat van geïntegreerd te zijn in het leven.[p. 18]

De misvatting heerst dat digitalisering met voorrang technische oriëntatie verlangt, maar die blijft uiteraard steken in het middel dat die techniek hoogstens is. Als het doel ermee op zgn stelselschaal kan slechts bevordering van evenwichtige(r) verhoudingen gelden. Vooruit, “leven” in samenleving, door maatschappelijk verkeer waarvan informatieverkeer onlosmakelijk aspect is. Wat telt,

is het inlassen van [...] vormen en [...] principes in het leven van alledag.[p. 87] wie het ernstig meent met de toekomst [...], moet opnieuw de mogelijkheid creëren van zulke initiatieven, zó, dat ieder zich zijn eigen mogelijkheden kan scheppen [...] zonder daarmee het geheel te schaden of anderen in de weg te leven.[p. 169]

Mag er aandacht voor wederzijds opbouwende samenwerking bij? Beljon beseft dat daarvoor ontwerpers nodig zijn met een andere houding dan die, eh, ingeburgerd geraakt is. Maar hoe krijgen we zulke ontwerpers? Dat maken opdrachtgevers moeilijk, zo niet onmogelijk, want

[o]pleiding is voor de aanvaarders van de gevestigde orde altijd opleiden voor een vak dat men kent en niet opvoeden tot het vermogen zélf naar omstandigheden geheel nieuwe vakken te creëren. [...] Er zouden grondslagen gedoceerd moeten worden, geen [...] constructivistische [...] kunstgrepen.[p. 21]

Alweer bijna zestig jaar nadat Beljon zijn manifest publiceert, blijft het overheersend bij retoriek:

Indien het ons ernst is met de toekomstige leefbaarheid [...], zullen wij ons opvoedingssysteem radicaal moeten wijzigen.[p. 22]

Zelf ben ik niet zo van revoluties, maar een koerswijziging volgens een passender, want stelselmatig bemeten, beginsel – om gaandeweg beter uit te komen voor verdere voortgang – zit er nog steeds zelfs niet in. Zucht,

[m]et de werkwijze van thans bereiken wij [...] negatieve resultaten[. p. 23]

Inderdaad,

[h]et punt is dus, dat er weer vragen gesteld moeten worden en dat er mensen moeten zijn, die op de vragen antwoord kunnen geven[. p. 23] samenhang op het spoor komen[. ...] Dáár gaat het om. En dan: vragen stellen over alles.[p. 24]

De ontwerper, zeker ook de informatiekundig ontwerper, moet dus

bereid [zijn] zich ondergeschikt te maken aan een architectonisch [...] geheel[. ...] daar gaat het op het ogenblik om.[p. 28]

Voor de ontwerper moet het motto luiden:

Net als de wereld, zal [het ontwerpresultaat] één zijn of niet zijn.[p. 30]

Dat is praktisch weliswaar onhaalbaar, maar hoe minder dat ... mislukt, des te beter alweer. Maar wat kan een ontwerper uithalen zonder opdrachten? Beljon beseft dat het in materiële zin voorlopig – hoe lang? – een kwestie is van

zich [...] red[den] met werk dat buiten [die] eigenlijke roeping l[i]g[t]. [p. 99 Want o]nder integratie verstaan wij niet [...] werken voor een bestaande markt. Wij creëren onze markt.[pp. 99-100]

Dat blijkt, zachtjes uitgedrukt, niet eenvoudig met zelfs maar een koerswijziging (omdat dáárvoor reeds wijziging van beginsel onmisbaar is en dat stuit prompt op doorgaans onbeargumenteerde weerstand van “aanvaarders van de gevestigde orde,” vandaar). Dus,

[w]ie het niet kan opbrengen, [...] kan er in de huidige situatie misschien beter mee ophouden.[p. 105]

Waar m.i. terecht Beljongs

grote sympathie naar uitgaat, is naar de mensen die meer doen dan reageren, die zelf handelend optreden en trachten in te werken op de toekomst.[p. 157]

In afwachting van feitelijke ontwerp opdrachten waarmee recht aan daadwerkelijke integratie, emancipatie enz. gedaan kan worden,

[w]at wij [...] voorlopig moeten doen, is manifesteren[. p. 105]

Mijn keuze? Tja, ik schrijf nog aantekeningen zoals onderhavige.

87.29

Het is natuurlijk ook maar weer wat je onder taal verstaat. In **The System and the Speaking Subject** (in: **The Kristeva Reader**, Basil Blackwell, 1986, pp. 25-33, oorspronkelijk 1973) begint Julia Kristeva met te verkondigen wat zij beschouwt als

a specifically semiotic **discovery**.[p. 25]

Die ontdekking betreft volgens haar het besef dat

any social practice [...] signifies; i.e., [...] it is articulated **like** a language.[p. 25]

Welk taalbegrip zij daarvoor veronderstelt, kan ik echter niet ... ontdekken. Destijds oriënteert Kristeva zich blijkbaar nog vooral volgens zgn literatuur. Laat ik daarom eens aannemen, dat zij romans exemplarisch acht voor taal(gebruik), zeg ook maar een opeenvolging van geschreven woorden samengesteld tot opeenvolgende zinnen enzovoort. Maar geldt die stelling dan niet omgekeerd? Ik zou immers zeggen dat ook een roman betekenisvol is, omdat hij sociaal gedrag betreft. Mijn taalbegrip kan ik aangeven met de aanname dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Dat idee omvat dus de veronderstelling van een verhouding, te weten tussen enerzijds de verzoeker en anderzijds degene tot wie z/hij een teken richt (de geadresseerde). Verhouding? Klopt, dat is er principieel sociaal aan. Zo is er onder de noemer van sociaal principieel een verhouding (lees ook: situatie) aan de orde. En volgens een verhouding stemmen deelnemers eraan (lees ook: subjecten) hun respectievelijke gedragingen op elkaar af. Subjectief-situationeel vatten zij elkaars gedragingen op als tekens waarvan interpretatie leidt tot volgend (teken)gedrag, enzovoort. Volgens zo'n ruim taalbegrip komt Kristeva's, eh, ontdekking neer op een tautologie. En dat is nooit iets ... nieuws. Het is niet zo dat

a general social law [...] is given in language[, p. 25]

maar dat o.a. romantaal – wat dat ook is, of wat Kristeva kennelijk nogal beperkt tot taal rekent – kan/moet worden geduid volgens gedragsverhoudingen met afstemmingsmiddelen (lees: tekens) tussen deelnemers van dien.

Hoewel Kristeva m.i. taal veel te beperkt opvat en daardoor nodeloos verzeild raakt in voor mij vrijwel meteen onnavolgbare overwegingen over verschillen en overeenkomsten met wat er onder de noemer van – dus pleonastisch uitgedrukt – sociale verhoudingen gebeurt, wijst zij terecht op

[the] semiotic logic of the sociality in which the (speaking, historical) subject is embedded.[pp. 25-26]

Zij lijkt echter meteen een bezwaar te opperen tegen

semiotics [...] attempt[ing] to set itself up as a theory of practices using language as its model[. p. 26]

Daar speelt haar beperkte taalopvatting haar parten. Zij verwisselt taalkunde met taal en merkt op dat

this linguistic model can only speak of those social practices [...] which subserve such social exchange[, i.e., as] obedient to the necessity for social communication [following] the systematic, systematizing or informational aspect of signifying practices.[p. 26]

Klopt, wie taal zo beperkt opvat met en bijgevolg beperkt taalkunde bedrijft, komt uiteraard – ook – met semiotiek volgens zulke beperkingen niets verder. Kristeva lijkt echter gehoorzaam te willen blijven aan die beperkende opvatting van taal(kunde). Wellicht om er die semiotische ‘ontdekking’ tegen te kunnen afzetten? Het ontbreekt ook haar aan een véél ruimer taal- resp. tekenbegrip dat taalkunde en tekenleer principieel aan elkaar gelijk stelt. Kristeva wijst weliswaar voor semiotiek een grondslag af

which biases [semiotics] towards discovering in every kind of field analogues of the system of language[, p. 26]

maar is er kennelijk nog niet aan toe te beseffen dat taal helemaal niet het systeem is zoals zij dat veronderstelt. Zij wenst als kenmerkend te houden

a shortcoming of linguistics[,] it [being] established as a science in as much as it focuses on language as a social **code**[. p. 26]

Volgens zo’n beperkte opvatting, inderdaad,

[s]emiotics must not be allowed to be a mere application to signifying practices of the linguistic model[. p. 26]

Maar het komt dus niet bij Kristeva op om semiotiek traditionele taalkunde te laten omvatten en ook die taalkunde aldus tót semiotiek veranderen. In die zin blijft zij beperkte taalkunde als maatgevend volgen met haar suggestie dat

[the] **raison d’être** [of semiotics] must consist [...] above all in [...] specifying just what, within the [signifying] practice, falls outside the system and characterizes the specificity of the practice as such.[pp. 26-27]

Een ... model voor subjectief situationisme heb ik met de semiotische enneade opgesteld in [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#) (2002). Of dat model ‘waar’ is? Tja, mijn voorstel is eveneens een teken, maw een verzoek tot inschikkelijkheid. Ervan afgeleid geldt een stelselmatige modelleermethode, [Metapatroon](#). Door dat, deskundig, dat wel, als ontwerpmiddel te benutten voor digitale voorzieningen met allang noodzakelijkerwijs stelselmatig bereik, dus voor infrastructuur voor informatieverkeer, moeten (verkeers)deelnemers geholpen zijn hun (verhoudings)gedragingen evenwichtiger op elkaar af te stemmen. Dat vind ik nogal praktisch.

Kristeva ziet ook de verhouding nog niet als waar het met/voor verschillende betekenissen om draait. Zo is de verzoeker de geadresseerde niet, en het gedrag waartoe de verzoeker de geadresseerde met een teken probeert te bewegen is nu nèt gedrag dat z/hijzèlf wil nalaten. Voorts vatten deelnemers annex subjecten hun verhouding als situatie verschillend op. Het is daarom nog steeds onevenwichtig om ervan uit gaan dat

a theory of meaning [...] must necessarily be a theory of the speaking subject. [...] Otherwise, semiotics] will not get beyond the reduction [...] of signifying **practices** to their systematic aspect.[p. 27]

Let wel, het is al een grote verbetering om niet langer onder de noemer van systeem te willen resp. moeten uniformeren, nota bene, zo'n systeem bestaat ook niet (want het is taalkundig bedenksel), maar om per subject te kunnen differentiëren. Maar dat moet voor telkens een subject-in-een-verhouding zijn, zeg ook maar een situationeel subject (wat uiteraard ook maar weer een systematisch bedenksel is, maar m.i. op stelselschaal alweer geschikter ter bevordering van evenwichtiger verhoudingen). Kristeva getuigt van een psychoanalytische oriëntatie voor haar nadruk op erkenning van het ene, daadwerkelijke, subject. Zij ziet het subject bijgevolg vooral zèlf als verdeeld ipv zich differentieel ... oriënterend enz. naar wisselende omstandigheden (lees ook: situaties). Volgens subjectief situationisme geldt zo mogelijk nog sterker, dat

[t]he theory of meaning now stands at a crossroad[. p. 28]

De meeste zgn ict-ers zullen de verklaring door Kristeva wel niet – willen – begrijpen, en veel van wat zij verder schrijft begrijp ik overigens weinig tot niets, maar doorgaans onbewust 'bevorderen' ook en vooral zij dat betekenisleer

will remain an attempt at formalizing meaning-systems by increasing sophistication of the logico-mathematical tools which enable it to formulate models on the basis of a conception (already rather dated) of meaning as the act of a **transcendental ego**[. p. 28]

Wat er overstijgend aan bedoeld is, is dat verschillen er niet toe doen. Die worden domweg veronachtzaamd. En voor een logica die géén rekening met verschillen hoeft te houden, is verfijning juist overbodig. Omdat verhoudingen en daarmee verschillen echter niet kunnen verdwijnen, leidt de ontkenning van verschillen ertoe dat de ene deelnemer voor haar/zijn verschil het absolute gelijk claimt en voor het verschil van de andere deelnemer(s) het absolute ongelijk; omdat het voor de ene deelnemer geen bestaansrecht heeft, gedraagt hij zich alsòf het niet bestaat (maar daardoor is het natuurlijk niet wèg, dat kàn verhoudingsgewijs immers niet). Met zoveel woorden erkent Kristeva wel degelijk wat ik onder de noemer van subjectief situationisme als samenlopende factoren beschouw. Zij pleit er voor om op het kruispunt voor betekenisleer de richting te kiezen volgens

the speaking subject as a divided subject [...] and go on to attempt to specify the types of operation characteristic [of] forces extraneous to the logic of the [transcendental] systematic; exposing them, that is to say, on the one hand, to bio-physiological processes (themselves already inescapably part of signifying processes, what Freud labelled 'drives'); and, on the other hand, to social constraints (family structures, modes of production, etc.).[p. 28]

In die richting, vooruit, meen ik verder te zijn opgeschoten met de semiotische enneade en Metapatroon, klopt,

conceiv[ing] meaning not as a [fixed] sign-system but as a **signifying process**.[p. 28]

Volgens de enneade telt – ook – een teken drie elementen. Daarvan zorgt de combinatie van signatuur en context voor de mogelijkheid van eenduidige interpretatie. Wat ook Kristeva blijkbaar als systeem beschouwt, is een taal van louter signaturen. Maar een betekenisleer die op variëteit berekend is, kan onmogelijk consequent zijn volgens de aanname dat een teken 'slechts' een

signatuur (lees dus ook: woord) telt. Het lijkt alsof ook Kristeva nog door die aanname beperkt is, wat onherroepelijk leidt tot inconsequente uitleg, suggesties, enzovoort. Dat laat zich volgens mij pas oplossen met uitbreiding van het tekenbegrip; evenals signatuur (en intext), moet context gelden als onlosmakelijk element ervan. Ofwel, het configureren van een teken uit signatuur plus context is geen afwijking, maar onontkoombare, door-en-door gewoon, ... systematiek. Kristeva blijft systeem echter met een verzameling vaste betekenissen associëren, waardoor semiotiek volgens haar altijd over iets bijzonders gaat:

The moment of transgression is the key moment in [signifying] practice: we can speak of practice whenever there is a transgression of systematicity, i.e., a transgression of the unity proper to the **transcendental ego**. [p. 29]

Dat zijn naar haar idee dan

operations heterogeneous to meaning and its system. [p. 29]

Volgens mij bekommert een subject zich voortdurend om aanpassing aan wisselende situaties. Z/hij interpreteert wisselende tekens tot dienovereenkomstig wisselende betekenissen voor (!) dienovereenkomstig wisselende gedragingen. Daar is niets ongewoons aan (terwijl het subject zich daarvoor voor haar/hem 'nieuw' kan gedragen, indien z/hij een voor haar/hem vooralsnog onbekende situatie ervaart). Kristeva trekt veel te nauwe grenzen en put zich prompt uit in verklaringen van overschrijdingen. Neem haar bewering dat,

since it is itself a metalanguage, semiotics can do no more than postulate this heterogeneity; as soon as it speaks about it, it homogenizes the phenomenon, links it with a system, loses hold of it. [p. 30]

Wat Kristeva als overschrijdingen van systeemgrens duidt, beschouw ik als verschillen binnen een ... systeem. Daarvoor moeten uiteraard de veronderstellingen wijzigen voor wat als systeem geldt. Ze moeten samenhangend verschilpotentieel bieden. Dat lukt met meervoud van elementen, zoals de enneade toont. Het aantal elementen moet nodig en voldoende zijn voor dekking van relevante verschillen met samenhang ertussen. Dat levert – de mogelijkheid van – combinatie tot praktisch oneindige verschillen op. Dat is en blijft systematisch dankzij de vaste, nog steeds zeer beperkte verzameling grondslagelementen. Op z'n enneadisch gaat m.i. daarom niet op, dat

semiotics [...] openly recognizes its inability to apprehend the heterogeneity of the signifying process other than by reducing it to a systematicity. [p. 30]

Het komt er ... gewoon op aan dat, wat als systeem verondersteld is, alle als relevant geachte verschijnselen kan omvatten. Zo niet, dan klopt kennelijk niet wat als systeem geldt. Dat vergt ... aanpassingen van grondslagen. Kristeva komt op mij niet grondig genoeg over. Daar vind ik gauw geen touw aan vast te knopen.

87.30

onderwerp: aanknopingspunt voor visie op stelselmatige standaardisatie

Heb jij **Alles transactie** (Lannoo Campus, 2018) gelezen? Ik heb het zojuist uit. Oprichters en/of partners van een adviesbureau Chiel Liezenberg, Douwe Lycklama en Shikko Nijland (Innopay) hebben hun ideeën, zoals de ondertitel luidt, "over data, vertrouwen en de ongekende kansen van het transactionele internet" vlot leesbaar – en daardoor begrijpelijk – door tekstschrijvers Koos de Wilt en Winnie Moltmaker

laten opschrijven. Hun boek is verkozen tot managementboek van het jaar 2019. Doorgaans strekt dat m.i. niet bepaald tot aanbeveling. :-) Maar indien jij **Alles transactie** nog niet kent, hoop ik dat jij je spoedig zet tot degelijke bestudering van dat boek.

Waarom?

Wat dat – ik noem het maar, vooruit – schrijverscollectief terecht benadrukt is dat – het – internet inmiddels een transactionele voorziening is. De schrijvers verstaan onder een transactie een verzameling interacties. Hun thema is dus nòg weer algemener feitelijk: alles interactie. Tja, dat komt neer op alles interoperabiliteit.

Heb je 'm? Inderdaad, “Het Forum [Standaardisatie] heeft tot taak om te adviseren over interoperabiliteit” staat er in het zgn instellingsbesluit. Ik bedoel maar!

De consequenties die de schrijvers verbinden aan ... alles interoperabiliteit, acht ik echter deels nog te eenzijdig. Want weliswaar wijzen zij op behoefte aan regelgeving, zeg ook maar van overheidsbemoeienis, maar zij lijken er neoliberaal van uit te gaan dat het ordeningsprimaat afkomstig is en blijft van (de) markt(werking). Tja, op die manier kunnen ‘we’ de “infrastructuurbenadering” die de schrijvers aanwijzen resp. dringend bepleiten praktisch wel vergeten (omdat infrastructuur althans op die schaal valt onder de noemer van – de fictie van – het algemeen belang ipv enig zakelijk belang). Mijn suggestie luidt dat FS volgens de insteek van alles interoperabiliteit als commentaar op **Alles transactie** komt met maatschappelijk evenwichtiger, want stelselmatig bemeten, inrichtings- met bijbehorend standaardisatieadvies. Ben je in mijn ideeën daarvoor geïnteresseerd?

87.31

De schrijvers van **Alles transactie** willen blijkbaar het Internet strikt duiden als onderdeel van middelen met als doel om geld te verdienen, zeg ook maar idealiter bedoeld voor louter zgn zakelijke transacties. Dat strookt stellig met hoe zij hun adviesmarkt zien, maar acht ik volgens maatschappelijke ethiek een grondige vergissing, of minstens veel en veel te beperkt opgevat. Zij stellen dat

[h]et huidige internet [...] nooit gebouwd [is] om transacties te ondersteunen.[p. 11]

Zij tellen het door willekeurig wie beschikbaar ... stellen van informatie om kosteloos door willekeurig wie te kunnen – laten – raadplegen dus niet als transacties. Zo wijzen zij op een kritieke voorwaarde voor wat zij als “het transactionele internet” propageren:

De wijze waarop vertrouwen erin is verankerd, is nog verre van optimaal.[p. 10]

Z]onder vertrouwen geen transacties.[p. 11]

Klopt, wederzijds vertrouwen is óók nodig voor zelfs allereerst het overwegen van óók een transactie die uitwisseling betreft van wat resp. betrokken partijen associëren met wat voor elk van hen aanzienlijke (geld)waarde vertegenwoordigt. Maar behoefte aan vertrouwen geldt natuurlijk véél ruimer. Verder eveneens slechts deels terecht opgemerkt, het bereik van het Internet biedt de mogelijkheid van zakelijke transacties tussen willekeurige partijen. Internet is en blijft echter – vooral? – geschikt voor allerlei andere contacten, enzovoort. Rara, hoe kunnen deelnemers – ertoe worden gebracht om – elkaar dáárvor, nota bene afhankelijk van hun verhouding in kwestie, voldoende te vertrouwen? Dat is algemeen uiteraard altijd al de, eh, toegevoegde waarde van een tussenpersoon geweest, maw iemand die namens de ene als het ware borg staat voor de andere (transactie)partij. Weet jij soms een goede tandarts?

Opzet en vervolgens beschikbaar stellen van zulke borgingsmiddelen ter verwerkelijking van een verdienmodel onder de noemer van een zgn tussenpersoon (lees ook: intermediair) kosten echter om te beginnen al ... middelen. Zakelijk bekeken is zo de vergaand ònuitgesproken redenering van de schrijvers van **Alles transactie** prompt gesloten. Zakelijke investeringen zijn immers slechts te verwachten van wie geld verwacht te verdienen met de ermee gerealiseerde middelen. Van bedrijven, dus. En voor intermediairs zeg maar op weg naar geld

gaan transacties over meer dan alleen uitwisselingen met geld. Ook een uitruil op basis van data is steeds meer de norm.[p. 11]

Hmm, “meer dan”? De neerslag van “uitruil” tussen, ik noem ze maar even, contactgebruikers kan de intermediair met een ... transactie met een klant zoals een adverteerder te gelde maken. Daarmee wordt tevens die adverteerder een ... contactgebruiker, ook weer met “uitruil” van dien, en ga zo maar door.

Tja, onder de noemer van een bedrijf zijn eigenaren ervan en wie er verder geld aan kunnen verdienen nogal eens geneigd om gebruik door anderen van ‘hun’ middelen nogal eenzijdig in eigen voordeel te laten uitvallen. Op wat langere termijn kan dat óók voor die eigenaren plus entourage nadelig uitpakken. Als enigszins verlichte adviseurs pleiten de schrijvers van **Alles transactie** daarom voor evenwichtige verhoudingen tussen bedrijfsmatige uitbater van transactiemiddelen in haar hoedanigheid van vertrouwensintermediair en wederzijdse gebruikers ervan. Zakelijk duurzamer verhoudingen vergen zonodig regelgeving (inclusief toezicht, handhaving enzovoort). Mijn indruk is dat zij slechts daarin een – of zelfs de enige – taak zien van de overheid.

Volgens hen zijn en blijven de transactiebevorderende middelen exclusief bedrijfsmiddelen en

om het meer fundamentele vertrouwensprobleem daadwerkelijk op te lossen [...] lukt alleen als er wordt samengewerkt aan een geheel nieuwe transactie-infrastructuur, met geheel nieuwe business-modellen.[p. 10]

De eveneens zakelijke intermediairs die voor deelnemers vertrouwen borgen, heten instituties in **Alles transactie**. De onverminderde noodzaak van vertrouwen in zo’n instelling noemen de schrijvers de

vertrouwensparadox. [...] Deze paradox is te doorbreken door over te gaan van institutioneel naar infrastructureel vertrouwen.[p. 14]

Maar dat is onzin. Een middel kan nooit uitsluitel geven over de gebruiker ervan. Dat kan een gebruiker slechts door gebruik ervan. Het blijft dus de vraag wie de gebruiker is, nota bene òngeacht o.a.

[r]ecente innovaties in cryptografie [p. 14]

die immers slechts kunnen beveiligen dat wat ergens ‘in’ gaat strookt met wat er ‘uit’ komt. Indien èxpliciet zoiets – zo iemand? – als een vertrouwensmakelaar praktisch dus onmisbaarder dan ooit is, moet de vraag daarentegen luiden wèlke instelling(en) daarvoor optimaal geloofwaardig in aanmerking komen. Ik weet dat wel. In resp. voor een rechtsstaat blijft naar mijn idee daarvoor onder de noemer van het algemeen belang resp. infrastructuur de overheid ... over.

De schrijvers van **Alles transactie** associëren infrastructuur oppervlakkig resp. beperkt met bedrijfsmiddelen, vooruit, maar dan alweer algemener bruikbaar en volgens verlicht eigenbelang ingebracht in onverminderd zakelijk

samenwerkingsverband. Mijn begrip van infrastructuur beschouwt overheid er principieel voor verantwoordelijk. Namens òns als burgers dient infrastructuur – maatschappelijk verkeer voor – verhoudingen met voor òns als deelnemers eraan evenwichtige verdeling van bijdragen en opbrengsten. Toegegeven, en nog zachtjes uitgedrukt, dat gaat helaas nog weleens mis. Maar ieder alternatief voor een werkelijk gemeenschappelijke vertrouwensmakelaar vind ik voorwaardelijk minder evenwichtig. Kortom, deze infrastructuuropvatting is m.i. ook pas bruikbaar voor wat de schrijvers van **Alles transactie** terecht schetsen als de noodzaak van

het in evenwicht brengen van de **data benefit balance**[, dwz] dat niet alleen [zakelijke] organisaties en platforms profiteren van de opbrengsten die data genereren, maar ook consumenten.[p. 14]

Overigens is de aanduiding als “consumenten” wederom tekenend voor hun zakelijke vooringenomenheid.

Nu doet m.i. in elk geval de Nederlandse overheid tot dusver alle moeite om er wat facilitering van zgn digitaal informatieverkeer betreft op haar beurt een averechts beperkt infrastructuurbegrip op na te houden. Zij bestendigt feitelijk nog steeds gelegenheid voor bedrijven om hun pseudo-infrastructuren te exploiteren en laat aldus problemen zoals, met hun analyse mits veralgemeniseerd hebben de schrijvers van **Alles transactie** volstrekt gelijk, “vertrouwensparadox” en – gebrek aan – “data benefit balance” voortwoekeren. Oplossing verwachten zij abusievelijk echter van toevoeging met regelgeving. Maar zònder principiële herschikking, nota bene tevens voor digitale facilitering van maatschappelijk informatieverkeer als aspect van maatschappelijk verkeer, van infrastructuur onder overheidsverantwoordelijkheid blijft dat dweilen met de neoliberale kraan alsmaar wijder open. Dat is dus niet, herstel, zelfs strijdig met open in de maatschappelijk opbouwende bedoelde betekenis van open voorzieningen (lees: infrastructuur op z’n algemeen-belangs) inclusief eventuele open standaarden die dáárvor bevorderlijk zijn.

Het boek **Alles transactie** is in 2018 verschenen. In het najaar van 2003 en het voorjaar van 2004 heb ik in opdracht de nota [Informatieverkeer in publiek domein](#) (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004) geschreven. Intussen is er van alles en nog wat vèrder veranderd. Er valt dus stellig nogal wat aan te merken op dat rapport van pakweg alweer twintig jaar geleden. Maar actueler dan ooit vind ik de strekking. Het Internet biedt een verkeersstelsel. Om het Internet àls stelsel te begrijpen vergt daarom een verkeersparadigma. Deelnemers aan informatieverkeer gebruiken een combinatie van infrastructuur en eigen middelen. Het is een politieke afweging om het onderscheid ertussen te bepalen (en met voorrang die duiding te blijven onderhouden). Voor een, zeg maar, fysieke verplaatsing geldt de openbare weg als infrastructuur, terwijl ik zèlf voor een fiets moet zorgen om er ‘op’ te rijden. Voor, ik noem dàt maar even, digitaal informatieverkeer lijken onze volksvertegenwoordigers en ambtelijke bestuurders echter nog steeds achter de voldongen feiten te lopen die bedrijven scheppen met pseudo-infrastructuur, herstel, pseudo-infrastructuren. Dat meervoud is voor verkeersdeelnemers gauw verwarrend, juist òndoelmatig e.d. Infrastructuur is er nu net om burgers te beschermen tegen voor hen overheersende nadelen als gevolg van wat onder zakelijke voorwaarden meervoud moet opleveren, concurrentie en zo. Alle retoriek ten spijt, kortzichtig beschouwen – medewerkers van – respectievelijke overheidsinstellingen zichzèlf vooral als exclusieve deelnemers aan

informatieverkeer over hun uitvoeringstaken. Alsof zij in concurrentie verkeren met andere instellingen, treffen zij slechts dáárop toegespitste voorzieningen voor informatieverkeer met burgers en bedrijven resp. andere instellingen. Wèrkelijke infrastructuur voor digitaal informatieverkeer is helaas ver te zoeken, nog steeds. Het is prima dat elke overheidsinstelling zichzèlf als verkeersdeelnemer positioneert. Maar voor zover de overheid-in-het-algemeen bestaat (waarvan èlke overheidsinstelling nu eenmaal onlosmakelijk ònderdeel vormt), moet zij verantwoordelijkheid nemen voor infrastructuur voor digitaal informatieverkeer. Nota bene, zulke infrastructuur moet berekend zijn op willekeurige verkeersdeelnemers, ja, ook prima, inclusief – medewerkers van – overheidsinstellingen, maar beslist niet èxclusief voorbehouden voor informatieverkeer met een – medewerker van een – overheidsinstelling als minstens één van de partijen die bepaalde informatie uitwisselen. Met die beperking is er geen sprake van ... infrastructuur. Wat telt, is wat ik voorstel als willekeurbeginsel. Ofwel, gebruik van voorzieningen àls infrastructuur staat open voor iedereen die voldoet aan de voorwaarden die daarvoor volgens rechtsstatelijk openbaar (!) bestuur onder de noemer van het algemeen belang vastgesteld zijn resp. gelden. Daaraan verwant moet volgens mij daarom ook o.a. wat doorgaat voor een open standaard worden opgevat. Zoals ik al aangaf moet een zgn open standaard bijdragen aan open voorzieningen, maw aan wat voor – potentiële – gebruikers onderhevig is aan het willekeurbeginsel. De wereld is overigens groter dan Nederland. Het internationaal omvattender stelsel voor informatieverkeer àls infrastructuur kent daarom praktisch een federatieve opzet met de Nederlandse overheid-in-het-algemeen als medeverantwoordelijke instelling. Daaruit volgt wat het pràktische bereik van o.a. open standaarden is. En ipv dat stelsel voor informatieverkeer op zakelijke transactieleest te schoeien met, vooruit, nog steeds ruimte voor, eh, ònzakelijk informatieverkeer, moet het dus omgekeerd geschikt zijn en blijven voor willekeurig informatieverkeer. Daar kùnnen verdere voorzieningen aan worden toegevoegd. Als die voor differentieel gebruik geschikt zijn, zo van, ik hoef het fietspad niet gebruiken, maar ik màg of zelfs moet het wanneer ik op de fiets ben resp. màg het zeker niet als ik auto rijd, kan het in het zgn algemeen belang per saldo voordelig zijn om ze – eveneens – in infrastructuur op te nemen.

Neem DigiD (of wat er tzt eventueel voor in de plaats komt). De Nederlandse overheid treedt daarmee op als ... tussenpersoon om de identiteit van een burger te kunnen nagaan als die zich langs digitale weg meldt als, zoals ik dat op z'n algemeenst probeer te benoemen, deelnemer aan informatieverkeer. Nog van de absurditeit afgezien dat de overheid apàrt voor bedrijven – gebruik van - eHerkenning eist, nee, DigiD blijkt géén, eh, open standaard in de zin van het willekeurbeginsel ter borging van stelselmatigheid. Want de overheid-als-tussenpersoon stelt als gebruiksvoorwaarde voor annex -beperking van DigiD dat enerzijds de burger er slechts aan informatieverkeer mee kan deelnemen indien het desbetreffende verkeer verloopt met anderzijds een overheidsinstelling-als-deelnemer.

Bezwaren tegen inbreuk op privacy verdwijnen zodra – ook – DigiD ingericht is om “proportionaliteit van identiteitstelling” te faciliteren zoals hoofdstuk 6 in

Informatieverkeer in publiek domein dat schetst. Dan kan een leverancier een 'klant' ook via – een vertrouwensmakelaar zoals thans – DigiD bevoegd verklaren om een bestelling te plaatsen. Wat DigiD aan de leverancier doorgeeft, zou dáárvor

niet informatie zijn waarmee die klant als persoon valt te identificeren. De bevestiging volstaat dat het om iemand gaat die bij de vertrouwensmakelaar bekend is. Voorts krijgt de leverancier beschikking over het desbetreffende burgerservicenummer, zij het versleuteld (bijvoorbeeld o.a. verbijzonderd naar tijdstip van verkeersmoment om groepering door leverancier te vermijden). Mocht de klant naar het oordeel van de leverancier nadien in gebreke blijven, dan kan de leverancier bij de rechter vragen om ontsleuteling om de klant in persoon aansprakelijk te kunnen stellen.

Ik benadruk dat er géén algemeen houdbare grens tussen privaat en publiek valt te trekken. Wat begint als zakelijke transactie, dus privaat, kan met een geschil erover als aanleiding deels publiek moeten worden afgewikkeld.

Inderdaad, vergelijkbaar proportioneel zou anderzijds trouwens een leverancier via een vertrouwensmakelaar zijn identiteit niet aan een klant behoeven te laten weten.

Ik herhaal dat in **Informatieverkeer in publiek domein** het hoofdstuk **Identiteit, identificatie & informatiebetrekking** ervan uitgaat dat “[d]e identificatiebehoefte [...] situationeel [wisselt], dwz. van interactie tot interactie.” Daarom komt bij uitstek een voorziening voor authenticatie van identiteitstelling die op differentieel gebruik geschikt is, te weten passend voor situationele proportionaliteit, als integraal onderdeel van digitale infrastructuur voor informatieverkeer in aanmerking. Oh ja, daarmee kan de overheid ook – pas – praktisch maatregelen treffen tegen misbruik van marktmacht door private informatieverkeersmakelaars. Dat lukt, om bij mijn voorbeeld te blijven, indien voor een bepaalde zgn categorie van informatieuitwisselingen de andere deelnemer over de ene deelnemer vooralsnog hoogstens ‘zijn’ versleutelde bsn verneemt.

Er valt inderdaad véél meer over te zeggen ... Hier houd ik het op een aanzet voor een kwalitatief andere, alweer opener, opzet.

Ik kom wederom op wat ik uit **Alles transactie** begrijp als hoe de schrijvers ervan zich “het transactionele internet” voorstellen. Dat lijkt tweedimensionaal. De ene dimensie volgt “longitudinaal” zo iets als procesgang (van oudsher bekend als verticale integratie, lees ook keten). Er zijn bedrijven die zich positioneren als andere deelnemer en tussenpersoon tegelijk; zij bieden transactiemiddelen voor een volledige keten aan, precies, om wat er ketenmatig gebeurt naar hun zakelijke hand te kunnen zetten. Volgens de andere dimensie specialiseren bedrijven zich “transversaal” volgens een aspect van processen (bekend als horizontaal); als zo’n aspect ligt zakelijk allereerst betaling voor de hand, maar de schrijvers suggereren nadrukkelijk tevens “de markt voor digitale identiteiten.” Dat lijkt mij dus geen markt, maar de schrijvers wijzen er m.i. wel terecht op dat digitalisering voor allerlei zgn ketens allerlei (tussen)schakels overbodig maakt. Dat kan positionering als, zeg maar, louter tussenpersoon zakelijk dan juist extra voordelig maken. Zo’n tussenpersoon verdient z’n geld dan vooral met verkoop van zgn transactiedata aan derde partijen. Die verzameloriëntatie vraagt verhoudingsgewijs vooral aandacht voor het wederzijds gevestigd krijgen van nodig en voldoende vertrouwen op basis van “digitale identiteiten” die uiteraard óók financiële afwikkeling dienen van de zakelijk eventueel aangegane overeenkomst door gebruikers. Het advies van de schrijvers van **Alles transactie** komt erop neer om voor de aspecten – van uitwisseling – resp. van identiteitstellingen en van geld voorzieningen te benutten van daarin gespecialiseerde ... bedrijven. Voor wie maatschappelijk verkeer exclusief volgens marktwerking ziet verlopen, is dat inderdaad allemaal volstrekt

logisch.

Ik zie dat toch wat anders ... Inhakend op de voorstelling van zo'n tweedimensionaal vlechtwerk kan elk knooppunt van willekeurig proces met willekeurig aspect als een specifiek (informatie)verkeersknooppunt gelden. Zo'n knooppunt kan ook een situatie worden genoemd. Daarin treffen deelnemers elkaar in dienovereenkomstig verbijzonderde hoedanigheden, zeg dus ook maar situationele hoedanigheden.

Infrastructuur voor maatschappelijk verkeer, dus óók voor informatieverkeer als integraal en integrerend maatschappelijk aspect, draait praktisch om – erkenning van – zgn situationele hoedanigheden voor verkeersdeelnemers.

Dat lijkt echter nog steeds over het hoofd te worden gezien als onmisbare voorwaarde voor stelselmatige ordening van verkeer(sverloop) en daarmee als leidraad voor de opzet van stelselmatig consistente verkeersvoorzieningen. Als dat niet verandert, blijft de overheid-in-het-algemeen met – principieel gebrek aan – infrastructuur voor informatieverkeer maar aanmodderen.

Voor elke informatieverkeerssituatie kan, herstel, moet de vraag rijzen in welke hoedanigheid iemand al dan niet bevoegd is (lees ook: kan worden aangespoord) tot deelname eraan (voor gedragsafstemming met één of meer andere deelnemers in hun resp. situationele hoedanigheden). Dankzij besef van – nut resp. noodzaak van – proportionele identiteitstelling kan zoiets als wisselwerking met autorisatie worden aangenomen. Volgens een bepaalde mate van identiteitstelling zou iemand in achtereenvolgende hoedanigheden enkele processtappen annex -situaties kunnen doorlopen. Maar die ... mate zou als het ware verderop in een proces voor, ik geef maar een voorbeeld, betaling nog onvoldoende uitgebreid geleverd geacht kunnen zijn. Voor de hoedanigheid van betaler moet de deelnemer in kwestie dan als het ware terug naar de ingeschakelde vertrouwensmakelaar, of daarvoor eventueel overstappen 'op' een andere. Dan wil de betaler op zijn beurt overigens wel vernemen dat het om een bona fide ontvanger gaat. Opnieuw hoeven zij elkaars identiteit echter niet volledig te kennen zolang zij elk vertrouwen stellen in de overeengekomen vertrouwensmakelaar.

Verbijzondering volgens situationele hoedanigheden, minder specifiek vooral bekend als rollen, betreft uitwerking van het willekeurbeginsel voor infrastructuur in de zin van open voor gebruik. Al dan niet expliciet is ook formele wet- en regelgeving in die termen opgesteld. En daaruit volgt dan weer dat voor rechtspraak situationele-hoedanigheidordening zoiets als dubbel relevant is. Een aanhangig gemaakt geschil betreft immers vooral verschil van opvatting over wat als situatie telde en/of welke – verhouding tussen – hoedanigheden, waarvoor de gerechtelijke procedure aan zowel geschilpartijen als de rechter een ... situatie oplegt met resp. hoedanigheden waarnaar zij zich hebben te gedragen.

Voor digitale facilitering van informatieverkeer gebruiken 'wij' tot dusver vooral wat ik beschouw als pseudo-infrastructuur met o.a. gevolgen die vaak zelfs strijdig zijn met het zgn algemeen belang en/of het belang van sommige deelnemers. Dat raakt dan aan overheidszorg. Als er een andere aanduiding voor komt vind ik het ook goed, maar 'we' moeten voorzieningen kunnen benoemen waarvoor verantwoordelijkheid onvervreemdbaar politiek van aard is met 'onze' overheid als uitvoerder. Vervolgens is het de praktische vraag welke voorzieningen 'we' daartoe rekenen. Door verander(en)de omstandigheden moeten 'we' antwoord op die vraag zonodig actualiseren, telkens weer. Met digitale technologieën als gemeengoed verdient naar mijn idee beslist en dringend heroverweging wat voor informatieverkeer al dan niet

als 'infrastructuur' geldt. Met de zgn openbare weg als ... infrastructuur verloopt verkeer door fysieke verplaatsingen vlotter, nou ja, vergelijkbaar met een losse verzameling van dus ook nog steeds elk gesloten wegen. Wat helpt stroomlijning van digitaal informatieverkeer en verdient daarom overweging om als onderdeel van infrastructuur ervoor dóór te gaan?

Nee, die vraag komt zelfs niet eens bij de schrijvers van **Alles transactie** op. Wat zij m.i. zo opvallend missen zou juist te denken moeten geven! De beide aspecten die zij voor "transversale" facilitering opperen, dat dan weer wèl, betreffen precies voorzieningen die als 'infrastructuur' pas bevorderlijk – kunnen – zijn voor evenwichtiger maatschappelijke verhoudingen. Ja, dat vind ik ook voor betalingsverkeer gelden; dat is digitaal immers niets anders dan informatieverkeer voorzien van borging van waarde van overheidswege. Dus, dát aspect op zijn beurt als keten beschouwd, ook die kan met digitalisering aanzienlijk verkort worden. Ik weet het, ook dáártegen verzetten zich zakelijke belangen. Maar wat is er ... tegen om er eens wat verder over na te denken?

Ik ga echter niet aandringen op discussie over het al dan niet tot infrastructuur – in de zin van overheidsborging van verloop van verhoudingen – laten behoren van zulke voorzieningen. Die dreigt prompt te verzanden, doordat bedrijven hun eenzijdig zakelijke belangen beschermen. Dat neemt niet weg dat de-tijd-er-rijp-voor-krijgen geholpen zou moeten worden.

(Allereerst) verdient een m.i. principiële onderwerp voor stelselmatige ordening aandacht. Ik pleit voor erkenning van situatie als noemer voor verkeer in de zin van omgang met elkaar van deelnemers. Het bereik waarop deelnemers hun resp. gedragingen op elkaar afstemmen is dus telkens situationeel, dwz met wisselingen (lees ook: aanpassingen) van – wat elk individu momenteel ervaart als – situatie tot situatie. Als nadere noemer voor het passende gedragsaandeel pèr deelnemer geldt, doorgaans overigens vergaand onbewust, steeds een – situationele – hoedanigheid. Daaruit volgt dat informatie ... betekent, wat deelnemers in resp. situationele hoedanigheden van een teken opvatten als relevant voor hun verkeer in kwestie. Het ene (!) teken heeft dus zelfs per situatie verschillende (!) betekenissen, te weten voor elke verkeersdeelnemer passend voor zijn gedragsaandeel. Zo is een bepaald getal voor een debiteur een geldbedrag dat hij geacht wordt te betalen, terwijl de 'bijbehorende' crediteur dat bedrag wil ontvangen.

Over standaardisatie van infrastructurele middelen gesproken, ja, **Alles transactie**, maar een stelselmatig bruikbaar ordeningsbeginsel vergt ontleding: alles – is – (informatie)verkeer tussen deelnemers in situationele hoedanigheden. Dát ordenings- annex willekeurbeginsel, nee, willekeur (lees hier ook: open) is infrastructureel niet strijdig met ordening, integendeel, verdient daarom met voorrang de status van ... open standaard. Oh ja, omdat het daarmee om een standaard gaat als grondslag voor verdere standaardisatie, is het wellicht 'logischer' om aldus van een metastandaard te spreken.

Daarmee laten zich middelen resp. standaarden ervoor ruwweg o.a. volgens drie categorieën indelen: 1. intersituationele, 2. intrasituationele en 3. situationeel-hoedaniglijke. De ene is afhankelijk van de andere categorie. Welke (verkeers)situaties infrastructureel zijn benoemd inclusief relaties ertussen, vind ik althans een intersituationele opgave. (Want) daarna kan pas voor een aldus bepaalde situatie worden nagegaan wat daarvoor eventueel nog aanvullend aan standaarden – zoals de bepaling van relevante hoedanigheden voor die situatie –

kan helpen. Praktisch verloopt dat in wisselwerking. Zo kunnen nadere overwegingen aanleiding zijn tot ruimere heroverweging.

Analyse van wat er op de lijsten van Forum Standaardisatie staat als verplichte dan wel aanbevolen open standaarden wijst naar mijn indruk uit dat er nog géén stelselmatig orderingsbeginsel op z'n situationeel-hoedaniglijks aan ten grondslag ligt. Ik beveel aan om daarmee dus maar eens te beginnen.

[Zie ook **aantekening 87.30.**]

87.32

Ter informatie stuurde ik je onlangs een emailbericht aan [hoofd BFS] door[, zie **aantekening 87.30** voor afschrift]. Zoals je wellicht vermoedde, kon ik het niet laten mij ook meteen maar aan nadere overwegingen, conclusies en aanbevelingen te zetten. Zie [**aantekening 87.31** voor afschrift]. Dit spoedigst vervolg stuur ik hierbij graag direct aan jou, nog ervan afgezien dat [hoofd BFS] schriftelijk niet zo van inhoudelijke reacties is, hmm, als hij al reageert, :-) omdat jij er volgens mij óók – en meteen praktisch – voor de Rechtspraakorganisatie in “geïnteresseerd” zou kunnen zijn. Je krijgt bevestigd dat ‘we’ volgens situationele hoedanigheden met stelselmatig autorisatiebeheer als infrastructurele insteek helemaal goed zitten. Dat zou daarom ook en vooral (Bureau) Forum Standaardisatie verder moeten ... interesseren.

87.33

Ik heb er maar een aanzet voor standaardisatie voor gevorderden van gemaakt. Zo kan ik in elk geval afkomstig van – medewerkers van – Bureau Forum Standaardisatie enig blijk van interesse wel vergeten.

Toegegeven, het is ook moeilijk om te begrijpen dat een orderingsbeginsel voor zo weinig moeilijk mogelijk resultaat van een kwalitatief andere ... orde moet zijn dan wat je ermée bedoelt te ... ordenen. Zie je wel, haha, zo moeilijk is het dus!

Een alternatief bestaat echter niet, althans niet volgens mij. De valse schijn van eenvoud resp. enkelvoud werkt altijd averechts. Om besef van zulk onderscheid tussen enerzijds beginsel, anderzijds vormsel uit te drukken is ter aanduiding van beginsel het voorvoegsel meta gangbaar. Ofwel, om standaarden heel praktisch te kunnen ordenen vergt een metastandaard. Daarvoor stel ik een referentiekader voor om gedragingen en dus betekenissen eenduidig toe te schrijven. Noemer: situationele hoedanigheid.

Als beginsel moet dat inderdaad volstrekt onbegrijpelijk zijn en blijven voor wie standaardisatie klakkeloos vooral associeert met – ook nog eens onbegrip van – technologie. Nee, iets anders dan voor een middel kan techniek toch niet dienen.

Maar welk doel dient zo'n middel dan? Dankzij begrip volgens situationele hoedanigheden kunnen ‘we’ het over – bevorderen van – evenwichtige verhoudingen als doel hebben. Daarvan afgeleid kan resp. moet het over passende middelen gaan en vervolgens pas over passende standaardisatie dáár weer van.

Ja, veranderende technische mogelijkheden kunnen leiden tot andere middelen en zo aanleiding zijn om andere doelen te bedenken. Maar techniek/middel als doel blijft onzin. En het orderingsbeginsel annex metastandaard met de noemer van situationele hoedanigheid lijkt mij nota bene maatschappelijk zelfs/juist relevant en houdbaar onafhankelijk van welke techniek enz. dan ook. Ofwel, daarmee kunnen we zeker even vooruit.

Kan je het volgen?

87.34

Zoals gezegd, in **Alles transactie** gaan de opstellers ervan uit dat ... alles markt is, met hoogstens

interventies van regelgevers [vóór] vrije concurrentie [en tégen] monopolie-positie [resp.] machtsmisbruik[. p. 118]

Maar wel degelijk tonen zij besef van principieel te erkennen verschillen, want

[o]m een uitwisseling mogelijk te maken, vervullen [...] actoren een bepaalde functie. Voor iedere uitwisseling geldt dat hun rollen per definitie asymmetrisch zijn. [...] Op interactie-niveau is er dus altijd sprake van [meer]zijdigheid.[p. 34] Iedere actor heeft zijn eigen behoeften, en heeft functionaliteit nodig die [erop] is toegesneden[. p. 35]

Nota bene, een

tussenpersoon [...] zal actoren in [hun respectievelijke] rollen moeten faciliteren om een uitwisseling tussen hen mogelijk te maken.[p. 34]

Een tussenpersoon die zich mengt in – een geval van – uitwisseling, doet dat op zijn beurt uiteraard eveneens in een rol (lees ook: hoedanigheid) enzovoort. Alles bijelkaar vergt dat erkenning van de verschillende betekenissen en op uitwisseling gerichte samenhang ertussen strokend met de “[meer]zijdigheid” van de verhouding die de uitwisseling in kwestie (lees ook: situatie) inhoudt. Voor rechtspraak is die variëteitsborging zelfs formeel met zgn procesrecht geregeld.

Aan dergelijke nadere overwegingen over betekenissenvariëteit zijn ook de schrijvers van **Alles transactie** echter nog niet toegekomen. Voor informatiekundig ontwerp enz. van stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer, zeg ook maar heuse infrastructuur ipv allerlei pseudo-infrastructuren voor zakelijk concurrerende belangen, blijft dat een gemis. Dat neemt niet weg dat zij gelijk hebben met, nogmaals, hun associatie van een (uitwisselings)actor met telkens een bepaalde rol waarvoor actoren

elk hun eigen tools nodig [hebben].[p. 64]

Maar omdat zij geen aandacht schenken aan differentiële betekenissenmodellering, kunnen ze ook niet op – bij uitstek door digitalisering geboden mogelijkheden van – parameterisering wijzen. Dezelfde programmatuur kan een spectrum aan facilitering bieden, ofwel het ene gereedschap doet zich voor als een verzameling van verschillende ... gereedschappen.

Ik ga hier toch even door op wat ik voorstel als infrastructurele voorziening voor proportionele (!) identiteitstelling, dus verzorgd door wat ik eerder de overheid-in-het-algemeen genoemd heb. Met zoveel woorden pleiten de schrijvers van **Alles transactie** er ook voor. Want, zo beweren zij,

[h]et zou voor alle partijen een stuk makkelijker zijn wanneer er één gestandaardiseerd digitaal profiel zou bestaan, zoals we in de fysieke wereld allemaal in het bezit zijn van één officieel paspoort, waarmee we overal terechtkunnen. Dat vinden we volstrekt normaal[. p. 198] Wanneer [...] vertrouwen kan worden hergebruikt [...], is dit voor iedereen voordelig.[p. 201]

Rara, wie geeft paspoorten uit? Nou dan! (Dus) merkwaardig genoeg blijven de **Alles transactie**-schrijvers ook en zelfs vooral bedrijven voorstellen als tussenpersonen wat identiteitstelling betreft. Wellicht zien zij er – daardoor – potentiële adviesklanten in:

Inmiddels ambieert een breed scala aan partijen de positie van tussenpersoon op de markt van digitaal vertrouwen.[p. 215]

Mij lijkt vertrouwensmarkt een contradictio in terminis. Voorts vind ik zo'n fysiek paspoort door digitale vernetwerking achterhaald, maar waaraan inderdaad sterker dan ooit behoefte bestaat is een vertrouwensmakelaar die 'we' kunnen vertrouwen ongeacht enig financieel belang. Oh, stellen veel mensen juist meer vertrouwen bijvoorbeeld in hun (geld)bank dan in onze overheid? Hmm, voor het openen van een bankrekening geldt als voorwaarde wèl o.a. het overleggen van een geldig identiteitsbewijs. Wie dat bewijs ook alweer uitgeeft?

Exclusief ... vertrouwen in marktwerking leidt ertoe, dat

[d]e markten voor betalen en digitale identiteiten [...] op dit moment sterk met elkaar verweven [zijn].[p. 217]

In een ander verband, maar m.i. zeker ook hier op van toepassing, merken de schrijvers van **Alles transactie** op, dat

[h]et [...] aannemelijk [lijkt] dat deze fragmentatie in de loop der tijd als een te grote beperking zal worden ervaren.[p. 257]

Met voorrang voor borging van concurrentieverhoudingen blijft dat ook zo. Ik herhaal dus maar de vraag of dat – nog – zo verstandig is voor wat – inmiddels – toch onloochenbaar gelden als primaire verkeersvoorzieningen. Als antwoord gericht op evenwichtige(r) maatschappelijke verhoudingen stel ik voor om er infrastructuur van te maken met voordelen van vereenvoudiging voor willekeurige deelnemers aan digitaal gefaciliteerd informatieverkeer. Immers,

[e]en universele standaard is het logische antwoord[. p. 257]

In weerwil van het overheersende marktvertoon staan in **Alles transactie** op pagina 221 enkele landen vermeld waar dat al min of meer gebeurd is. Maar laat vooralsnog voor Nederland voorspelbare onenigheid dáárover niet àfleiden van wat stelselmatig principiële aandacht verdient. Ja, althans in het geval van digitale facilitering,

[a]ltijd geldt dat [...] autorisatie gekoppeld is aan een digitale identiteit.[p. 217]

Op een schaal van informatieverkeer die beperkt blijft tot een enkele zgn toepassing, dwz niet in – een netwerk zoals – het Internet opgenomen, kan die koppeling doorgaans probleemloos inderdaad onmiddellijk zijn. Over context gesproken, als gevolg van vernetwerking met bijbehorend meervoud van toepassingen is echter ook daarvoor een, haha, tussenpersoon onmisbaar. Een bepaalde identiteitstelling omvat dan expliciet een veelvoud van zgn situationele hoedanigheden met bevoegdheden differentieel toegekend per situationele hoedanigheid. Aan zo'n opzet voor stelselmatig autorisatiebeheer hebben we een proef gewijd die we m.i. gerust als geslaagd kunnen beoordelen.

De schrijvers van **Alles transactie** vind ik ontsporen met hun idee van

transitie van institutioneel naar infrastructureel vertrouwen[. p. 246]

Met infrastructuur bedoelen zij – daar –

[r]ecente ontwikkelingen in blockchaintechnologie en andere innovaties in cryptografie [...] gebaseerd op wiskundige formules en natuurkundige, kosmische wetten [p. 246]

ipv

[m]enselijk handelen [dat] feilbaar [blijkt], ook bij instituten die juist moeten voorzien in vertrouwen.[p. 246]

Wat zij m.i. verwarren is vertrouwen in de integriteit van vorm met vertrouwen in inhoud. Elke keten begint inhoudelijk ergens mee. Klopt dat wel? Kortom, flauwekul (wat niet wegneemt, uiteraard, dat vormbeschermende maatregelen van vitaal belang – kunnen – zijn).

[Zie ook **aantekeningen 87.30 en 87.31.**]

87.35

Zeker als jij destijds universitair les van hem gehad hebt, beveel ik je als vervolg inderdaad graag **De geest uit de fles** (Lemniscaat, 2017) aan. Ger Groot behandelt, zoals de ondertitel luidt,

hoe de moderne mens werd wie hij is.

Zelf had, en heb, ik tot dusver overigens slechts zijn eerste hoofdstuk gelezen. Wat mij betreft terecht bevestigt Groot daar meteen dat

de mens en zijn (on)vermogen de spil [...] geworden [zijn] van het denken[. p. 22]

Dat is er dus onlosmakelijk subjectief aan, en nota bene van denken komt m.i. doén. Of Groot die samenhang zo consequent doortrekt, is mij uit het eerste hoofdstuk niet duidelijk. Hij stelt daarin – vooralsnog? – dat

de taal steeds meer in het centrum van het denken [komt] te staan.[p. 23]

Ook en vooral via taalbegrip ben ik gekomen op – verband met – daadwerkelijke gedragingen. Als schema van alweer ruimere samenhang stelde ik de semiotische enneade op. Dankzij negen onlosmakelijk samenhangende elementen laten zich uiteraard meer verschijnselen eenduidig(er) verklaren dat volgens de drie (triade) plus één (grond) die Charles Peirce voorstelt. Heb je nog even?

Hoe dan ook pragmatisch ... denkend kan het dus ook niet om de mens gaan; die betekenis moet als valse abstractie zijn afgedaan. Wat, herstel, wie praktisch telt, is telkens een mens als individu (lees dus ook: subject)

als een beperkt wezen dat in veel opzichten afhankelijk is van krachten, structuren of stemmingen die hij zelf niet is.[p. 23]

Waarvan een subject op enig moment allemaal afhankelijk is, en dat is inclusief waarvan z/hij zich afhankelijk waant, vat ik samen onder de noemer van situatie. Overigens geef ik ipv afhankelijk ter kwalificering van samenloop van subject met situatie de voorkeur aan onderhevig. Voorts beschouw ik, zeg ook maar, invloed als wederzijds werkend. Ofwel, volgens hun samenloop verandert niet alleen het subject door de situatie, maar ook de situatie door het subject. Noem het ook maar dialectiek: subjectief situationisme.

Als veranderlijk resp. veranderend zelf doorloopt een historisch subject ... samenlopen met wisselende situaties. Voor wat een subject achtereenvolgens onvermijdelijk (!) subjectief-situationeel gedifferentieerd denkt en bijgevolg doet, kent z/hij in absolute zin dus géén wezen (lees ook: essentie, kern). Maar ondanks denken en bijbehorend gedragsmatig(e) variëteit(svermogen) kent een subject zichzelf existentiële continuïteit toe. Althans, ik doe dat wel. Wie er anders over denkt, moet het vooral zeggen.

Niemand? Vandaar, historisch. Maar hoe kan – zulke – samenhang consistent (lees ook: logisch) ... gedacht zijn tussen, haha, voor een methode waag ook ik me aan

abstrahering, haar/zijn situationeel nu eenmaal verschillende gedachten en bijbehorend verschillende gedragingen? Als, zeg maar, verbindingsschakel heb ik dus – zoals we bespraken – per subject de noodzakelijkerwijs (!) ònlogische aanname ... bedacht van haar/zijn nul-identiteit. Daarmee heb ik 'de rest' wèl logisch samenhangend gekregen, te weten met wat ik als stelselmatige logica voorstel; gangbare logica acht ik ònstelselmatig, want onbruikbaar voor stelselmatige opgaven, omdat daarmee methodisch géén rekening is gehouden met veranderlijke betekenissenvariëteit.

Ik benadruk dat ik die kunstgreep met nul-identiteit trouwens ook per historisch object vind gelden. Nota bene, evenwichtige verhoudingen tussen subjecten raken prompt verstoord door valse objectivering.

Waarin een subject zich onderscheidt van een object, reken ik toe aan cognitief vermogen waarover een subject beschikt voor actief gedragsaandeel aan samenloop met situatie. En niet wie, maar wát situationele invloed daarentegen passief ondergaat, geldt m.i. als een object; ook daardoor wijzigt ... natuurlijk op haar beurt de situatie in kwestie. Een subject aan wie ruimte voor gedragsaandeel wordt ontzegd, ervaart zich onderdrukt.

Waar draait – ook – digitalisering om? Dat zijn gedragsbeschrijvingen, van feitelijk tot en met speculatief beschouwd om als zodanig uit te wisselen tot en met te be-/verwerken tot wat verder feitelijk dan wel speculatief valt te beschouwen, enzovoort. Maar als gedrag inderdaad – pas – eenduidig àls een samenloop van enerzijds een ob-/subject, anderzijds een situatie kan worden beschreven, moet een passende beschrijvings- annex modelleermethode daar uiteraard op bemeten zijn. Dat is Metapatroon. Je kunt, herstel, moet daarmee èlk knooppunt in een model opvatten als identificering van een situationeel verbijzonderd ob-/subject met bijbehorend specifieke gedragsbeschrijving. Dat ene knooppunt moet volgens het tweeledige samenloopbeginsel evenzovele knooppunten tellen waaraan het òpgehangen is. Uitgaande van het knooppunt dat een bepaald situationeel verbijzonderd ob-/subject identificeert (en, nogmaals, aldus het unieke aanknopingspunt biedt voor beschrijving van gedrag volgens een samenloop), staat het ene ophangknooppunt dan voor de nul-identiteit van het desbetreffende ob-/subject-in-samenloop en het andere ophangknooppunt voor de desbetreffende situatie-in-samenloop. Omdat ik een situatie in – zoiets als – de wèrkelijkheid veronderstel, kan een model die situatie niet (!) omvatten. Dat moet een beschrijving van zo'n situatie zijn: context.

Metapatroon paart minimalistische beginselen met open bereik van ob-/subjectief-situationele gedragsbeschrijvingen dankzij – verdere – veronderstellingen voor relativiteit en recursiviteit. Er is relatief aan, dat èlk knooppunt voor nadere samenloopbeschrijvingen kan dienen als ophangknooppunt voor zowel nul-identiteit als context. En er is recursief aan dat èlk resulterend knooppunt op zijn beurt als zo'n ophangknooppunt kan dienen. De combinatie van die relativiteit en recursiviteit vergt als zgn grenswaarde nog een aanvullende veronderstelling voor wat kan doorgaan voor aanvankelijk ophangknooppunt of, zoals het met Metapatroon heet, de (model)horizon. De horizon biedt een nul-identiteit met een samenloop als het ware in zichzelf. Tja, je moet èrgens – kunnen – beginnen. In elk geval voor stelselmatig dekkende modellen van betekenissenvariëteit blijkt dat prima te werken. Wie gedragingenvariëteit echter weigert te kennen – en m.i. daarmee blijk ervan geeft zowel zichzelf slecht te kennen als te veronachtzamen wat anderen ... anders

denken en doen - blijft er helaas niets van begrijpen en klakkeloos doormodderen met wat stelselmatig volstrekt averechtse denk- en doemiddelen zijn.

Ik ga **De geest uit de fles** maar eens verder lezen om te kijken wat Groot ervan maakt. Kan jij zelf aan exemplaar komen, of moet ik haast maken om je mijn exemplaar te bezorgen?

87.36

Hij spreekt af en toe van belangstelling voor filosofie. Die wakker ik graag aan. Daarom bracht ik een boek ter sprake dat hij volgens mij zou kunnen waarderen. Weliswaar kon ik de titel niet noemen, maar de schrijver wèl. Die kent hij dus, dat komt uit. Omdat hij mij eerder tijdens ons gesprek om nadere toelichting op nul-identiteit vroeg, heb ik er maar meteen een uitgebreide titelverwijzing van gemaakt. Wie weet gaat hij zo beseffen dat de grondslag van juist Metapatroon door-en-door, vooruit, filosofisch is.

87.37

Een suggestie voor een vervolg deed ik in **Stelselmatig autorisatiebeheer**. Zoiets als mijn voortschrijdende voorstellen voor en verslaggeving van 'onze' proef kan je nalezen als **verzamelde proefteksten**; van het afgesloten document stuurde ik jou afschrift op 21 september jl. Tegen het einde, in proeftekst nr 29, [zie daarvoor [aantekening 86.86](#),] kom je de vraag tegen: "Wat nu?" Als antwoord opper ik gericht dat

het gelet op de noodzaak van stelselmatig passende digitale voorzieningen voor de hand [ligt] om zelfs met voorrang een stelselmatige autorisatievoorziening op te tuigen. Er zijn thans drie ... voorzieningen om te laten opvolgen door één voorziening als stelselmatige autorisatievoorziening:

- autorisatiewizard
- autorisatievoorziening informatieronde
- proefopstelling stelselmatige autorisatie.

Hoe? Dat schets ik op hoofdlijn(en) iets verderop in diezelfde proeftekst:

De stelselmatige autorisatievoorziening laat zich realiseren als uitbreiding van de autorisatievoorziening informatieronde. Daarvoor kan het regelingsbeginsel, dwz met situatie en hoedanigheid in combinatie als structuurfactoren, reeds praktisch bruikbaar worden ontleend aan de proefopstelling. Voor ondersteuning van administratieve procedures voor het toekennen van autorisatie kan de autorisatiewizard model staan (waarbij stelselmatig bemeten structuur wellicht tot enige wijziging van bedoelde procedures noodzaakt en bijgevolg van passende ondersteuning ervan). Daaraan kan o.a. ondersteuning van zgn PIA's aan toegevoegd worden (figuur 44). Dat geldt ook voor voorwaardelijke situationele hoedanigheden (figuur 41) en machtigingen (figuur 42), waarbij met machtigen uiteraard tijdens het toepassen van autorisatie ook daadwerkelijk rekening gehouden moet worden. [Voor bedoelde figuren, zie [aantekening 86.75](#).]

Voorts biedt de a.s. versie van de stelselmatige autorisatievoorziening bij voorkeur reeds de mogelijkheid van dóórgeven van parameters 'uit' de fase van het toepassen van autorisatie 'aan' de fase van taak- resp. verslagverwerking (figuur 48). Dat maakt zsm proeven enz. mogelijk met ook weer stelselmatig toe te voegen digitale taakvoorzieningen en verslagvoorziening.

Met uitbreiding van de autorisatievoorziening informatieronde tot – eerste aanzet voor – de stelselmatige autorisatievoorziening komt wederom slechts een hulpmiddel beschikbaar. Ook dat moet verantwoord worden gebruikt en vergt dus allereerst deskundige medewerkers met organisatorisch ook de nodige ruimte voor vernieuwing van autorisatiebeheer dankzij stelselmatige oriëntatie.

Gedetailleerde toelichting en argumentatie tref je – dus – verspreid over die verzamelde proefteksten aan. Maar als je kunt aangeven wat jij voor jouw spoedige voorstel verder nodig acht, help ik je uiteraard graag met zoeken en vinden.

87.38

Ongeveer halverwege was ik gevorderd in **Machinaties, mobilisatie van de zwijgende meerderheid** (SUN, 1981) van Jan de Graaf en Wim Nijenhuis, toen ik tòch maar een woordenboek (**Van Dale**, 2005) nasloeg op wat daarin als betekenis van het titelwoord staat. Toe maar,

heimelijke en oneerlijke methoden om iets gedaan te krijgen.

Het opgegeven synoniem van “machinatie” luidt “kuiperij” met, alsof het nog niet genoeg is, op haar beurt “intrige” en “geknoei” als synoniemen.

Ik zou zeggen dat er onder dergelijke noemers blijkbaar sprake is van zelfs ernstige beschuldiging. Ook verder lezend kon ik echter niet ontdekken of de Graaf en Nijenhuis eigenlijk wel een schuldvraag stellen. Zo bleef het mij onduidelijk of zij (een) schuldige(n) aanwijzen.

Ik beken dat ik telkens het spoor in hun – neomarxistische? – analyse kwijtraakte. Ik kan het dus helemaal mis hebben, maar mijn indruk is dat zij zoiets als een processysteem willen schetsen voor wat destijds stadsvernieuwing is gaan heten. En wie weet zie ik het ook volslagen verkeerd dat zij averechts verloop toeschrijven aan wat noodlottig uitpakt als systeemproces. Noodlot, De Graaf en Nijenhuis opperen – het bestaan van –

een machinegenererende instantie [p. 37 als] complex van (al dan niet samenhangende) praktijken [p. 38 die] gekluisterd aan artificiële konstrukties [...] hun referent hebben verloren[, p. 43]

nee, daaraan kàn dan zelfs niemand, zeg maar, persoonlijk schuld dragen. Wat zou het trouwens, want noodlot, als er niets aan te doen is? Ik vind dus voorts voorstellen voor verbeteringen ontbreken.

Wat ik wèl meen te begrijpen van de analyse (?) door De Graaf en Nijenhuis lijkt mij thans toepasselijk als kritiek op wat digitalisering is gaan heten. Dat is de reden waarom ik hun boek **Machinaties** voor actueel houd. Ik staaf dat met hercontextualisering van enkele citaten. (Ook) digitalisering kenmerkt een maatschappelijke ontwikkeling

[v]an anticipatie op de veranderlijkheid naar beheersing door maakbaarheid.[p. 7]

Moeilijk te ... veranderen, ja, maar noodlot en daarom onveranderbaar, nee.

Oplossing? Verklaar voorzieningen voor maatschappelijk informatieverkeer tot infrastructuur en, vooruit, anders kan het niet, máák die infrastructuur geschikt voor facilitering van veranderlijke betekenissenvariëteit. Daar pleit ik inmiddels decennia voor, maar veel schot zit er nog niet in. Wie weet ...

Volgens de Graaf en Nijenhuis geldt als valse illusie

de glanzende, goed geoliede en smetteloos draaiende totaliteit[, ...] niet alleen een produktiemachine van nuttigheden, maar ook van belevingen en gedragingen [p. 7 door het] machinaliseren rond een medium.[p. 8]

Met digitalisering laat zich zo'n “totaliteit” voor beheersing – als onderdrukking – van “veranderlijkheid” nòg weer ... totaler vestigen:

[D]e totaliteit [is] een actief aangebrachte kouple in de veelheid [p. 37 e]n dit alles in een radikale ontkenning van de 'kontekst' [...] als een enervering van de geprogrammeerde kommunikatie.[p. 56]

Herkenbaar? Daar moet 'we' dus nodig iets aan doen. Het kan ook anders, nota bene door te beginnen met erkenning van veranderlijke gedragingen en dus van betekenissen waarmee 'wij' met voorrang onderlinge gedragingen in maatschappelijk verkeer op elkaar afstemmen. Intussen raakt onder de noemer van digitalisering met impliciet absolutistische semantiek zelfs versterkt

de gehele economiese en sociale sfeer [tot] objekt van een aanjaagtechniek en getroffen door een eis van versnelling [als] een specifieke vorm van geweld, die geweld opwekt.[p. 8]

Semantiek?

Kodes [...] lenen zich [...] voor [...] beheersingsstrategieën[. p. 34] Het systeem van regels en procedures – de formele infrastructuur – organiseert [...] differente handelingen tot geprogrammeerde handelingen.[p. 49]

Wie niet gelooft in gedragingen- annex betekenisvariëteit en al helemaal niet in veranderlijke variëteit, wil, vooruit, wellicht met de beste bedoelingen, maar daarom niet minder kortzichtig en asociaal,

het kommunikatieve verkeer onderwerp[en] aan de hegemonie van de [vermeend enkelvoudige] kode. Een kode die [de plannings]apparaten initiëren en beheren. [...] De feitelijke werking is dan, de relaties te ontmenselijken in naam van het humane en de kommunikatie te verhinderen in naam van het sociaal kontakt.[p. 42] Dit onvermogen om bevredigend inzicht te krijgen in de aard van het sociale verklaart [...] het paranoïde karakter [van] de moderne [...] instituties: het plan en de participatie.[p. 54]

Pogingen tot uniformering (lees ook: standaardisatie) van betekenissen zijn naar de aard van verkeersvariëteit vergeefs, punt. Ofwel, onderdrukking roept onvermijdelijk weerstand op:

In de praktijk wordt het socialiserings-, humaniserings- en normaliseringsapparaat [...] gekonfronteerd met [...] het differentiëren en afzonderen van steeds meer [zgn] a-socialiteiten, in-humaniteiten en a-normaliteiten[. p. 51]

Om – ook weer de valse illusie van – de overhand in zulke uitgelokte strijd te krijgen en houden

dwingt de baanbrekende toekomstverzekeringsapparatuur tot een permanente investering [voor het] bewerkstelligen [van] een ongehoorde absorptie van perspectieven en verlangens[. p. 9]

Wie er macht aan ontleent en/of geld aan verdient, kan ... daardoor "een permanente investering" volhouden:

[D]e burokratie [is] erop gebouwd [...] de aanval om te werken tot injectie in de machinegenererende instantie. [...] Het apparaat [is] zijn eigen doel [...] geworden[, maw h]et model van de planning en het model van de organisatie vallen voortaan samen.[p. 40] De output [is] niets anders [...] dan zijn eigen structuur, trajekten, routes en banen [...] zich opwerp[en] als de producent van de behoefte aan zichzelf.[p. 41] De planning van de planning [gaat] zich ingraven [en] laat men de kode onverlet[, p. 42 zodat] met eruit krijgt, wat men erin stopt: **kode**.[p. 43] Het is de kode die oplegt dit geheel te lezen als de planning van het proces[. p. 49] Planning wordt de leer van de konstruktie van het planapparaat: **metaplanning**.[p. 107]

Hoezo, machinaties? De Graaf en Nijenhuis wijzen op

de 'marktgevoeligheid' die in de periode 1970-1980 in het [...] planapparaat is ingebouwd.[p. 11]

En toen moest het neoliberalisme nog op gang komen ... Wat als digitalisering geldt resp. ervoor al dan niet in aanmerking komt, blijken sindsdien ook en vooral ict-ers vergaand te bepalen en

in zijn overijverige zelfprogrammering legt dit deel van het planapparaat op pedante wijze getuigenis af van zijn kontaktarmoede.[p. 12]

Tja, waarom doen hun zgn leidinggevende functionarissen en opdrachtgevers er niets tegen? Zij zijn vergelijkbaar bevangen door verwarring over maakbaarheid. Alsof slechts maakbaar is, wat uitgaat van – en mikt op – gevestigde venkelvoudiging. Onzin. Voorzieningen (lees hier ook: infrastructuur) ter facilitering van veranderlijkheid (lees ook: variëteit) zijn prima maakbaar. Nota bene,

[g]ezien het feit, dat de ervaring pleit tegen [...] een enkele universeel goede en wenselijke formule [...] moet er een [aanpak] gevonden worden die in staat is zich op [...] de diverse [...] behoeften [...] te baseren.[p. 60 Het moet d]e pretentie [zijn] het ontwerp in de realiteit van het sociale te funderen[,] op die wijze [...] te voorzien van een referent [met] emancipatorische waarden[. p. 62]

Veranderlijke variëteit van verhoudingsrelevante betekenissen valt methodisch met Metapatroon te ... ordenen, maar haal er voor allereerst ontwerp wèl iemand bij die open staat voor dynamiek van stelselmatige verhoudingen. Integendeel, en dat is voor digitalisering overigens nog véél te optimistisch gesteld,

[d]e ontwerpideologie verschuift naar het tweede plan, wordt ondergeschikt gemaakt aan de regulerende macht van de planningsprocessen zelf.[p. 13] Het ontwerp funktioneert alleen nog in de planning[. p. 55] De architectuur en het ontwerp zijn dan ingeprogrammeerde fenomenen.[p. 56 Ook] de simulatie van de dominante positie van het politieke is een van de resultaten van de moderne planningstechnologieën.[p. 45]

Op z'n engels heet dat vrijwel alom dan governance, zucht. Gebruikers van voorzieningen voor hùn informatieverkeer?

Een planningsproces moet starten met een fase van **informatie**; daarna **inspraak**.[p. 14]

Open? Er gelden

techniese regulatie en [...] institutionele kaders [ter] kanalisering van de werk-, denk-, overleg- en produktieprocessen. [...] Het plannings]apparaat hanteert [dat] als taktiese zet binnen een strategie van overleven – het overleven van zichzelf als technokraties en burokraties apparaat [pp. 15-16 als] de resultante van een machinaliseringsakt.[p. 17] Kortom, de geinstitutionaliseerde aanpak [...] vorm[t] een akt van metaplanning [met] instellingen die een proces in zijn verloop kunnen beheersen [door] een continue controle[. p. 18] Het protokol voorziet in alles.[p. 19 Dit] gaat gepaard met [...] de schepping van een skala van nieuwe funkties.[p. 21] De burokratische lichamen van de [...] planning [...] verschijnen nu als gigantiese machines, die [verkeersdeelnemers] op elkaar betrekken, door ze aan zichzelf te schakelen. De planningsinstitutes [laten] zich [...] uitsluitend nog naar hun vorm [definiëren].[p. 36 A]lle in het proces opduikende [deelnemers] zijn een onderdeel van een machinaal schakelsysteem en [dienovereenkomstig] ingeprogrammeerd.[p. 39]

Zoals gezegd, dat bedoelt de aanduiding met governance te verhullen, terwijl

het systeem [...] door tot deelname op te roepen alleen zichzelf in stand [houdt]. Het volgt louter cirkulaire, tautologiese procedures: het lanceren van prikkels die tot doel hebben een antwoord aan het licht te brengen dat het zelf al gekodeerd heeft.[p. 49]

Wat zijn de problemen en/of kansen ook alweer die voor oplossing wellicht gebaat zijn met enige sturing en planning? Voorrang krijgt en houdt daarentegen

een permanent reorganisatieproces [p. 20] gevangen in een rondzingend systeem.[p. 62]

Reorganisatie waarvan? Van, en overheersend beperkt tot, het planningsapparaat volgens de, eh, planningslogica opgelegd, tja, door datzelfde planningsapparaat als

een mobiliseringsmachine [...] die zich niet betreft op [...] de levensvormen[. p. 30 P]lanning wordt procesplanning[, ...] voorteken van een veel omvangrijker debâcle [p. 31 gekenmerkt door] een urgentie, die zich alleen nog maar laat vergelijken met een algemene noodtoestand.[p. 32]

Zo vervalst het planningsapparaat inclusief bestuurders bewijs van bestaansrecht. Daarmee blijven zij in de gelegenheid niet onze, maar

hun regulatieve machines te perfectioneren[. ...] Deze machines hebben maar één taak. Ze richten al hun energie erop de massa te delen [...] en op andere termen weer samen te voegen.[p. 32]

Dat zijn dan eenvoudige ipv zowel meervoudige als veranderlijke “termen.” Volgens die grondige misvatting

[heeft] de planning het tot haar taak gemaakt [...] de voorwaarden voor haar technische ingrepen [...] te produceren. Op deze wijze wordt de planning circulair, in plaats van lineair vanuit een voornemen, en wordt de planningsmaatregel zelf tot instrument van een techniek van [...] mobilisatie [p. 36 in een] pog[ing] elementen van de veelheid af te zonderen en in een machinale, dat wil zeggen geregleerde en regulerende relatie te brengen.[p. 37]

Nee, ontkenning van reële variëteit werkt natuurlijk niet, althans niet opbouwend, duurzaam enzovoort.

noot: Voor laatstvoorafgaande tekst in mijn reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving, zie **aantekening 87.5**.

87.39

Daar schrok ik dus nog eens extra van. Met mijn idee van een ict-afdeling van nota bene 600 medewerkers zat ik er zelfs nog aanzienlijk naast zat. Dat zijn er daar 800, zei jij.

Een studiegenoot die ik af en toe spreek en in Delft is blijven wonen, ook een boekenverzamelaar, riep mij onlangs op voor de opheffingsuitverkoop van een antiquariaat bij hem om de hoek. Ik kocht, tja, één euro per stuk, o.a. een exemplaar van **Machinaties**.

Waarom dat boek? Op de voorzijde van het omslag staat vermeld dat **Machinaties** als “Sunschrift 187 [een] architectuurcahier” is. Sunschrift? De uitgever is SUN, met SUN als acroniem van Socialistische Uitgeverij Nijmegen. Architectuur? Ontwerpen aan/van de zgn gebouwde omgeving gebeurt sinds mensenheugenis en er is veel literatuur over beschikbaar. Daaruit valt m.i. vergelijkenderwijs van alles en nog wat zowel aan als af te leren voor informatiekundig ontwerpen (zoals dat onder invloed van – mogelijkheden met – digitale technologieën sinds enkele decennia óók als vakdiscipline behoort te gelden, en wel allang met stelselmatig bereik). Kortom, als ik stuit op betaalbare publicaties over gebouwde-omgevingsarchitectuur koop ik prompt, en kijk later wel verder.

Inmiddels las ik genoemd boek. Voor zover ik kan beoordelen wat De Graaf en Nijenhuis alweer meer dan veertig jaar geleden schreven, ontleen ik er als min of meer tijdloos vooral een relevante les voor professionele ethiek aan. Een professional, en in die zin gaat het principieel om een therapeut, moet ànderen willen resp. kunnen helpen. Wie daarentegen met voorrang zichzelf helpt, zeg ook maar alle retoriek ten spijt de gevarieerde doelen van de 'meerdere' anderen feitelijk ontkent, gedraagt zich als zodanig immoreel, niet integer (en helemáál wanneer die anderen er zelfs de dupe van raken). Vooruit, dat wil ik als, eh, misverstand nog wel aan onbenul toeschrijven, maar dat doet er uiteraard niets aan af dat zulke mensen onprofessioneel zijn en dringend ... geholpen moeten worden ermee zsm op te houden.

Als jij meent dat mijn associatie van **Machinaties** met o.a. die ict-afdeling ongepast is, sta ik open voor terechtwijzing. Maar vind je de vergelijking helaas toepasselijk, dan is het volgens mij praktisch de vraag of er mensen 'boven' zo'n afdeling staan die zich durven te onttrekken aan dergelijke gijzeling volgens middel als doel. Het moet juist onder de noemer van rechtspraak toch niet zo moeilijk zijn om oriëntatie volgens maatschappelijke ipv middellijke doelen bevestigd te krijgen. Of?

Zie [**aantekening 87.38**] voor [...] mijn [commentaar als selectieve hercontextualisering] geïnspireerd door **Machinaties**. Ja, ook (Bureau) Forum Standaardisatie kiest ervoor om te (dis)functioneren als meedraaiend radertje in een "planningsapparaat" En ga zo maar door ... Ik ben benieuwd naar jouw indruk.

87.40

Alweer iets meer dan een half jaar geleden, tijdens onze informele reünie hier in Voorburg, bracht jij het gesprek op – althans, zoals ik mij dat herinner – kwaliteit inclusief integriteit van ons o&i-werk rond veertig jaar geleden als medewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken. (Ook) daaraan denk ik wederom, aan zowel bedoelde werkperiode als dat veel latere gesprek erover, nadat ik vorige week het boek(je) **Machinaties** (SUN, 1981) las en vervolgens met een aantekening – zie [**aantekening 87.38**] voor afschrift – dóórtrok wat ik begrijp als hun kritiek op zgn stadsvernieuwing naar verklaring van m.i. alsmaar oplopende misstanden e.d. onder de noemer van digitalisering.

Volgens mij komt de analyse van auteurs J. de Graaf en W. Nijenhuis er zéér veralgemeniseerd op neer, dat ook en vooral vernieuwing in de zin van opbouwende verandering(en) als doel inderdaad middelen vergt. Zo behoren eventuele 'aparte' veranderaars tot middelen. Juist veranderaars moeten zich daarvan nadrukkelijk bewust zijn en mogen dus beslist niet zichzelf als doel voorop stellen.

De Graaf en Nijenhuis schetsen, met toenmalige stadsvernieuwing Rotterdam als casus, hoe veranderaars hun oriëntatie op het oorspronkelijke doel vrijwel meteen, vooruit, diplomatiek uitgedrukt, verwarren met 'opbouw' van eigen positie. Zo raakt het middel zelf tot aldus gewijzigd doel. Nee, dat kan uiteraard niet kloppen.

Veranderaars verworden tot pseudo-veranderaars. Wat zij onverminderd als opbouw(end) propageren, pakt daardoor averechts uit als afbraak, maar als zodanig – nog – slechts herkenbaar voor wie zich het eerdere, zeg maar externe, doel kan voorstellen. Dát doel moeten 'geslaagde' machinaties verhullen. Zo laat menig een zich alom voor de gek houden. Populisme en zo.

Het doet er eigenlijk niet toe, in hoeverre ik De Graaf en Nijenhuis heb begrepen.

Mijn opvatting erover geeft als het ware omgekeerd aan wat wij nota bene opzettelijk (!) met z'n drieën, maar stellig verder onbegrepen, wel degelijk hebben vermeden.

Dat is de valkuil om onder de noemer van – wat toen heette – automatisering een organisatie voor ... onszelf op te tuigen. Wij beseften terdege dat een onmisbare voorwaarde voor evenwichtige (ver)spreiding verstèrking betreft van verhoudingen 'buiten ons om,' verhoudingen die daardoor bestendig(er) kunnen zijn. Ook onze spoedigste overbodigheid was dus ... gepland ipv de valse illusie na te jagen van duurzame onmisbaarheid met uitbreiding van 'apparaat' van dien. Dat liep dus als een trein ...

... maar ontspoorde toen zelfs de o&i-afdeling 'bezet' raakte, vroeg of laat blijkbaar onvermijdelijk, door medewerkers die met voorrang zichzelf als doel beschouw(d)en. Ik was daar inmiddels al wèg, jij wat later. Hans Möller bleef vooralsnog 'achter' met zijn open veranderinstelling – ik weet niet precies wàt, maar waarvan ik, eh, anti-organisatorisch :-)) veel geleerd heb – en daarmee was hij volstrekt nutteloos, onbetrouwbaar enz. voor de nieuwe ... vernieuwers. Maar in z'n eentje was er geen houden meer aan, en praktisch gedwongen dus ook hij wèg.

Hadden 'wij' daarom moet blijven zitten? Over noodlot gesproken, daarmee hadden we m.i. op enig moment tòch het voor wèrkelijke, dwz èlders gerichte, vernieuwing noodzakelijke overbodigheidsbeginsel voor veranderaars geschonden.

Nou ja, ik wilde er even op terugkomen resp. doorgaan.

87.41

Ook de Rechtspraakorganisatie telt onder haar medewerkers stellig **NRC**-lezers. Mede daarom en voor zover nog nodig om het maatschappelijk belang van stelselmatige voorziening te benadrukken verwijs ik je naar twee artikelen die zijn verschenen in de krant van vandaag, 10 oktober 2022. Allebei door Bram Endedijk en Jan Meeus geschreven zijn dat op de hoofdpagina **Corruptie bij de fiscus lastig te traceren** en op de pagina's 10 t/m 12 **Gegevens van Belastingdienst zijn goudmijn voor criminelen**.

Wellicht kan jij er op jouw beurt naar verwijzen, want aan nogal wat Rechtspraak-medewerkers moeten op z'n minst de koppen van die artikelen opgevallen zijn, om het belang te benadrukken van stelselmatige voorzieningen met integraal bereik van autorisatie naar controlespoor (Engels: audit trail), dus precies waarvan we de grondslag met een proef dankzij (Bureau) Forum Standaardisatie succesvol verkend hebben (en die uitgebreid beschreven staat in **Stelselmatig autorisatiebeheer** als verzamelde profteksten).

Wat het verband tussen autorisatie en controlespoor is? Zonder voldoende gedetailleerde en bijgehouden autorisatie ontbreekt – ook – een onmisbare voorwaarde voor passende detaillering van – het vastleggen van – een controlespoor, in die artikelen logging geheten. Wat in genoemde artikelen overigens nog helemaal ontbreekt, is vermelding van de noodzaak van dergelijke voorzieningen gelet op – uitvoering van – de AVG.

ps

Tja, :-)) aan zgn standaarden voor informatiebeveiliging hebben 'we' uiteraard pas ècht iets voor wat nota bene samenhangend onderdelen moeten zijn van bedoelde stelselmatige voorzieningen. Anders is en blijft onduidelijk wàt 'we' ermee denken te beveiligen en biedt gebruik van zulke standaarden vooral schijnbeveiliging. Wie weet doen bestuurders het daar al gauw voor, maar degelijk is anders.

87.42

In 1975 houdt Anton Blok een intreerede als hoogleraar culturele antropologie. Hij geeft er

een methodische richtlijn voor de antropologie

mee aan, zoals de ondertitel van zijn gepubliceerde tekst **Wittgenstein en Elias** (Polak & Van Gennep, 1976) luidt. Blok levert daarvoor o.a. kritiek – want waaròm kan resp. moet het beter anders? – op de z.i. tot dan overheersend gevolgde richtlijn. Hoe het antropologie sindsdien is vergaan, laat ik hier in het midden (toegegeven, vooral omdat ik dat niet weet :-). Maar diezelfde kritiek acht ik nog steeds geldig voor hoe informatiekunde en bijgevolg digitalisering methodisch overwegend, herstel, zonder stelselmatig passende overwegingen worden beoefend. Zelf heb ik desondanks meteen commentaar op wat Blok stelt in zijn allereerste zin:

Dit essay gaat over het gebruik van algemene termen in de antropologie.[p. 7]

Ik maak eruit op dat helaas ook Blok kennelijk kiest voor academische veiligheid door zich spreekwoordelijk als een schoenmaker te beschouwen die zich bij zijn eigen leest moet houden. Daarmee doet hij zijn kritiek echter tekort. Wat hij kritisch opmerkt over “het gebruik van algemene termen” is uiteraard voor willekeurige verhoudingen geldig, ofwel voor open resp. met stelselmatig bereik. De kwalificering “in de antropologie” kan, herstel, moet dus wèg.

Weliswaar heeft informatiekunde ... informatie als object, maar moet – vooral door zgn digitale vernetwerking – volgens de behoefte aan resp. eis voor stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer een willekeurig bruikbaar informatiebegrip bieden. Een beperking tot een objectgebied, zoals antropologie, zou daarmee strijdig zijn.

Voorts legt Blok een evenzoodeloze en daardoor averechtse beperking op door zich op “algemene termen” te richten. Ik vermoed dat hij eronder wil verstaan wat in filosofisch jargon universalia heten. Zo veronderstelt hij echter een onderscheid, namelijk met zoiets als niet-algemene termen, dat hij met zijn kritiek feitelijk voor ongeldig verklaart. Dat isodeloos ingewikkeld, en ook niet ... stelselmatig (lees dus ook: open) verondersteld. De kwalificering “algemene” kan, herstel, moet dus ook wèg.

Kortom, informatiekundig relevant op, vooruit, weg náár een stelselmatig bemeten “methodische richtlijn” moet de kritiek in Bloks “essay” worden opgevat als te

gaa[n] over het gebruik van [...] termen [...].

In zijn tweede zin wijst hij op de valse aanleiding voor verkeerd gebruik. Want

aangespoord door een bepaald kennisideaal, zijn we geneigd [...] termen [...] een definitieve en eenduidige betekenis te geven.[p. 7]

Hmm, “kennisideaal,” maar waartoe dient kennis? Ik zou zeggen dat juist een antropoloog beseft dat kennis geen doel op zichzelf is, maar een middel voor gedragsbepaling van de mens als een individu (lees ook: subject). Dus, wat geldt als ... gedragsideaal? Dat verschilt m.i. van situatie tot situatie, vandaar subjectief situationisme. Daarmee strookt natuurlijk variëteit van betekenissen, nota bene van tekens waarvan telkens een zgn term slechts onderdeel van kan zijn (maar ik loop vooruit op wat ik voor informatiekunde stelselmatig deugdelijk enz. voorstel als “een methodische richtlijn”).

Hoe dan ook reikt Blok met zijn kritiek ruimer dan wat hij er zelf over schrijft als

epistemologische aspecten van dit sterke verlangen naar algemeenheid en het zoeken naar het gelijkblijvende[. p. 7 van] het vooroordeel het blijvende en onvergankelijke een grotere waarde toe te kennen dan verandering en beweging.[p. 41]]

Epistemologie is kennisleer. Wat pragmatisch telt, zijn verhoudingen met bijbehorende verdeling van bijdragen door en opbrengsten voor deelnemers. Nogmaals, dat gaat over afstemming door deelnemers van hun onderlinge gedragingen. Een teken geldt als afstemmingsmiddel. Andere, eh, soorten afstemmingsmiddelen bestaan er zelfs niet: semiotiek, tekenleer dus, op z'n pragmatisch. Inderdaad, principieel beschouw ik elk teken als een verzoek tot inschikkelijkheid. Een subject met "verlangen" naar haar/zijn strikt eigen voordeel door verhoudingen met overige subjecten ipv evenwichtige verdeling van bijdragen/opbrengsten kan "het [daarvoor] zoeken [in] het gelijkblijvende," dat is voor haar-/hemzèlf immers wèl zo doelmatig als het lukt, en meent eenzijdig van aldus gevestigde "algemeenheid" te profiteren.

Blok houdt m.i. nog vast aan – een ideaal van – objectiviteit. Hij mikt op een ànder begrip ervan, waaruit dan een àndere "methodische richtlijn" kan volgen. Wat is er volgens hem mis met het gangbare objectiviteitsbegrip? Hij stelt dat

de dominante denk- en werkwijzen [...] tot uitdrukking [komen] in het streven kennisresultaten te bereiken die de vorm hebben van abstrakte wetmatigheden.[p. 7]

En die abstractie moet dan "algemeenheid en [...] het gelijkblijvende" borgen ipv

recht [te] doe[n] aan de [...] samenhangen binnen elk bijzonder geval.[p. 32 A]bstrakte generalisaties [zijn] volstrekt heilloos.[p. 51]

Blok trekt

[d]e konklusie [...] dat [zulke] tendenties in ernstige mate – en nodeloos – de voortgang van onze wetenschap belemmeren.[p. 7 Het] blijkt dat [onderzoekers] steeds weer vastlopen in de zinloze strijdvraag wat men onder [een term] moet verstaan en wat het wezen van [het ermee aangegeven begrip] is.[p. 40 D]iskussie [...] verzandt in een volstrekt hopeloze poging het wezen en het onveranderlijke te vinden.[p. 30 Z]o'n abstrakt begrip [is] meer misleidend dan verhelderend[. p. 33]

Het is in de ruimere praktijk van samenleving dus nog véél ernstiger. Valse idealisering van "het gebruik van [...] termen" alsof ze elk "een definitieve en eenduidige betekenis" hebben, ondermijnt variëteit van – maatschappelijk verkeer volgens – evenwichtiger verhoudingen voor deelnemers eraan:

[A]bstrakte, geformaliseerde, inhoudsloze begrippen [sluiten] onvoldoende aan [...] op de [...] feite[lijke] samenhangen.[p. 33] Deze afbakeningsdwang, waardoor arbitraire klassificaties verward worden met verklaringen, hangt samen met het statische perspectief dat men hanteert, met het streven in de verscheidenheid het gelijkblijvende te vinden[. pp. 40-41]

Mis! Aan William James schrijft Blok het gezegde toe dat

[d]e bron van alle absolutisme en dogmatisme [...] de neiging [is] het empirische materiaal te zeer te vereenvoudigen.[p. 32]

(Ook) informatiekunde vind ik daarom primair o.a. toegepaste antropologie, althans zoals Blok er differentieel over denkt met dus als

taak [...] het verwerven en conceptualiseren van [...] samenlevingsvormen[. ...] een opgave waarvoor mensen zich dagelijks gesteld zien. Hoe is onze levensloop verbonden met die van andere mensen [...], hoe kunnen we ons beter oriënteren in

de veranderende figuraties [...] waarvan we deel uit maken en die we zelf mede gestalte geven?[p. 8]

Wie daarentegen zonder relevante “inzichten in samenlevingsvormen” met zgn – digitale – informatie- en communicatietechnologieën aan de slag gaat dan wel laat gaan, slaat in elk geval zulke informatiekunde klakkeloos over. Daaruit resulterende voorzieningen kunnen ons onmogelijk helpen “oriënteren,” zoals mislukkingen onder de noemer van digitalisering blijven aantonen:

Ze vloeien voort uit de gehanteerde methode[,] een methode die gebaseerd is op de onjuiste opvatting dat [enkelvoudige] termen en begrippen een uniforme, eenduidige betekenis hebben of moeten hebben.[p. 46]

Blok stelt dat er voor

[d]e taak van de antropologie [p. 8] een veelheid [bestaat] van rivaliserende, vaak tegenstrijdige richtlijnen [met] onverzoenlijke opvattingen [van dien].[p. 9]

Is dàt dan geen argument vóór betekenissenvariëteit? Blok vindt het inderdaad

merkwaardig dat ook bij antropologen, met hun aandacht voor het bijzondere, [...] d[i]e grote verscheidenheid [...] niet corrigerend heeft kunnen werken op de dwangvoorstelling dat men voor een gelijkkluidende term steeds dezelfde, uniforme betekenis moet vinden.[p. 31]

Aan wat de één volgens haar/zijn vermeende gelijk houdt voor het òngelijk van een ànder, kent de één blijkbaar géén betekenis toe. Als dat omgekeerd ook gebeurt enzovoort, woekert sektarisme. Wat Blok voor de beoefening van antropologie bepleit, is daarom zeker ook noodzaak van verantwoorde informatiekunde. Dus,

[o]m meer duidelijkheid te verkrijgen over de wijze waarop de taak [...] moet worden uitgevoerd, welke werkwijze de beste resultaten kan opleveren, moet men zich [...] verdiepen in de aard van de [...] termen waarvan men zich bij het onderzoek van de [...] werkelijkheid bedient en waarin de resultaten van onderzoek worden geformuleerd.[p. 45] M]oeilijkheden [...] komen eerder voort uit de bestaande theoretische verwarring dan uit de ingewikkeldheid van het objectgebied zelf. De [...] werkelijkheid ligt open voor ons.[p. 50]

Een “methodische richtlijn” voor evenwichtige verhoudingen kan nergens anders op mikken dan erkenning van – dynamiek van – verschillen met samenhang ertussen (en praktisch voor “conceptualiseren” is er [Metapatroon](#) als stelselmatig bemeten modelleermethode/-taal).

In 1975 merkt Blok over antropologie op dat

[e]r [...] vooralsnog geen tekenen [zijn] die duiden op een kentering.[p. 10]

Voor informatiekunde kan ik ze nù nog steeds niet ontdekken. Doorgaans onbewust en daarom des te hardnekkiger

[blijven h]et zoeken naar onveranderlijke principes en het streven naar abstracte generalisaties [...] hoog aangeschreven staan[, p. 11] een middel dat voor sommigen een doel op zichzelf is geworden[. p. 12] Moet] het streven naar een bepaald ideaal [...] worden volgehouden wanneer de inspanningen om het te bereiken of te benaderen uit balans raken met de verkregen resultaten[? p. 15]

Blok drukt zich vriendelijk uit, maar bedoelt uiteraard dat zulke kortzichtigheid ònverantwoord is. Immers

is er alle reden zich nader te bezinnen op de werkwijze die tot deze weinig betrouwbare resultaten leidt.[p. 15]

Dat kunnen zgn technocraten zich aantrekken, maar

[o]ndanks de moeilijkheden die met [...] deze methode[p. 13, dwz] de abstrakt-generaliserende werkwijze, p. 12] verbonden zijn, blijven [zij er] trouw aan[. p. 13] Het alternatief zou een onvruchtbaar relativisme zijn.[p. 14]

Een opbouwende richtlijn betreft echter méér dan erkenning van louter verschillen. Nota bene, er moet tevens samenhang tussen verschillen mee zijn begrepen en ordening volgens dèrgelijk relativisme kan met Metapatroon methodisch bijgehouden worden.

Onwetend van informatiekunde, of informatiekunde afwijzend, houden ict-ers alom voor stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer nog averechts vast aan

het fundamentele uitgangspunt van de nomothetische werkwijze: de eenduidige, uniforme betekenis die aan [...] termen wordt toegekend.[p. 16]

Voor wat Blok als richtlijn voor variëteit voorstelt, oppert hij de tegenstelling tussen nominalisme en essentialisme. Hij verklaart ze allebei voor ondeugdelijk. Voor

[d]e betekenis van een [...] term [p. 17 telt] de wijdere sociale context [...] waarmee elk taalgebruik vervlochten is.[p. 18] Dit [...] verband blijft meestal geheel buiten beschouwing, hetgeen voortvloeit uit de behoefte te werken met eenduidige begrippen.[p. 34] Laten we [...] reeds bij het begin erkennen dat we geen essentie zullen vinden[. p. 32]

Nee, met die “behoefte [aan] eenduidige begrippen” is niets mis, integendeel. Maar omdàt “verband” verschil (uit)maakt, vormt kennis ook en vooral dáárvan de ònmisbare voorwaarde voor eenduidigheid. Daaraan ... verbind ik een véél ruimer teken- annex taalbegrip.

Wat Blok “context” noemt, duid ik aan met situatie. Daardoor speel ik de ... term context, zeg maar, vrij om vervolgens te benutten voor het gedeelte van een teken dat als het ware die situatie beschrijft. Een teken vat ik dus véél ruimer dan een – enkele – term op. Eveneens als onderdeel van een teken gebruik ik voor term algemener de ... term signatuur. Signatuur en context sámen ‘maken’ een teken – pas – uniek. Met de aanname van hun configuratie is prompt het raadsel van betekenisverschillen van dezelfde term opgelost. Want dezelfde signatuur (lees o.a. term zoals Blok bedoelt) in combinatie met verschillende contexten levert – de mogelijkheid van – verschillende betekenissen.

Die “methodische richtlijn” ontgaat ook Blok nog, maar voor zijn kritiek op

de nominalistische en essentialistische opvattingen over de betekenis van [...] termen[, p. 18 op de] toestandsredukties die zowel in het essentialistische als in het nominalistische denken besloten liggen[, p. 41]

vraag ik graag ook verder aandacht. De ... term essentialisme zegt het al, :-) te weten dat een

term verwijst naar een of meer terugkerende eigenschappen die tezamen het wezen of de essentie [...] vormen, welke alle gevallen waarop wij d[i]e term [...] toepassen gemeen hebben.[p. 18]

Daarentegen

[v]oor nominalisten zijn [...] termen slechts namen [p. 19] waarvan het gebruik alleen geleerd kan worden door de objecten waarop ze betrekking hebben aan te wijzen[. p. 28]

Zo'n naam kent aldus een willekeurige betrekking met waarvan hij als naam dient. Er valt geen betekenis aan een naam zèlf te ontleen, laat staan dè essentie van wat een term – dus juist niet! – benoemt.

Volgens Blok

[spelen h]et essentialisme en vooral het nominalisme [...] nog een belangrijke rol.[p. 19]

Voor kritiek op essentialisme verwijst hij naar de opvatting van Ludwig Wittgenstein

dat de rechtvaardiging voor het gebruik van [een] term niet berust op een serie kenmerken die alle gevallen waarop wij [die term] toepassen gemeen moeten hebben[. p. 22]

Wittgenstein oppert de vergelijking met “familiegelekenissen.” Er is een verzameling eigenschappen. Elk familielid ‘beschikt’ over een deelverzameling ervan, maar er zullen geen eigenschappen zijn die – ook - tot àlle deelverzamelingen behoren. Ofwel,

de toepassing van een [...] term [is] niet gebonden [...] aan de aanwezigheid van een gemeenschappelijk element.[p. 23]

Zo levert Wittgenstein inderdaad in één moeite door kritiek op nominalisme. Een term geldt volgens hem óók niet voor willekeurige gevallen; er bestaat verband tussen die gevallen, dus vergelijkbaar met hoe familieleden onderling zowel van elkaar verschillen als met elkaar overeenkomen. Daarmee wijzigt Wittgenstein het objectiviteitsbegrip:

Familiegelekenissen[, reëel in de zin dat ze op grond van waarnemingen kunnen worden vastgesteld[,] vormen de objectieve rechtvaardiging voor het toepassen van een [...] term.[pp. 23-24]

Blok volgt Wittgenstein verder met de opvatting dat

termen [...] geen betekenis [hebben] die los staat van [...] het taalspel waarin ze worden gebruikt.[pp. 24-25]

Wat telt is

de wijze waarop het woord wordt gebruikt in een wijder verband van linguïstische en niet-linguïstische handelingen.[p. 25]

Terwijl de kritiek steekhoudend is, ja,

[v]ertrouwdheid met [gebruik] sluit een abstrakt begrip uit waarin ‘[...]’ kenmerken [...] verenigd zijn uit[, pp. 32-33]

schiet dit vervolg m.i. tekort voor – ontwikkeling van – een stelselmatig consequent bruikbare “methodische richtlijn.” Een teken is en blijft slechts zeer beperkt verondersteld als “het woord” of “de term.” Mijn idee is om ook en vooral een uitdrukking van dat “wijder[e] verband,” zeg ook maar de situatie in kwestie, onlosmakelijk tot een teken behorend te rekenen. Dat zorgt voor de kortsluiting. Als context omvat een teken – zoiets als – een beschrijving van wat de voortbrenger ervan beschouwt als handelingssituatie. Daarvoor leidt de vergelijking met familiegelekenissen eerder af. Maar als kritiek heeft Blok volstrekt gelijk

dat essentialistische vooroordelen een taai leven leiden[. p. 36 en] vragen naar **de** betekenis van een [...] term [...] ons in een verlamende verlegenheid brengen.[p. 25]

Nou ja, dat zou moeten gebeuren. En we zouden ons dankzij inzicht dan uit zulke “verlegenheid” moeten willen – op z’n minst proberen te – redden. Ach, wie overtuigd is van haar/zijn absolute gelijk en dat ongestoord kan volhouden, blijft onvermijdelijk – het bevorderen van voorzieningen voor – evenwichtige verhoudingen verstoren:

Geleid door de dwanggedachte dat een gelijkkluidende term [...] ook een vaststaande, uniforme betekenis moet hebben, benadrukken ze de betekenis waarmee ze het meest vertrouwd zijn[. p. 26]

Hmm, of de betekenis die ze het best zèlf uitkomt. Dat wil ook Blok vermijden. Als het meezit heeft iemand niet de overmacht en borgt zgn academische vrijheid dat

[men] zich vervolgens over[geeft] aan een zinloze strijdvraag en [èlke deelnemer, nou ja, wie zich zo voorstelt,] zich blind [staart] op één punt, één betekenis, waardoor juist datgene uit het oog verloren wordt wat het meest voor de hand ligt en [iedereen] had kunnen helpen: de bonte verscheidenheid van betekenissen en gebruiksgevallen[. p. 26]

Voor objectivering stel ik geen familiegelekenissen voor, maar situationele verbijzonderingen. De grondslag dáárvan acht ik overigens ... subjectief. Dat leid ik àf van de veronderstelling dat tekens afstemming dienen van gedragingen door deelnemers aan een wederzijdse verhouding, maw door subjecten in een situatie. Elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Waarnaar een subject zich differentieel gedraagt, kàn niet dè situatie in verzekerde objectiviteit zijn, maar altijd telkens wat z/hij ook nog eens bemiddeld door een teken inclusief context als zodanig interpreteert (enneadisch: motief).

Wie semiotiek niet zover wil induiken, wat ik me kan voorstellen, en tòch flaters met digitalisering wil helpen vermijden, wijs ik op Bloks overweging dat

[wat] op grond van onduidelijke overwegingen [...] uit de context wordt gelicht, [maw] als wezenlijk [wordt beschouwd] en tot een algemene waarde wordt verheven, [...] het zicht [ontneemt] op en [...] beter begrip van de individuele gevallen zelf.[p. 27]

Context is als tekenelement (!) onmisbaar voor passende betekenis, punt. Waar Blok voorstelt om het te zoeken in

[h]et herkennen van de familiegelekenissen, waarin de elkaar overlappende en doorkruisende overeenkomsten en verschillen naar voren treden,[p. 27]

stel ik met situationele gedragsverbijzondering van ob-/subjecten een m.i. nog weer productiever beginsel annex “methodische richtlijn” voor ordening van samenhangende verschillen (lees ook: onderlinge afhankelijkheden, interdependentie) voor, opdat

elk geval een verschillende uitwerking en een verschillende betekenis kan krijgen.[p. 48]

Nee, verschillen resp.

uitzonderingen [...] hebben niets uitzonderlijks. Ze wijken slechts af van de vooropgezette, abstracte en kunstmatige constructies van [w]ie aan het gelijkblijvende, het gemeenschappelijke, het herhaalbare en het algemene een hogere waarde toeschrijven dan aan het veranderlijke, het overeenkomstige en het bijzondere.[p. 46]

Zoals samenhang verschillen veronderstelt, moeten verschillen naar hun aard worden opgevat als samenhangend. Dus terecht merkt Blok op, dat

eenzijdige aandacht voor het [...] algemene [...] tekort [doet] aan de verschillen[, zoals] eenzijdige aandacht voor het unieke [...] tekort [doet] aan de overeenkomsten.[p. 43]

Voor beschrijving van

een synthese, waarin de [absolute] tegenstelling tussen het algemene en het unieke is opgeheven.[p. 43]

kent Metapatroon als recursief beginsel contextuele intextverbijzondering van signaturen. Wie zich daarin niet wil verdiepen, en dat kan ik me óók voorstellen, kan maar beter zsm een stelselmatig bedreven informatiekundig ontwerper – laten – inschakelen. Wie niet oppast, blijft ict-ers aan het werk zetten met doorgaans belemmerende voorkeur voor

zogenaamde ideaaltypen of gekonstrueerde typen, waarin elke relatie met de sociale werkelijkheid is opgeofferd aan de drang tot algemeenheid, eenduidigheid en abstracte formulering.[p. 30]

Nogmaals, daarvan is “de drang tot [...] eenduidigheid” wèl opbouwend. Maar als middel (!) voor eenduidigheid volstaat een enkele term niet. Met – soms – een term resp. woord als signatuur moet er voor eenduidigheid van een concreet teken ipv een “abstracte formulering” altijd een expliciete context bij, klaar. Volgens inzicht dat als het ware draait om dat verruimde tekenbegrip is het daarom wel èn niet zo, dat

de aard van de [...] werkelijkheid ons dwingt het streven naar eenduidige, definitieve begrippen op te geven.[p. 34]

Met tijd als aspect van situatie geldt geen situatie ... definitief, maar bestaat – juist daardoor – als situatie ... eenduidig. Een dergelijke veronderstelling mist ook Blok nog voor wat hij als “methodische richtlijn” voorstelt, terwijl hij toch terdege beseft dat

een begrip [...] in ieder empirisch geval een verschillende vorm aan[neemt].[pp. 34-35] Het gaat niet om de generaliseerbaarheid [...], maar om [...] **reikwijdte**.[p. 51]

En wat Blok heeft met Norbert Elias? Instemmend associeert hij daarmee, zo stel ik hier gemakshalve maar, opvattingen nav kritiek op nominalisme. Volgens Elias

[zijn] ontwikkelingen [...] met elkaar vervlochten [...] in een cirkulaire interdependentie.[p. 37]

Daarom moet het evident zijn, dat ze nooit te vangen zijn met

een enkel geformaliseerd begrip[. p. 37]

Hoe dan wel? Wat Wittgenstein onder familiegelekenissen verstaat, beschouwt Elias volgens Blok als

gelijksoortigheid[. p. 39]

Als ik op mijn beurt betekenis ruwweg associeer met

de structuur van een bepaald historisch proces, [kan die] door middel van vergelijkingen met soortgelijke processen beter zichtbaar en begrijpelijk gemaakt [...] worden.[p. 39]

Volgens Elias dan, volgens Blok. Ik wijs erop dat dezelfde term als aanduiding van zulke verschillende processen niet vermeld staat als voorwaarde om op het idee te komen dat vergelijkingen weleens zinvol zouden kunnen zijn. Zeg ook maar dat ik – denk dat ik – vanwege onlosmakelijkheid van signatuur en context voor allebei nominalisme aanhang. Ervaring met hun configuraties telt, inclusief ‘verhalen’ waarin

ze voorgesteld zijn. Dezelfde signatuur hoeft helemaal geen “gelijksoortigheid” te suggereren, omdat combinaties met verschillende contexten tekens kunnen opleveren met respectievelijke betekenissen zonder – interpretatie volgens – enig gemeenschappelijk kenmerk (dan valt er niets anders te vergelijken dan door het vaststellen van kennelijk samenhangloze verschillen; daar kan een antropoloog natuurlijk ook op uitkomen). Haha,

[v]ergelijkende studies van deze signatuur [...] kunnen dus bijdragen aan een beter begrip[. p. 40]

Zonder erkenning van context als onlosmakelijke ‘zetting’ van signatuur – allebei in hun nota bene enneadische ... betekenis – en bijgevolg van variëteit van hun configuraties komt er echter nog steeds niets samenhangends uit. Terwijl Blok nog meent dat een

methodische richtlijn moeilijk **in abstracto** [is] te formuleren[, p. 49]

vind ik dat met Metapatroon op enneadische grondslag redelijk, eh, concreet gelukt. Dat is en blijft overigens, zoals Blok terecht opmerkt,

een richtlijn; niet een pasklare formule. Onderzoek van de [...] werkelijkheid is geen invuloefening aan de hand van gestandaardiseerde begrippen – [dat] is [immers] illusoir gebleken.[p. 49]

Ik blijf erop aandringen om voor informatiekundige opgaven meteen in het vroegste stadium een informatiekundig ontwerper in te schakelen met stelselmatig bewezen kwaliteiten voor

een creatieve onderneming die zonder ervaring en verbeeldingskracht, zonder het vermogen zich zowel betrokken te voelen als zich te distantiëren, tot mislukken gedoemd is.[p. 49]

Dat vergt opdrachtgevers met het vermogen aan – een fase van – onzekerheid toe te geven. Tja.

87.43

Met die kritiek, dacht ik, kan ik wel iets. Maar wat Blok destijds opbouwend voorstelde, vind ik nog niet variëteitsbemeten genoeg. Toen ik me zette aan wat ik gemakshalve wilde beperken tot selectie van zijn kritiek, merkte ik vanaf zijn openingszin in **Wittgenstein en Elias** dat ik er voor de zoveelste keer niet aan ontkwam om wat ik houd voor zorgvuldig commentaar te leveren volgens wat er m.i. aan zijn kritiek ontbreekt als aanzet voor zo’n voorstel. Mijn poging tot ontvlechting heeft als resultaat onvermijdelijk een verder vlechtwerk. Dat is voor wie meteen al Bloks kritiek niet wil delen stellig nog weer moeilijker te begrijpen dan zijn tekst. Het is niet anders.

Ik heb dat idee van beperking tot een selectie van – vooral – kritische passages, zo van, dan hoor je het eens van een ander, overigens nog niet verlaten. Nee, dat maakt niets uit voor wie van niemand anders iets ... anders wil vernemen. Hoe dan ook, voor mijn volgende poging wilde ik slechts de in mijn commentaar opgenomen citaten overwegen ... en dat lukte ineens zelfs vlot, zie **aantekening 87.44** voor de tekst-als-louter citaat.

87.44

Anton Blok, **Wittgenstein en Elias, een methodische richtlijn voor de antropologie** (Polak & Van Gennep, 1976):

Een methodische richtlijn [moet] gaa[n] over het gebruik van [...] termen[. p. 7 A]aangespoord door een bepaald kennisideaal, zijn we geneigd [...] termen [...] een definitieve en eenduidige betekenis te geven.[p. 7 Wij gaan gebukt onder] dit sterke verlangen naar algemeenheid en het zoeken naar het gelijkblijvende[. p. 7 onder] het vooroordeel het blijvende en onvergankelijke een grotere waarde toe te kennen dan verandering en beweging.[p. 41 D]e dominante denk- en werkwijzen komen tot uitdrukking in het streven kennisresultaten te bereiken die de vorm hebben van abstracte wetmatigheden [p. 7 ipv] recht [te] doe[n] aan de [...] samenhangen binnen elk bizonder geval.[p. 32 A]bstrakte generalisaties [zijn echter] volstrekt heilloos.[p. 51 Zulke] tendenties [belemmeren] in ernstige mate – en nodeloos – de voortgang[. p. 7 Het] blijkt dat [wij] steeds weer vastlopen in de zinloze strijdvraag wat men onder [een term] moet verstaan en wat het wezen van [het ermee aangegeven begrip] is.[p. 40 D]iskussie [...] verzandt in een volstrekt hopeloze poging het wezen en het onveranderlijke te vinden.[p. 30 Z]o'n abstrakt begrip [is] meer misleidend dan verhelderend[. p. 33 A]bstrakte, geformaliseerde, inhoudsloze begrippen [sluiten] onvoldoende aan [...] op de [...] feite[lijke] samenhangen.[p. 33] Deze afbakeningsdwang, waardoor arbitraire klassificaties verward worden met verklaringen, hangt samen met het statische perspectief dat men hanteert, met het streven in de verscheidenheid het gelijkblijvende te vinden[. pp. 40-41] De bron van alle absolutisme en dogmatisme is de neiging het empirische materiaal te zeer te vereenvoudigen.[p. 32 Misstanden] vloeien voort uit de gehanteerde methode[,] een methode die gebaseerd is op de onjuiste opvatting dat [enkelvoudige] termen en begrippen een uniforme, eenduidige betekenis hebben of moeten hebben.[p. 46 Dat leidt juist tot] een veelheid van rivaliserende, vaak tegenstrijdige richtlijnen [met] onverzoenlijke opvattingen [van dien].[p. 9] Het is merkwaardig dat ook [...] aandacht voor het bijzondere, voor [...] de grote verscheidenheid [...] niet corrigerend heeft kunnen werken op de dwangvoorstelling dat men voor een gelijkkluidende term steeds dezelfde, uniforme betekenis moet vinden.[p. 31] M]oeilijkheden [...] komen [...] voort uit de bestaande theoretische verwarring[. p. 50] Er zijn vooralsnog geen tekenen die duiden op een kentering.[p. 10] Het zoeken naar onveranderlijke principes en het streven naar abstracte generalisaties blijven hoog aangeschreven staan[, p. 11] een middel dat voor sommigen een doel op zichzelf is geworden[. p. 12 Moet] het streven naar een bepaald ideaal [...] worden volgehouden wanneer de inspanningen om het te bereiken of te benaderen uit balans raken met de verkregen resultaten[? p. 15 Er] is [...] alle reden zich nader te bezinnen op de werkwijze die tot deze weinig betrouwbare resultaten leidt.[p. 15 Helaas, o]ndanks de moeilijkheden die met [...] deze methode[p. 13, dwz] de abstrakt-generaliserende werkwijze, p. 12] verbonden zijn, blijft men] trouw aan [p. 13] het fundamentele uitgangspunt van de nomothetische werkwijze: de eenduidige, uniforme betekenis die aan [...] termen wordt toegekend.[p. 16 Voor d]e betekenis van een [...] term [p. 17 telt daarentegen] de ruimere sociale context [...] waarmee elk taalgebruik vervlochten is.[p. 18] Dit [...] verband blijft meestal geheel buiten beschouwing, hetgeen voortvloeit uit de behoefte te werken met eenduidige begrippen [p. 34] met de neiging tot toestandsredukties [van dien].[p. 41] Laten we [...] reeds bij het begin erkennen dat we geen essentie zullen vinden[. p. 32 Maar] essentialistische vooroordelen [leiden] een taai leven[. p. 36 V]ragen naar **de** betekenis van een [...] term [brengen] ons in een verlammeende verlegenheid[. p. 25] Geleid door de dwanggedachte dat een gelijkkluidende term [...] ook een vaststaande, uniforme betekenis moet hebben, benadruk[t men] de betekenis waarmee [men] het meest vertrouwd [is, p. 26 en geeft men] zich vervolgens over aan een zinloze strijdvraag [waarbij iedereen] zich blind [staart] op één punt, één betekenis, waardoor juist datgene uit het oog verloren wordt wat het meest voor de hand ligt en [iedereen] had kunnen helpen: de bonte verscheidenheid van betekenissen en gebruiksgevallen[. p. 26 Wat] op grond van onduidelijke overwegingen [...] uit de context wordt gelicht, [maw] als wezenlijk [wordt beschouwd] en tot een algemene waarde wordt verheven, ontnemt ons het zicht op en [...] beter begrip van de individuele gevallen zelf.[p. 27] Een eenzijdige aandacht voor het [...] algemene doet tekort aan de verschillen[, zoals] eenzijdige aandacht voor het unieke [...] tekort [doet] aan de overeenkomsten.[p. 43] Deze misvattingen over het gebruik

van [...] termen treden het duidelijkst aan de dag in de zogenaamde ideaaltypen of gekonstrueerde typen, waarin elke relatie met de sociale werkelijkheid is opgeofferd aan de drang tot algemeenheid, eenduidigheid en abstrakte formulering.[p. 30 D]e aard van de [...] werkelijkheid [...] dwingt [ons] het streven naar eenduidige, definitieve begrippen op te geven[p. 34 omdat] een begrip [...] in ieder empirisch geval een verschillende vorm aan[neemt].[pp. 34-35] Het gaat niet om de generaliseerbaarheid [...], maar om [...] **reikwijdte**[p. 51 Daarbij zijn] ontwikkelingen [...] met elkaar vervlochten [...] in een cirkulaire interdependentie[, dwz nooit te vangen met] een enkel geformaliseerd begrip[. p. 37]

87.45

Bijna vijftig (!) jaar geleden, op 24 april 1975, sprak Anton Blok als antropoloog een intreerede uit. Verderop[, zie **aantekening 87.44** voor afschrift,] tref je mijn collage aan van passages uit het boek(je) met zijn tekst. Als jij zijn grondige kritiek zo op een rijtje ziet staan, kan je m.i. slechts geschokt zijn. Want waarom wordt er ook en vooral voor de maatschappelijke opgave van zgn semantische interoperabiliteit nog steeds niets gedaan om semantisch simplisme te verhelpen?

Als jij het om welke redenen dan ook niet vindt passen om je op mijn werk te beroepen voor agendering enz. door (Bureau) Forum Standaardisatie, doe dat dan ajb op dat van Blok. Dringender dan ooit moet er iets gebeuren voor kwalitatieve verandering, eindelijk. Kans! Neem initiatief, bijvoorbeeld, stuur allereerst die collage door aan de FS-leden; laat ze erover nadenken en zich erover uitspreken. En geef mij overigens eens antwoord.

87.46

Ach, waarom zou je, zolang je ervan uit kunt gaan dat de anderen hun kop allemáál in het zand houden, jouw kop wèl opsteken?

87.47

Dat is ook een [fopvatting](#), als iemand zegt dat iets ook nog wel een dingetje is.

87.48

Graag schets ik je alweer wat nader waaraan ik als vervolg van de – eerste – proef denk. Martijn Houtman komt stellig met verbetervoorstellen, nog afgezien van mijn gebruikelijke verwarring over zijn richtingsregels voor verbijzonderingsrelaties, :-) en dan kàn er uiteraard helemaal niets mis gaan.

Op kortst mogelijke termijn blijkt kwaliteit van beheer telkens aanzienlijk te verbeteren, nog afgezien van personele besparingen, door met de informatieronde overzicht(en) te verschaffen, dwz informatie in ruimer verband te laten samenhangen, met informatie uit ook verder nog afzonderlijk bijgehouden databases. Voor structurele verbeteringen moet de opzet van digitale informatievoorziening echter veranderen van gefragmenteerd in stelselmatig. Zo beschouwd laten zich twee verandertrajecten duiden. Het ene, onmiddellijk renderende, draait dus om de informatieronde. Dus, vooral mee dóórgaan. Het andere vestigt de stelselmatig bemeten grondslag. Dat vergt, tja, om allerlei redenen wat meer tijd.

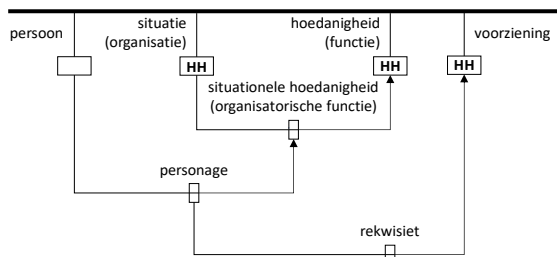
Het is uiteraard de bedoeling beide trajecten vanaf enig moment te laten samenlopen. Omdat een stelsel grotendeels een federatief karakter houdt, blijft een informatieronde onontbeerlijk.

Wat hier volgt betreft enige aanwijzingen dan wel suggesties voor – een vervolg van – het grondslagtraject. De nadruk ligt op, zeg maar, verstelselmatiging van

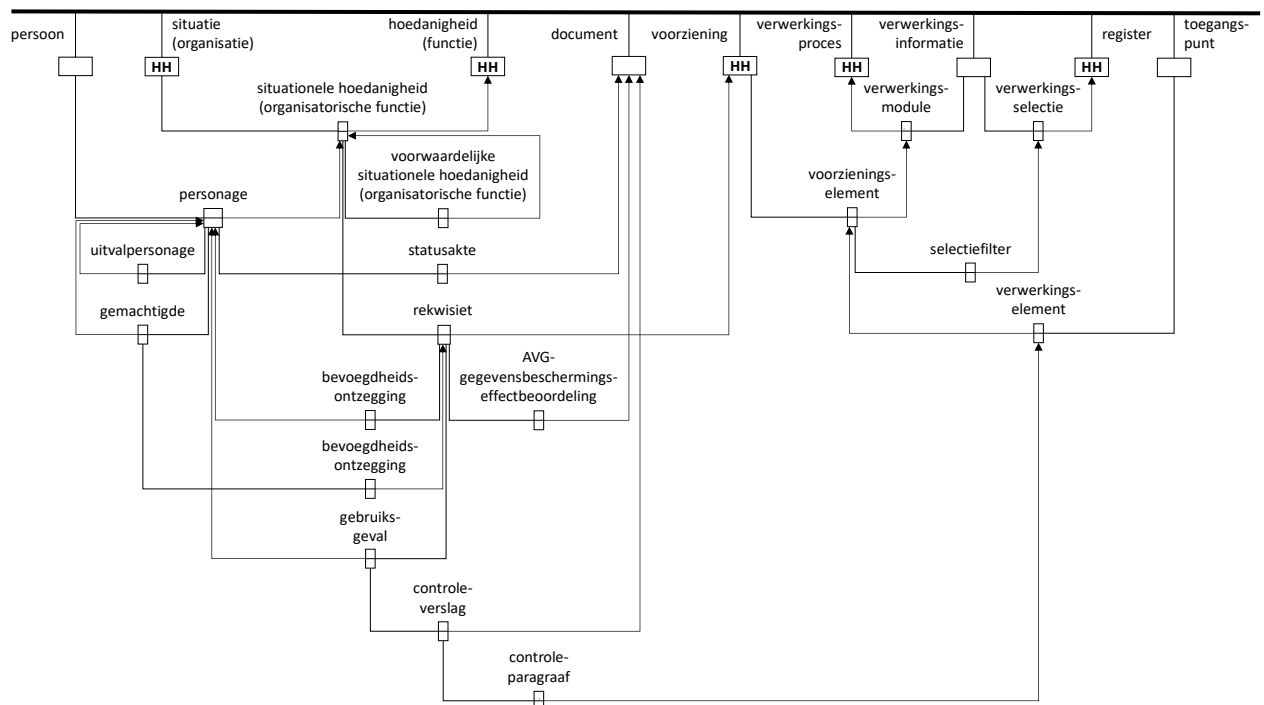
mogelijkheden van de huidige autorisatiewizard.

Als proef voor stelselmatige autorisatie hebben we met een werkende proefopstelling vooral verkend of het samengestelde begrip ‘situationele hoedanigheid’ voldoet. Waarvoor? De opgave betreft het nodig en voldoende onderscheidend aan gebruikers verlenen enz. van bevoegdheden voor gebruik van digitale voorzieningen. En nog meer? Ja, dat onderscheid vóóraf kan dan achteraf opgenomen worden in het zgn controleverslag (Engels: audit trail) van daadwerkelijk gebruik. Er is stelselmatig aan, dat willekeurig bereik voor informatieverkeer geldt als reikwijdte van bedoeld autorisatiebeheer.

Opzettelijk beperkt tot – mogelijkheden vóór – zo’n verkenning ligt aan die proefopstelling – dankzij de mogelijkheden van Metapatroon – een zeer verdicht begrippen- annex betekenissenmodel ten grondslag. Dat model staat hier als figuur 1 herhaald.

figuur 1

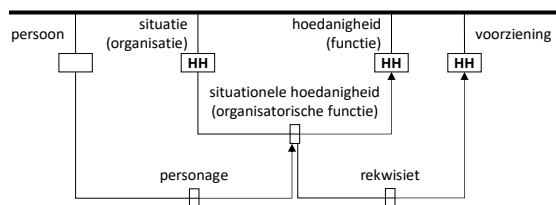
figuur 2

Door onderzoek naar wat redelijkerwijs kunnen/moeten doorgaan voor situaties resp. voor hoedanigheden en wat zodoende stelselmatig relevante situationele hoedanigheden oplevert, zijn – uiteraard – allerlei verwante aspecten opgevallen. In de reeks proefteksten staan overwegingen beschreven, met van de uitkomst telkens

een alweer uitgebreider model resp. deelmodel. Als figuur 2 is daarvan één model gemaakt, overzichtelijk voor naslag en hier slechts ter kennisgeving bijgevoegd. Nogmaals, laat figuur 2 voorlopig maar zitten. De voornaamste aanbeveling die uit de proefresultaten volgt, is om

de stelselmatige autorisatievoorziening [te] realiseren als uitbreiding van de autorisatievoorziening informatieronde. Daarvoor kan het regelingsbeginsel, dwz met situatie en hoedanigheid in combinatie als structuurfactoren, reeds praktisch bruikbaar worden ontleend aan de proefopstelling. Voor ondersteuning van administratieve procedures voor het toekennen van autorisatie kan de autorisatiewizard model staan.

Uitgaande van het begrippenmodel voor de proef, zie figuur 1, lijkt meteen een wijziging van dat model stelselmatig voordeliger (met argumenten ook en vooral daarvoor dus vermeld in **Stelselmatig autorisatiebeheer, verzamelde proefteksten**). Als figuur 3 is hier het mode overgenomen van de opzet waarmee rekvisieten via (!) situationele hoedanigheid aan een personage zijn toegekend (ipv direct).

figuur 3

Het gewijzigde model benadrukt dat er, zeg maar, twee kanten zitten aan – verantwoordelijkheid voor – autorisatiebeheer.

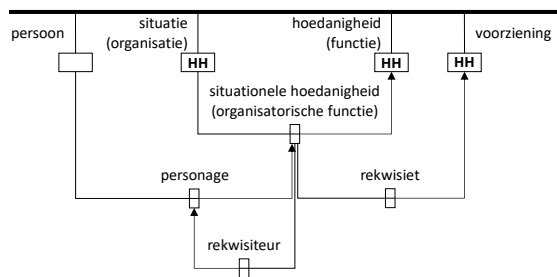
Voor de ene kant is het idee dat – als rekvisieten, dus, om hier de toneelmetafoor ook verder te benutten – voorzieningen beschikbaar kunnen/moeten zijn voor iederéén die in een bepaalde situationele hoedanigheid komt te verkeren, ofwel ongeacht wie dat is (en, nota bene, dat vormt dan weer een scherp criterium voor indeling onder de noemer van zowel situatie als hoedanigheid, enzovoort). Haha, er klinkt inderdaad artikel 1 van de Grondwet in door:

Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld.
Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Een “geval” is een maatschappelijk-verkeerssituatie. Voor zover deelnemers er in verschillende hoedanigheden aan deelnemen, moeten ze dienovereenkomstig òngelijk worden behandeld. Gelijke behandeling is geboden voor allen in dezelfde – soort – situatie in dezelfde hoedanigheid.

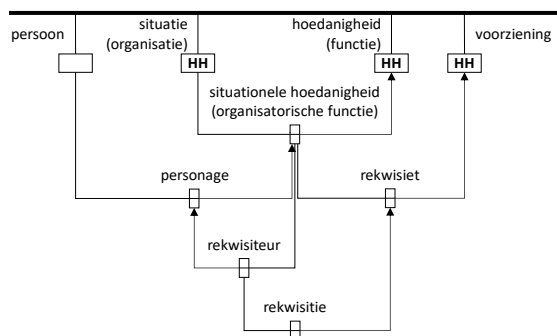
Hoe dan ook is er iemand die ... bepaalt welke voorzieningen passend zijn voor wie-dan-ook in een bepaalde hoedanigheid. Omdat het autorisatiebeginsel “met situatie en hoedanigheid in combinatie als structuurfactoren” algemeen (lees ook: stelselmatig) geldig verondersteld is, kan dat echter niet zomaar-iemand zijn. Dus, wie is dáártoe bevoegd? Ook dat kan daarom slechts een personage zijn, maw een bepaald persoon in een bepaalde situationele hoedanigheid die er als, vooruit, rekvisiteur (**Van Dale**: “iem. die voor de rekvisieten zorgt”) expliciet een extra situationele hoedanigheid bij heeft.

Het model in figuur 4 is dienovereenkomstig uitgebreid (waarmee het gaat afwijken van het overzichtsmodel in figuur 2 nav de proef).

figuur 4

Iemand kan als rekwisiteur verantwoordelijk – gesteld – zijn voor meerdere situationele hoedanigheden. Een afdelingshoofd, bijvoorbeeld, heeft doorgaans de leiding over medewerkers in verschillende functies; voor elke functie kunnen voor vervulling ervan benodigde voorzieningen – deels – verschillen. Maar ook kunnen meerdere personages tot rekwisiteur benoemd zijn. Dat komt voor wanneer een situationele hoedanigheid ruimer bereik dient dan apart voor – bijvoorbeeld – een intern organisatieonderdeel als ‘situatie.’ Dat vergt overleg door de rekwisiteurs in kwestie. (Enkelvoud kan in dit opzicht ruimer worden volgehouden door zgn rechtspersoon eveneens onder het persoonsbegrip te laten vallen.) Het model in figuur 4 laat zich eenvoudig uitbreiden – met een begrip – voor vastlegging van welk personage wanneer, voor hoe lang enz. welke voorziening als rekwisiet aan een situationele hoedanigheid gekoppeld heeft; zie figuur 5. Met de aanduiding rekwisitie is de vergelijking met toneel gemakshalve volgehouden. Wie stelselmatig geschiktere aanduidingen weet, moet het vooral zeggen.

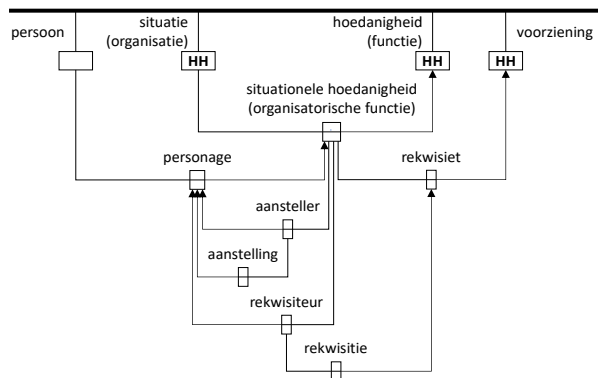
figuur 5

De andere kant aan autorisatiebeheer? Ook voor bepaling van een personage in de zin van toekenning van een situationele hoedanigheid aan een persoon is ... iemand verantwoordelijk. Voor een toneelvoorstelling heet dat, met een Engels woord, casting. In het Nederlands maak ik er voorlopig van: aansteller. :-)

Opnieuw geldt dat het structuurbeginsel moet gelden voor wie volgens dat beginsel handelt; dat heet overigens reflexiviteit. Ofwel, ook tot het verlenen van een bepaalde situationele hoedanigheid als een, zeg ook maar, status is niet zomaar iemand bevoegd. Dat moet een persoon-in-situationele-hoedanigheid zijn, om te beginnen een personage, dus.

Figuur 6 is een dienovereenkomstige uitbreiding van figuur 5. Er is in het model

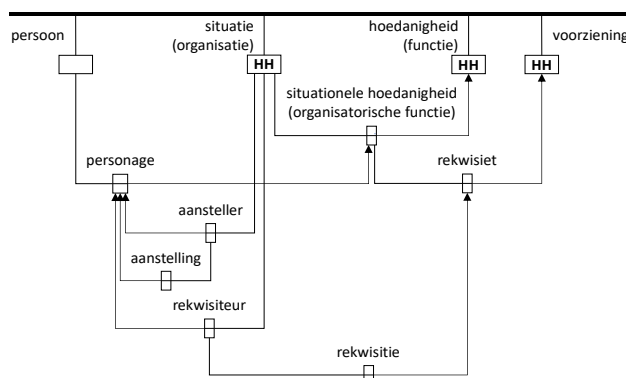
meteen een begrip opgenomen, aanstelling, voor vastlegging van welk personage wanneer, voor hoe lang enz. welke persoon als personage aan een situationele hoedanigheid gekoppeld heeft.

figuur 6

In de organisatorische praktijk is uitgaande van een bepaalde organisatorische functie – als situationele hoedanigheid – de rekwisiteur vaak hetzelfde personage als de aansteller. Indien dat altijd zo is, en opgaat voor het open bereik van het digitale verkeersstelsel, volstaat inderdaad één begrip dat aansteller en rekwisiteur omvat. Ik houd het er echter op dat er redenen vóór zulk onderscheid zijn. Voor een organisatie kan dat m.i. – het treffen van – dienovereenkomstig gedifferentieerde controlemaatregelen ondersteunen.

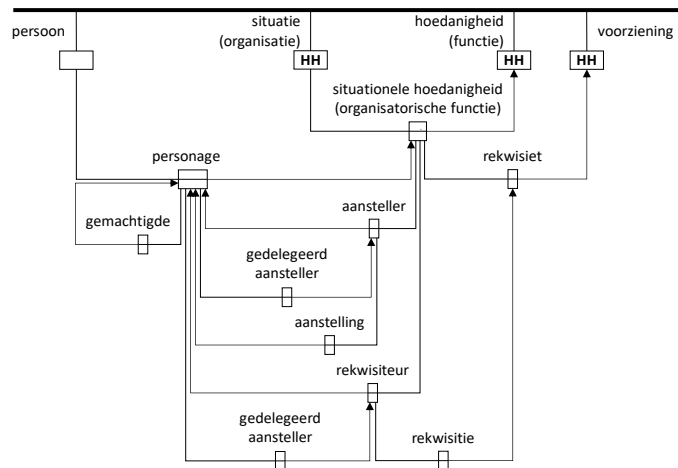
Het zou overigens nog voordeliger kunnen zijn om ipv situationele hoedanigheid algemener situatie als verbijzonderingsfactor te nemen voor een personage om er een aansteller resp. rekwisiteur van te maken. Dat is met het model in figuur 7 gebeurd.

figuur 7

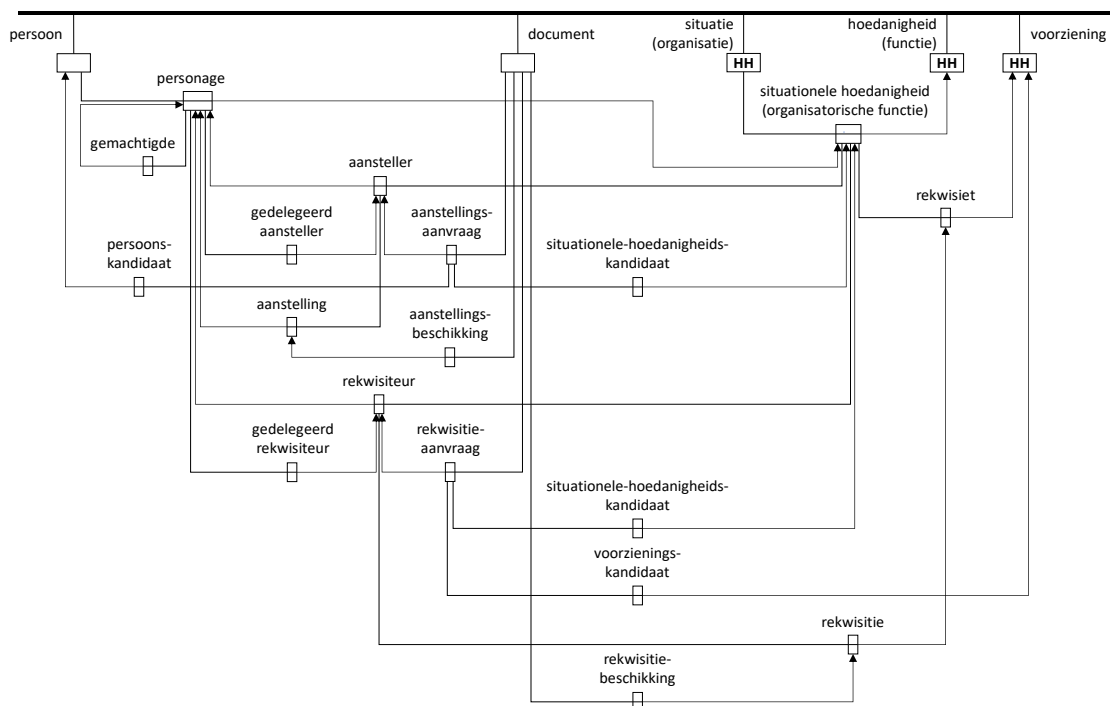
Met een personage als aansteller of rekwisiteur voor een situatie, moet bijbehorende verantwoordelijkheid geacht zijn te gelden voor alle situationele hoedanigheden met de situatie in kwestie als het ene samenstellende deel. Maar is dat realistisch? Zo kan een afdelingshoofd wellicht ook voor zichzelf rekwisieten bepalen, maar als zodanig is z/hij in elk geval niet door zichzelf aangesteld. Dan moet het model dus tevens met zulke 'afwijkingen' rekenen. Dat alternatief verdient zeker nadere overweging, maar voorkeur verdient vooralsnog de opzet volgens het model in figuur 6.

Dan is er delegatie. Daarin valt algemeen te voorzien met een ander personage als gemachtigde van het ene, 'oorspronkelijk' verantwoordelijk gestelde personage. In figuur 2 is dat halverwege helemaal links te zien (en vervolgens ook in figuur 8 toegevoegd). Maar afgeleid van aansteller resp. rekwisiteur kunnen een strikt daartoe beperkte delegaties/machtigingen gelden, zoals het model in figuur 8 voorts toont.

figuur 8

Een – geval van – aanstelling resp. rekwisitie vergt een besluit van een aansteller resp. rekwisiteur. Met een document moet er akte van zijn opgemaakt. Er gaat echter een aanvraag aan vooraf, waarvan óók akte opgemaakt moet zijn, zie figuur 9.

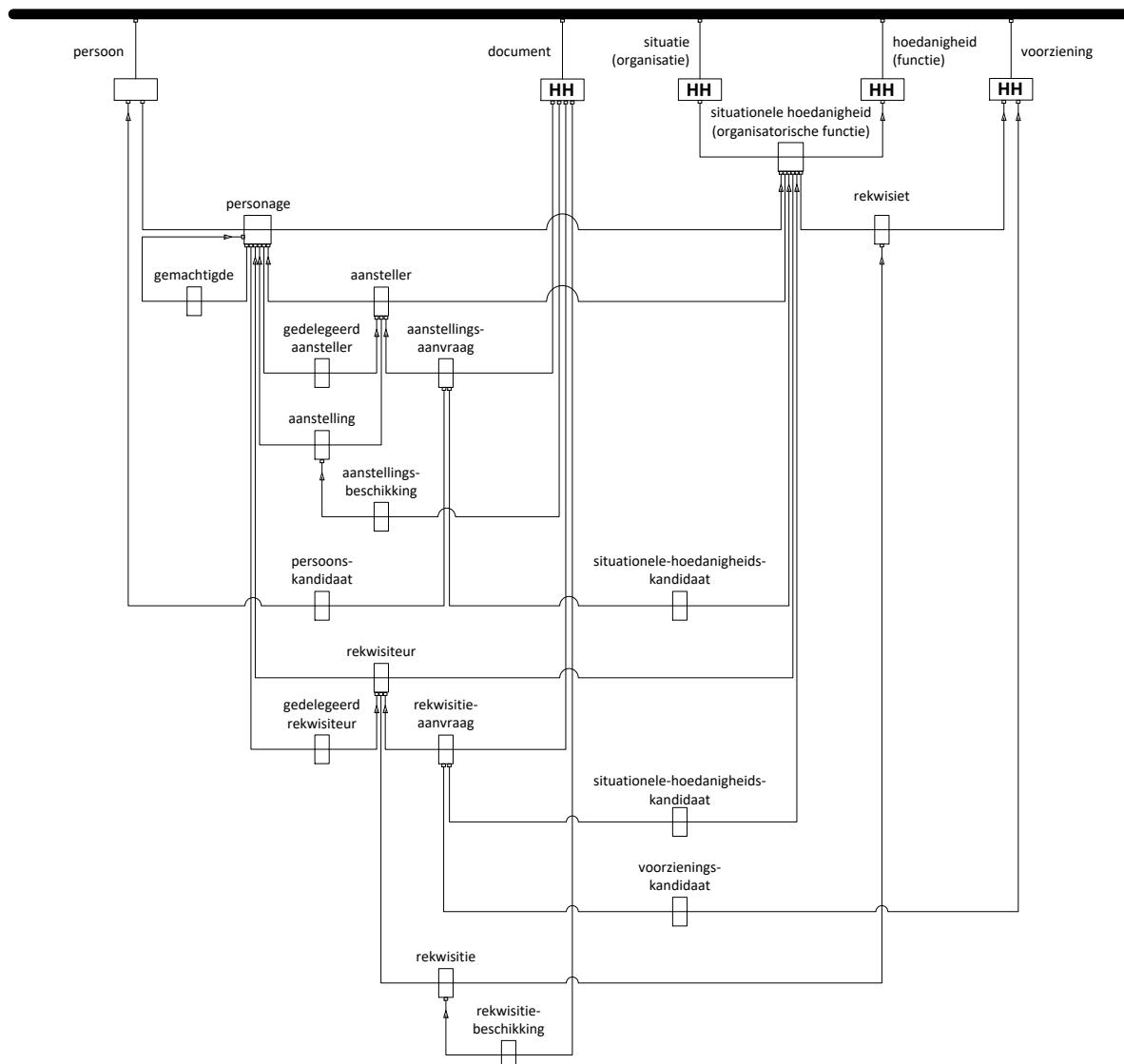
figuur 9

Overigens kan een aansteller resp. rekwisiteur een aanvraag afwijzen, wat uiteraard eveneens een besluit is met beschikkingsdocument van dien. Dat geval is nog niet in figuur opgenomen.

De informatierotonde verbindt informatie over toegekende autorisaties op persoonsbasis. Dankzij het opgenomen persoonsbegrip kan dus ook de stelselmatige autorisatiewizard op de rotonde aangesloten zijn en zo samenloop bevorderen van beide trajecten zoals ze in de aanhef kort staan aangegeven.

87.49

Alle figuren in **aantekening 87.48** heb ik opgemaakt met PowerPoint, dus ook figuur 9. Verdere uitbreiding vergt echter meer ruimte. Om daarop voorbereid te zijn heb ik van dat model een Visio-versie gemaakt (waarmee ik tegelijk enkele slordigheden verbeterde).

87.50

Uitgeverij SUN heeft samen met Trancity zgn stadscahiers laten verschijnen gewijd aan 'de transformatie van de naoorlogse stad. Het nummer **Stadscahiers 20082009** bevat voorafgegaan door een inleidend opstel telkens twee opstellen over de thema's **Buitenruimte – Binnenwereld** en **Ontwerpen aan opdrachtgeverschap**.

Ik was voor benieuwd naar laatstgenoemd thema, maar heb alle vijf opstellen gelezen. In menig opzicht vind ik de opgave van stedenbouw immers vergelijkbaar met die van stelselmatig informatieverkeer. Inderdaad staat, volgens Arie Lengkeek in **Het binnenwerk van de naoorlogse stad**,

de opgave [van] de grootschalige transformatie [...] buiten kijf. Sterker nog, door het samenvallen met een sociaal-maatschappelijke agenda intensiveert de intensiteit van de opgave[. p. 2]

Met zoveel woorden ziet Lengkeek echter onvoldoende erkenning van

de schaal van de opgave[. ... V]oor de spijsvertering van de vernieuwingsmachinerie [wordt die schaal] keurig [...] teruggebracht tot hapklare projectsgewijze (her)ontwikkelingen.[p. 2]

In het engelstalige ict-jargon verklaren technocraten allerlei aspecten klakkeloos out of scope, en van hun uitstel komt afstel. Wat “keurig” lijkt, leidt in

het krachtenveld waarin de architectuur [...] monddood wordt gemaakt [p. 4]

tot het duperen van mensen voor wie het onderdrukte belang nu net vitaal is. Lengkeek vermeldt voorzichtig

een zeker gevoel van onbehagen [over gebrek aan] begrip voor de diversiteit van betekenis en gebruik.[p. 4]

Voor stelselmatige voorzieningen (lees ook: infrastructuur) voor informatieverkeer werkt zulk ontbrekend begrip zelfs verlamdend resp. averechts. Want

bij de projectsgewijze transformatie [lijken] andere mechanismen en afwegingen doorslaggevend dan [...] het ontstaan van [...] samenhang[. ...] Wat zich [...] af[...]teken[t] is [...] een aaneenschakeling van in zichzelf begrijpelijke deelplannen die optellen tot een onvoorzien totaalbeeld.[p. 4]

Stelselmatig is dat dus ... ònbegrijpelijk, punt. Wat hebben ‘we’ eraan dat mislukkingen

verklaarbaar [zijn] vanuit de individuele projecten[? p. 4]

Lengkeek verpakt zijn kritiek in cynisme:

Het lijkt erop dat het vaak versleten, maar rijke palet aan [voorzieningen] na de vernieuwingsgolf onherstelbaar verbeterd teruggegeven wordt aan het gebruik van alledag.[p. 4]

Evenwichtige(r) voorzieningen zijn haalbaar, aldus Lengkeek,

dankzij ontwerpers die ruimte bij hun opdrachtgevers weten vrij te spelen [...] voor het bieden van de gemeenschappelijkheid en overzichtelijke veiligheid[. p. 6]

Nota bene,

klopt de reële werking [...] met het beeld, of de [...] vorm die daaraan gegeven wordt? Wanneer die vraag niet vooraf goed beantwoord is, wordt met [de resulterende voorziening] ook een schrijnend antwoord opgeleverd.[p. 6]

Zolang opdrachtgevers zelfs het stèllen van zo’n vraag zelfs niet toestaan, kunnen ‘we’ het uiteraard verder wel vergeten. Een, zeg maar, verlicht opdrachtgever ziet ook en vooral zijn eigen belang ruimer dan haar/zijn “wijk” en

[d]oor de voorzieningen boven het niveau van de wijk uit te tillen wordt de wijk opgenomen in gebruikspatronen die [het] netwerk[bereik] bespannen.[p. 7]

Dat ervaren nogal wat – de meeste? – opdrachtgevers kennelijk als verlies van – mogelijkheden voor – hun eenzijdige invloed. Kortzichtig weigeren zij

te vertrekken vanuit de routines en gebruiken van het alledaagse[. Zou houden zij on]zichtbaar [...] hoe de geplande en de geleefde [voorzieningen] zich [vooral] wat dat betreft tot elkaar verhouden.[p. 7]

Verzuchtend stelt Lengkeek

de opgave nog verder scherp: investeer in het publieke domein, maar [...] welke partij is er nu in staat om, vertrekkend vanuit de dominante projectsgewijze aanpak, voortdurend de verbinding met de achterliggende publieke kwaliteiten te toetsen?[p. 7]

Nogmaals,

[g]ezien de aard van de opgave kunnen ontwerpers hier een grote rol in spelen – maar krijgen zij die ruimte?[p. 7]

Lengkeek koestert daarover

weinig illusies [gelet op h]et dictaat van de ontwikkelaar-opdrachtgever[. pp. 7-8 O]pdrachtsituaties die sociaal-culturele dimensies ontberen [worden] bepaald [...] door opportunistisch handelen gericht op een deelbelang eerder dan op [...] samenhang[. p. 8]

Ook voor wat infrastructuur voor informatieverkeer moet zijn,

zou het veld van vragers als vertrekpunt gehanteerd moeten worden. de focus [...] verschuift dan van instituties naar actoren. Een bedienende architectuur bemiddelt [er]tussen[. p. 8]

Jandirk Hoekstra en Harm Veenenbos beginnen **Minder meters, meer verschil** met een vraag. Kan wat naorlogs gold,

[n]iet alleen als ruimtelijk concept maar ook als maatschappelijk ideaal[.] stand[houden] in de wereld van verschillen van de samenleving van nu?[p. 35]

Tegenwoordig zijn er volgens hen

veel meer verschillen[. p. 36]

Informatiekundig vergen zelfs verschillen vanaf twee in aantal meteen een kwalitatief rijkere grondslag. Immers,

differentiatie in gebruiksvormen [moet] gestalte k[unne]n krijgen.[p. 36]

Wie daarentegen vasthoudt aan de enkelvoudige term als ‘drager’ van absoluut geldige betekenis, en dat is dan stellig de betekenis waarmee z/hij eenzijdig zichzelf associeert, maw zich – gespeeld? – onbewust van eigen gedragsvariëteit met variëteit van betekenissen van dien, belemmert stelselmatige voorzieningen:

Helaas blijkt [...] betrokkenheid vaak sectoraal georganiseerd, terwijl een integrale aanpak noodzakelijk is.[p. 38] Hier is het de opgave om los te komen van eenvormigheid en verschil te maken. [...] Daarbij is het organiseren van binding noodzaak. Momenteel ligt hier de grootste lacune.[p. 39]

Als bijdrage van Talja Blokland is **Het belang van de straat in de naoorlogse stad** opgenomen in **Stadscabiers 20082009**. We moeten, stelt Blokland,

[j]uist het publiek domein [...] serieus [...] nemen [voor] de opgave [van] meervoudig sociaal belang [...] zoals] de bijdrage [...] aan beeldvorming en tolerantie. [...] D]e openbare ruimte [i]s doorgangruimte[, maar] ook een verblijfsruimte[. ... I]n de openbare ruimte [...] gaan we [...] interacties met anderen aan [gekenmerkt door]

een aaneenschakeling van rollen[. ...] Met deze ervaringen [...] geven we betekenis aan het sociale en bepalen we onze eigen plaats daarbinnen [en] leren we juist hier ook omgaan met verschil. [...] Vereist daarvoor is echter, dat de [voorzieningen erop zijn] ingericht[. p. 72]

Nieuw Realisme: macht van de ongenueanceerde opdrachtgever is het opstel van Ruud Brouwers. De aanduiding Nieuw Realisme staat voor kritiek op opdrachtgevers die strikt – wat zij houden voor – hun eigen belang nastreven inclusief inschakeling van

een architect die door de opdrachtgever in een dwangbuis is gestopt.[p. 102]

Thans geldt voor digitalisering de verhouding zowat omgekeerd. Nee, informatiekundig ontwerpers worden hoe dan ook niet ingeschakeld. Er zijn programmeurs. Oh ja, ook adviseurs. Zij noemen zich vaak architect. Waarover zij adviseren is programmatuur, en programmeurs trekken zich niets van hun adviezen aan. Omdat opdrachtgevers doorgaans geen benul van digitalisering hebben, zijn het de programmeurs die hun opdrachtgevers in een dwangbuis stoppen. De uitkomst pakt hoe dan ook verkeerd uit. Brouwers:

Nog meer dan bij andere opgaven moet de vakkundige [informatiekundig ontwerper van stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer] als culturele bemiddelaar de evenknie van de opdrachtgever kunnen zijn en eerder dan een geïsoleerd[e] voorziening het beeld van [...] samenhangende [voorzieningen] oproepen.[p. 102]

Anders dan de ijdele opdrachtgever

[zit] niemand te wachten [...] te wachten op uiterlijk vertoon.[p. 104] Iconische waarde kan in dit verband vertaald worden als beeldopdringerigheid.[p. 105]

Toegegeven,

een lawaaiig icoon komt [...] ook voort uit de eigenwaan van de architect.[p. 106]

Wat voor evenwichtige maatschappelijke verhoudingen – pas – telt, zeg maar als

[h]et vrijwel onzichtbare meesterwerk,[p. 105]

is

het op een geslaagde manier [faciliteren] van uiteenlopende activiteiten.[p. 104]

Dat komt echter niet van de grond, over ijdelheid dan wel neoliberale ideologie gesproken, zolang

[s]teeds minder versluierd [...] opdrachtgevers met instemming of zelfs op verzoek van de politiek het [...] beeld voor[schrijven. p. 106]

Brouwers roept op

de tegels te lichten die de opdrachtsituaties bedekken[. ...] Dat denken in geïsoleerde [voorzieningen] zegt iets over de hedendaagse opdrachtgevers [inclusief] het openbaar bestuur, dat [ze] als hapklare brokken serveert.[p. 106] Projectbenadering staat [...] het denken in grotere gehelen in de weg.[p. 110]

Matthijs Bouw, in zijn opstel Maatschappij in vorm, vindt

[h]et [...] duidelijk dat de architectuur zoals we hem kennen niet meer in staat is om het tempo waarin de maatschappij verandert bij te benen.[p. 138]

Hij bedoelt dat

de traditionele instrumenten van de architectuur niet afdoende zijn om [het] vak een rol te geven in het snel veranderende veld van het publieke en het private, van

fysieke en niet-fysieke middelen, en van het uiteengeknippte proces en de integrale benadering. [...] Als de architect een rol wil spelen als vertegenwoordiger van het publieke belang, dan dient hij mogelijkheden te scheppen om het (virtuele) publieke opdrachtgeverschap gestalte te geven.[p. 138]

Voor informatiekundige opgaven, als stelselmatig gekenmerkt door dynamiek van afhankelijkheden (lees ook: interdependentie), probeer ik dat alweer decennia. Nee, m.i. potentiële opdrachtgevers krijg ik er maar niet in geïnteresseerd. Evenals Brouwers meent Bouw dat het

[v]oor een professie die zich richt op de integratie van verschillende aspecten [...] noodzakelijk [is] dat de architect zich verdiept in de totstandkomingsprocessen van een project.[p. 139]

De grèns volgens een project mag stelselmatig voor – facilitering van – verhoudingen immers niet tellen. Anders is het, uitgedrukt als variatie op Bouws opsteltitel, maatschappij uit vorm.

noot: Voor laatstvoorafgaande tekst in mijn reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving, zie **aantekening 87.38**.

87.51

Suf, ik was vergeten die vijf opstellen in **Stadscahiers 20082009** eerder zowel gelezen als van enig commentaar voorzien te hebben. Zie [aantekeningen 61.14, 61.15, 61.17, 61.19, 61.20 en 61.21](#). Nee, in elk geval informatiekundig is er sindsdien stelselmatigs niets verbeterd.

87.52

Trefwoord, jij hebt uiteraard gelijk, nieuwsgierigheid. Je hoeft dus maar een serieuze publicatie over stedenbouw(kunde) op te slaan om prompt te stuiten op allerlei ook voor stelselmatige informatiekunde relevante tekstpassages.

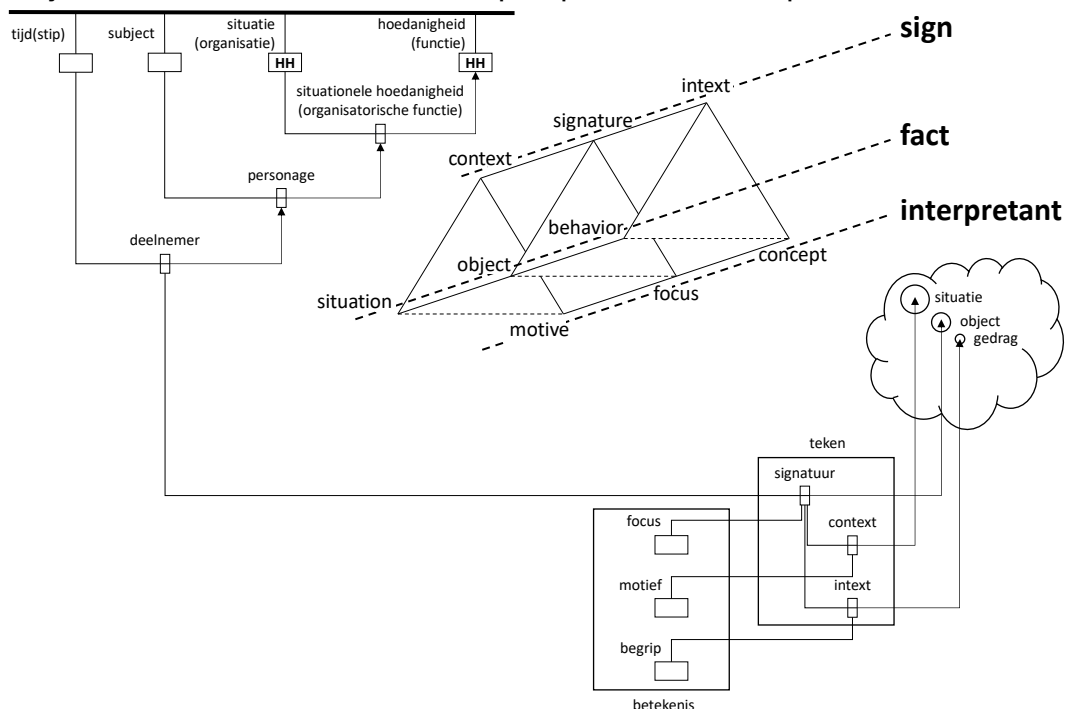
87.53

Voor de opgave van stadsvernieuwing wordt buitenruimte wel voorgesteld, zoals in **Stadscahiers 20092009** (zie ook **aantekeningen 87.50 en 87.51**), als ingedeeld volgens de categorieën publiek, collectief en privaat. Als ik buitenruimte opvat als – verzameling – voorzieningen, heeft die indeling m.i. praktisch vooral betrekking op erkenning van gebruikers met bijbehorende verdeling van hun rechten & plichten. Privaat is meestal herkenbaar afgebakend van zowel collectief als publiek. De grens tussen collectieve en publieke buitenruimte laat zich vaak moeilijk aangeven. Bijgevolg zijn verantwoordelijkheden onduidelijk met vooral nadelige gevolgen van dien.

De publieke buitenruimte is er voor iedereen. Als een, zeg maar, overgangsruijnte geldt de collectieve buitenruimte open toegankelijk vanuit zowel de publieke als – eventuele – private buitenruimte (en in elk geval vanuit de private binnenruimte, wat dat ook is). Tegelijk is die, eh, overgangsruijnte bedoeld om daadwèrkelijk slechts gebruikt te worden door vooral leden van een bepaalde groep, zeg ook maar de omwonenden (die zich er daarom ook om zouden moeten bekommeren). Wat eerder wellicht levendig uitpakte voor opbouwende verhoudingen, kan later door allerlei ontwikkelingen in ònbruik raken tot en met averechts invloed hebben op – deelnemers aan – verhoudingen in het maatschappelijk verkeer. Zo zijn collectieve buitenruimten de afgelopen decennia toenemend gesloten geraakt, dwz van maatregelen voorzien voor exclusieve toegang voor leden van het collectief in kwestie. Dat is ten koste gegaan, zo begrijp althans de teneur van **Stadscahiers**

Hoe dan ook ben ik mij gaan afvragen of zo'n indeling relevant kan zijn voor digitale voorzieningen voor informatieverkeer. Mij lijkt van wel, maar uiteraard anders. Wat in de modellenreeks in **aantekening 87.48** als voorziening geldt, zou dan weleens vooral als collectieve voorziening moeten worden beschouwd. Dat strookt met de praktijk tot dusver, te weten dat het organisaties zijn die met digitalisering elk nog overwegend apart voorzieningen beschikbaar stellen voor wat zij als hun respectievelijke collectieven 'koesteren.' Voor een bedrijf is dat uit concurrentieoverwegingen begrijpelijk, hoewel ik dat zeker op langere termijn kortzichtig vind, maar voor een overheidsinstelling is dat van meet af aan verkeerd. Zo'n instelling komt vanwege taakspecialisatie wellicht niet onder het aanbieden van 'haar' collectieve voorzieningen uit, maar moet ze aanvullend op publieke voorzieningen bieden.

Subjectief situationisme: deelnemersperspectief van interpretatie middels teken.

Hmm.

Volgens David Bodanis heeft Albert Einstein (1879-1955) zijn aanvankelijke theorie van zgn algemene relativiteit aangepast uit ontzag voor de destijds heersende opvatting dat de structuur van het heelal statisch is. Nadat spoedig bewijs kwam van dynamiek, herriep Einstein die aanpassing. Daarom, aldus Bodanis, besloot Einstein zich theoretisch-natuurkundig voortaan niet meer te laten afleiden door praktische bewijsvoering. Met zulke veronachtzaming van praktijk veroordeelde Einstein zichzelf echter tot steriele theorievorming. Dat beschouwt Bodanis, zoals de titel zijn biografie luidt, als **Einsteins grootste fout** (Ambo|Anthos, 2017, oorspronkelijk engelstalig 2016).

Consequent? Voor het òngedaan maken van zijn aanpassing liet Einstein zich kennelijk wèl praktisch leiden. De herziene praktijkresultaten bleken te stroken met zijn oorspronkelijke theorie. En door die resultaten liet Einstein zich overtuigen van zijn latere òngelijk resp. eerdere gelijk. Hoe dan ook geeft Bodanis een m.i. evenwichtige schets van “het leven van een feilbaar genie” (ondertitel). Dat was voor mij vooral aanleiding om te beseffen nog steeds nauwelijks enig idee te hebben wat de algemene relativiteitstheorie zoal dekt.

Of ik van de zgn speciale relativiteitstheorie een redelijk idee heb, ben ik overigens al geenszins zeker. Ik houd het vooralsnog, zie ook [aantekening 86.60](#), op een vertekeningstheorie volgens een verhouding tussen een – waarnemend – subject en een – waarneembaar – object. Als voorwaarde voor hun verhouding geldt een ònderling statisch ... verschil in snelheid. Zo beschouwd veronderstelt die theorie zoiets als een afgeleid verschil, te weten tussen het object dat zich tov het subject eenparig verplaatst en de, zeg maar, signalen die het subject als ervan afkomstig waarneemt. Die signalen zijn op hun beurt, vooruit, objecten die zich verplaatsen, maar de speciale relativiteitstheorie bevat daarvoor – èxtra – vereenvoudigende veronderstellingen.

Ik heb het stellig mis, maar de algemene relativiteitstheorie ‘gaat over’ willekeurige verplaatsingen onder invloed van zwaartekracht. Als objecten zijn ook signalen aan die invloed onderhevig. Dankzij dienovereenkomstig nadere veronderstellingen maakt dat de algemene relativiteitstheorie ... algemener dan de speciale relativiteitstheorie. Hoe ‘werkt’ dat? Tja, wat is het kip en wat is het ei? Objecten (lees ook: massa’s) bewegen volgens onderlinge verhoudingen, waarbij die verhoudingen resulteren uit hoe zij zich onderling bewegen, enzovoort. Er valt geen begin resp. einde van/voor aan te geven. Dat is inderdaad dynamisch, een veranderend zgn zwaartekrachtsveld. Dat laat zich geometrisch als vierdimensionale ruimtetijd beschrijven, ik zou overigens zeggen bij zeer ruwe benadering. Daarvoor beroept Einstein zich op door anderen eerder ontwikkelde wiskunde. Bodanis is zo genadig om de lezer dat allemaal te besparen.

Doorslaggevende argumenten heb ik echter nog steeds niet gezien waarom Einstein principieel fout zat met het volharden in het zoeken naar exemplarische verklaringen. Hij bleef ze volgens mij te algemeen ipv situationeel zoeken, dat wèl. En het blijft ... (on)natuurlijk bij ruwe benaderingen.

87.56

Heb je je een exemplaar kunnen bezorgen van **De Geest uit de fles**? Ik ben inmiddels door het mijne heen. Dus, daarin kan je verder lezen, indien je ‘jouw’ exemplaar alweer bij de bibliotheek moet inleveren voordat je met de inhoud klaar bent.

87.57

Naar mijn idee houdt Ger Groot in **De Geest uit de fles** niet de belofte met zijn ondertitel, te weten verduidelijking van “hoe de moderne mens werd wie hij is.” sterker nog, hij kàn zo’n belofte m.i. ook niet houden. Daarentegen zeer geslaagd vind ik zijn boek als – een – geschiedenis van wat mij betreft overigens nog steeds grondig ... mislukte pogingen om een mensbegrip te ontwerpen. Het is verleidelijk te veronderstellen dat hoe iemand zègt zichzelf te kennen, in één moeite door bepaalt hoe hij handelt, vooruit, wie hij (lees ook: zij) ... is. Maar hoe oprecht kàn iemand daarover zijn? Of over wat dan ook, om van zgn

waarheidsgetrouw nog maar te zwijgen, àls hij überhaupt oprecht wil zijn? Nogmaals, Groot biedt m.i. daarom vooral een ideeëngeschiedenis. Hoewel hij daarvoor niet ontkomt aan selectie, dekt hij als het ware in vogelvlucht een ruim bereik. Prachtig gedaan, een rijk overzicht van enkele westerse filosofiestromingen, ook verzorgd uitgegeven, mooi boek.

Ook mijn idee is dat er inderdaad allerlei ... ideeën zijn over wát een mens (niet) is. Sommige van die ideeën verdienen dan kwalificering als modern. Ach, waarom niet? Ik geloof echter niet dat 'iets' sowieso verandert door wat iemand ... begrijpt als zijn (lees ook: haar) ... begrip ervan. Ook – en vooral? – als het hemzèlf (lees voor hem ook haar) betreft, verloopt dat m.i. toch wat ingewikkelder (want anders zou de geest juist in de fles blijven :-).

Dat beseft Groot stellig.

Ik heb eveneens wel een idee van wat een mens, zelfs algemener van wat een subject, eh, is. Volgens dát idee blijkt er aan, zeg maar, feitelijke subjecten juist niets veranderd. Ik bedoel als òngewijzigd dan de structuur van subjectief-situationele samenloopdynamiek; voor een schema van hoofdlijnen, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Een subject gedraagt zich telkens naar – klopt, zijn idee van – omstandigheden (lees dus ook: situatie) met dóór 'zijn' gedrag verandering van zowel subject, van zichzelf, dus, wat het idee van onveranderlijk zelf tot illusie verklaart, als situatie tot gevolg, enzovoort.

Zo'n, zeg maar, pragmatische insteek ontbreekt tevens nog in Groots begrippengallerij. Daaraan gaan onvermijdelijk de taalbegrippen mank die hij in zijn laatste hoofdstukken de revue laat passeren. Groot verbindt er geen gedragsafstemming mee, zoals ik zelfs radicaal doe met het ... idee dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is.

Dat teken- annex taalbegrip roept prompt o.a. de vraag op waaróm iemand een bepaald mensbegrip oppert. Blijkbaar wil hij iemand anders – of tòch juist zichzelf – ervan overtuigen om zich ernaar te laten gedragen. Daarvoor kan iemand allerlei motieven hebben, inderdaad, afhankelijk van hoe hij de situatie inschat.

Ik kan het natuurlijk niet helpen. Groots ideeëngeschiedenis lees ik volgens mijn idee van dia-enneadische samenloop met subject als één van beide (f)actoren. Voor zover ik een mensbegrip zoals hij dat voorstelt meen te ... begrijpen, vergelijk ik dat met 'mijn' begrip. Ik geef mijn vooringenomenheid toe. De begrippen in de reeks waarmee Groot komt, zijn naar mijn indruk allemaal beperkter in de zin dat ik vergeleken met de enneade grondslagelementen mis. Ik zie ook in Groots uitleg voorts geen noodzaak voor meer resp. andere dan de negen elementen die ik als structureel beginsel veronderstel.

Informatiekundig relevant zijn de mensbegrippen die Groot behandelt in zoverre, dat ze géén aanknopingspunten laten herkennen voor een stelselmatig bemeten modelleermethode zoals [Metapatroon](#). Van een praktische aanzet tot operationalisering van – ordening van – samenhangende betekenisverschillen is nog geen spoor te bekennen. Nee, daar is het Groot ook niet om te doen. Het is echter wèl zo, dat de door hem voorgestelde mensbegrippen volgens enneadische vooringenomenheid ontleed in hun resp. elementen als het ware bijelkaar een verzameling opleveren die in de buurt van de ... enneadische elementenverzameling komt. Opbouwende operationalisering vergt echter ook en vooral structuur. Aan wat de enneade telt als structuralisme van zoiets als de tweede orde, onmisbaar als grondslag voor stelselmatig consistente informatiekunde, komt ook Groot helaas

nergens toe.

Als mens- annex subjectbegrip kan de enneade kan als vòlgend begrip in een reeks opgenomen worden. Als zodanig is het niet zozeer strijdig met eerdere begrippen, maar omvat ze veeleer. Nou ja, zo zie ik dat. Het is maar een idee voor Groot als hij een nieuwe editie van zijn boek overweegt.

87.58

Volgens Ger Groot in **De geest uit de fles** (Lemniscaat, 2017)

maakt Descartes [de gedachte] waar getwijfeld wordt, wordt gedacht [...] tot zijn uitgangspunt.[p. 34]

Dat blijft een poging tot reductie. Wat slechts wijzigt, is het als absoluut geldig veronderstelde uitgangspunt. Tja, ik zou óók zeggen, dat

waar [...] wordt gedacht[,]

wordt gehandeld. Groot haalt zelfs tweemaal Johann Gottfried Herder (1744-1803) aan die stelt:

Ik ben hier niet om te denken, maar om te zijn, te voelen, te leven.[p. 125, p. 226]

Waar wordt gehandeld, wordt verschil gemaakt. En voor alweer vòlgend handelen (lees ook: gedrag) geeft verschil te denken, enzovoort. Zulke dynamiek ... kent aldus doorlopende aspecten. Er valt daarentegen niets te bedenken dat er in absolute zin aan ten grondslag ligt, aan vooraf gaat en/of als doel voor telt.

De opstellers van de ideeën over “de moderne mens[,] wie hij is” die Groot toelicht zoeken het m.i. desondanks allemaal nog in reductie, zeg ook maar telkens uitdraaiend op een variatie op het thema absolutisme. Ze zijn niet op het ... idee gekomen van – toegeven aan – principieel relativisme. Evenmin benut Groot een relativistische opvatting voor doordringende kritiek op schijnzekerheid volgens – reductie tot – absolutisme.

Relativisme erkent onzekerheid als onontkoombaar. Voor zover onzekerheid enigszins beheersbaar is resp. valt te houden, geldt zulke erkenning uiteraard als eerste voorwaarde. Indien ergens niet aan valt te ontsnappen, kan er maar beter zicht op geborgd blijven.

Kenmerkend voor verschuivende reductie acht Groot dat

[v]an passief wordt het subject actief.[p. 41]

Dat vind ik dan weer onzorgvuldig uitgedrukt. Of meent Groot dat? Hoe dan ook is mijn idee dat een subject in samenloop met een situatie zowel actief als passief aandeel heeft. In afwijking van zo’n samenloopidee kan iemand menen dat een subject volledig onderhevig is aan invloed van een situatie. Hij duidt het subject in kwestie bijgevolg als passief. De tegenovergestelde opvatting luidt dat het subject volledig bepaalt wat-er-gebeurt. Wie er zo over denkt, vindt het subject actief. Als Groot stelt dat

het moderne subject uiteindelijk de drager en het uitgangspunt van alles [wordt], datgene wat alles in beweging zet[, p. 41]

geeft hij dus een verandering van idee over die verhouding aan, nota bene niet een verandering van die verhouding, eh, zèlf. Het idee is wederom een geval van reductie. Reductie betreft voorts het idee dat Groot aan Descartes (1596-1650) toeschrijft, te weten dat

de ratio [...] voor hem het beslissende kenmerk van de mens [blijft].[p. 41]

Ik maak géén onderscheid naar zoiets als kenvermogens, met de zgn rede als één zo'n vermogen. Mijn idee is dat het ene cognitieve vermogen gedrag door het subject in kwestie gericht voorbereid. Dat, vooruit, plan noem ik met een term ontleend aan Charles Peirce (1839-1914) een interpretant. Peirce beschouwt een interpretant als een onlosmakelijk element van zgn semiosis, door hem voorgesteld als drieledig verloop (triade) volgens wat hij aanvullend als grond oppert. Ik heb – wat ik begrijp als – Peirce's ene grondbegrip verdeeld over zijn – andere – drie elementen. Dat levert drie tweetallen op, die ik elk heb voorzien van een scharnierelement, ofwel bijelkaar drie drietallen, voilà, een enneade; zie hoofdstukken 2 en 4 in [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#) voor uitgebreide uitleg. Zo omvat eveneens een interpretant drie elementen. Dat zijn motief en begrip, verbonden door focus. Er bestaat aldus géén begrip zonder motief. Wie de rede absolutistisch denkt, reduceert met verlies van inzicht in verhoudingen van dien. Ik beweer overigens niet dat die drieledige samenstelling van interpretant wèl ... waar is. Ik vind het in elk geval alweer minder onzinnig. En opgenomen in de omvattender enneadische configuratie hoop ik er overgang van absolutistische reductie naar alweer minder illusoir relativisme mee te benadrukken.

Een aanzet tot relativisme vind ik Groot aanwijzen in hoe Immanuel Kant (1724-1804) weigert verschijnselen als strijdig te beoordelen:

[D]e ogenschijnlijke onverzoenlijkheid [...] vormt geen echte tegenspraak, omdat de beweringen betrekking hebben op verschillende wijzen van kennen of ervaren van de werkelijkheid.[p. 72]

Kant associeert er nog verschillende kenvermogens mee, en Groot spreekt hem daarin niet tegen. Ik herhaal dat dankzij de veronderstelling van interpretant als samengesteld uit verschillende elementen – de veronderstelling van – één kenvermogen volstaat voor “verschillende wijzen van kennen of ervaren.” Want wisselend in hun onderlinge verhouding ‘maken’ de elementen ... verschillen. Aan Kant schrijft Groot het idee toe dat

[f]ilosofie [...] in de grond van de zaak antropologie [is].[p. 72]

Ja, óók. Maar grondig zijn veel en veel méér zgn vakdisciplines relevant voor wat relativisme voor samenhangend verschilpotentieel moet – zien te – omvatten. Ook voor relativisme dreigt verabsolutering, zoals het doorgeslagen idee dat

[e]r [...] geen objectieve orde meer [is], maar alleen een toevallige rangschikking die het correlaat is van een al even toevallig gezichtspunt.[p. 79]

Als een subject een situatie – zoals hij die ervaart – treft, is dat géén toeval. Wèl, precies, de situatie in kwestie met voor hem onlosmakelijk “gezichtspunt.” Een ànder subject treft op dat ogenblik een àndere situatie, ander gezichtspunt, dus, zoals hetzelfde subject op een ànder tijdstip een àndere situatie treft, enzovoort. Zo beschouwd is er inderdaad geen allesomvattend enkelvoudige “orde.” Maar “toevallig” is ... anders. Objectief? Nee, evenmin, maar het is niet anders. Zo moet dus ook de verhouding tussen subjecten zijn opgevat, dwz met subjecten die er als respectievelijke deelnemers over en weer verschillende betekenissen aan toekennen om zich onderling verschillend naar te gaan gedragen.

Zoals Groot het stelt, heeft Kant naar mijn idee gelijk dat een subject, zeg ook maar

[h]et 'ik' [...] niet [...] meer dan een formeel principe van eenheid is[. p. 85]

Maar waar ... is de formalisering dan? Wat verschillende gedragingen van een subject, nota bene overigens óók van een zgn object, samenhangend laat uitdrukken veronderstel ik als – de kunstgreep van – een nul-identiteit. Nee,

[da]t is zeker geen 'ding[.]'[p. 85]

Het doet variëteit echter tekort door ervan uit te gaan dat

[h]et [...] niet iets [is] in de werkelijkheid, maar een perspectief waaronder ik mijzelf beleef.[p. 87]

Kenmerkend voor een subject is het vermogen tot wisseling van perspectief. Zo slaagt een subject erin zich tot op zekere hoogte naar omstandigheden te gedragen inclusief verandering ervan, enzovoort. Met een nul-identiteit strookt daarom niet een enkel "perspectief." Mede afhankelijk van – verloop van – situationele samenlopen geldt telkens een ... perspectief. Van het ene komt het andere, ook voor het subject in kwestie vaak moeilijk tot onmogelijk ... redelijk te voorspellen. Jean Paul Sartre (1905-1980) benadrukt reeds dat

[h]et [subject] slechts in die dynamiek [bestaat. p. 235]

Sartre lijkt echter slechts het subjectaandeel te waarderen. Door veronachtzaming van het situatie-aandeel komt hij overhaast tot een tragisch oordeel:

De menselijke roeping is vrij te zijn, maar de menselijke situatie wordt gemarkeerd door de onmogelijkheid van de gelijktijdige ontplooiing van twee vrijheden oog in oog met elkaar.[p. 254]

Inherent aan situatie is echter verhouding met bijbehorende verdeling onder deelnemers eraan van, vooruit, respectievelijke (lees ook: perspectievelijke :-)) vrijheden. Daarom

weet Sartre evenmin het probleem van de verhouding tussen mensen op te lossen.[p. 256]

Dè oplossing is er natuurlijk ook niet, omdat elke verhouding resp. situatie weer anders kan zijn, enzovoort.

Hoewel Sartre, hier dus steeds volgens Groot,

[s]teeds weer opnieuw onderstreept [...] dat de mens leeft binnen een concrete en eindige situatie,[p. 254]

laat hij de situatie in vrijheid noch verantwoordelijkheid met het subject, eh, delen. Klopt,

[d]e mens is altijd déze mens, hier-en-nu[. p. 254]

Wat eerder dan Sartre heeft Martin Heidegger (1889-1976) van situationeel besef blijk gegeven, maar veeleer voor nadruk op ònvrijheid. Groot geeft als Heideggers opvatting weer dat

[d]e mens [...] zich steeds [moet] realiseren dat hij ingebed is in een betekenisvolle wereld die hij niet zelf heeft gemaakt. Het primaat ligt niet bij hem[. p. 265]

Ook Heidegger zoekt dus nog volgens het idee van een primaat, ofwel reductionistisch naar een absoluut geldig ... idee. Vergeet het. Zoals Heidegger voorstelt

ontsnapt [...] de wereld [...] ons altijd voor een deel, misschien wel een groot deel.[p. 273]

Precies, pas over samenloop van wat enerzijds wordt verondersteld als een ob- dan wel subject met wat anderzijds wordt verondersteld als een situatie

kunnen [...] we [...] beweringen [als] sluitende redeneringen aanwenden waarom [ze] waar zouden zijn[. p. 86]

met “waar” in de zin dat een subject zich erdoor overtuigt van belang voor zijn – gedragsaandeel aan – eventuele verdere samenlopen (want èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid inclusief wat een subject als teken tot zichzelf richt). Daarbij

[wordt a]lles [...] altijd nog overkoepeld door iets groters dat **als overkoepeling** alleen maar gedacht kan worden.[p. 86]

Over formalisering gesproken, zo'n ook altijd maar betrekkelijke grens – die daarom 'open' moet staan voor verandering – staat volgens Metapatroon als horizon aangegeven.

Volgens Kant, zo gaat Groot verder,

moeten [...] de voorwaarden van het morele leven gevonden [...] worden in de menselijke constitutie.[p. 87]

Dat zie ik om te beginnen algemener, dwz subject. En ook een mens geldt als een subject. Vervolgens wijs ik het idee van verschillende sóórten levens af. Er bestaat daarom niet apàrt zoiets als “het morele leven.” Daarentegen telt èlke subjectgedraging m.i. een ethische ... kant. Aan èlke gedragingen gaat als plan immers een interpretant vooraf met motief als één van de ònlosmakelijke elementen. Ik beschouw motivationeel en moreel als hetzelfde. Hoe dan ook gaat het om een valse illusie met

de rationele algemeenheid als middel tussen de verschillen[. p. 127]

Er is geen ontkomen aan politiek, dwz onderhoud van – voorwaarden voor – verhoudingen. Het reductionistische motief is echter hardnekkig. Groot stelt Paul Ricoeur (1913-2005) voor met de vraag

hoe [...] het subject betrokken [kan] zijn op een betekenisvolle wereld zonder dat het daarin geheel gereduceerd wordt tot andere elementen die datzelfde subject alle verantwoording daarvoor ontnemen[. p. 324]

Om het idee van absolutisme te handhaven leidt de aanzet om

af te wijken van een rationaliteit met universele pretenties [p. 137]

nog steeds niet tot gròndig relativisme. Verandering blijft domweg ertoe ... beperkt

dat [...] de hele denkrichting [...] omdraait.[p. 137] Maar daarmee [...] wordt alleen maar de ene illusie door de andere vervangen.[p. 193]

In subjectief-situationele termen uitgedrukt houdt het zoeken naar dè situatie op en krijgt èlk subject het als individu volledig voor het zeggen. Het klopt allebei ... natuurlijk niet. Volgens Ricoeur

kan [ik] nooit mijzelf worden in absolute en eenzame soevereiniteit, maar slechts via een uitwendigheid waarbij het andere en vooral **de** ander beslissend zijn.[p. 326] op zo'n manier ontstaat er een subject én zijn wereld, [...] niet door zelfscheping, maar in wisselwerking[. p. 328]

Verschillen zijn daarbij niet allemaal harmonieus, maar ze zijn evenmin allemaal conflictueus. Het hangt altijd er maar weer vanaf hoe resp. subjecten elk hun verhouding opvatten. Ze kunnen met elkaar samenwerken, maar elkaar ook tegenwerken, enzovoort. De ene deelnemer kan eenzijdig voordeel proberen te behalen, waar een andere deelnemer zich tegen probeert te verzetten, enzovoort. Ik vind het een reductionistische opvatting om taal hoofdzakelijk als middel te duiden voor het doel van het opstellen van ware – wat dat ook is – beschrijvingen van – de? – werkelijkheid – wat dat ook is ... Zo denkt Groot er stellig ook over. Hij stelt echter geen ander taalbegrip voor (zoals ik doe met de relativistische veronderstelling dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is). Over reductie ... gesproken, vooral waaróm iemand denkt laat hij in het midden, Groot benadrukt slechts wat taal volgens hem niet is. Hij acht

[e]Ik spreken [...] een reductie van de werkelijkheid en met die reductie (dus niet de werkelijkheid zelf) gaat het denken vervolgens aan de slag.[p. 191]

Een subject “gaat [...] aan de slag,” omdat hij onvermijdelijk in een slag verwickeld is, immers in onontkoombare samenloop met wat hij als situatie ervaart. Ervaring van iets is inderdaad niet iets ... zelf. Dat vind ik echter geen reductie, want het kan niet anders. En met het in-de-slag opdoen van zo’n ervaring is een subject allang “denken[d] aan de slag.” Een dergelijk idee heeft Edmund Husserl (1859-1938) al geopperd, zij het dat hij het daarvoor ‘verantwoordelijke’ cognitief vermogen veronderstelt als

[b]ewustzijn [dat] niet zomaar bewustzijn [is], maar altijd bewustzijn van iets [...]. Het staat gericht op datgene waarvàn het zich bewust is en beweegt zich dus altijd naar buiten toe; het bestaat in de vorm van een intentionaliteit in de richting van de werkelijkheid. Het rust niet in zichzelf, maar is bij de dingen en zwerft door de wereld heen [...] en bevrijdt het ‘ik’ uit zijn eenkennigheid. [...] Bewustzijn vormt de ontmoeting tussen het ‘ik’ en de wereld, en juist in die ontmoeting worden beide werkelijkheid.[p. 235]

In de enneade is “intentionaliteit” vertegenwoordigd door motief. En lees voor “ontmoeting” ook samenloop. Die kan een subject ertoe brengen een teken vóór te brengen. Als hij spreekt, omvat dat teken niet slechts klank. Ook de enscenering moet tot het desbetreffende teken gerekend worden. Wat laat het subject tot wie het teken gericht is allemaal gelden als teken? (Ook) dat andere subject – maar een subject richt tekens overigens meestal/doorgaans tot zichzelf – gaat er voor wát hij als teken telt vanuit, nota bene op voorhand, dat hij er als verzoek tot inschikkelijkheid ook verder mee aan de slag moet.

Zolang we – het idee van – die afstemmingsdynamiek missen, beseffen we kennelijk niet dat we principieel voor onze verhoudingen “aan de slag” zijn. Tja,

het wordt wel hachelijk wanneer we de [...] abstracte begrippenwereld waaraan de werkelijkheid wordt onderworpen, vervolgens presenteren als iets absoluuts.[p. 192]

Het heeft er alles van weg dat thans digitalisering die verleiding gevaarlijk voedt:

[De valse] waarheidsmoraal probeert [de] pragmatische [oriëntatie] zoveel mogelijk te verbergen, opdat het gebod [...] zo effectief mogelijk kan zijn. En zo zijn we zelf gaan geloven in de waarheid als iets wat de werkelijkheid zelf ons als onontkoombaar voorhoudt,[pp. 192-193]

zo verwijst Groot naar ideeën van Friedrich Nietzsche (1844-1900). Wat geloof heet is moeilijk, zo niet onmogelijk, te veranderen,

omdat [...] geloof het besef van zijn eigen illusoire inslag vergeet.[p. 193]

Daarvoor moet relativisme zoals ik dat bedoel behoeden. Maar dat vergt dus erkenning van het illusoire karakter van wat als beginsel geldig (aan)genomen wordt. Wie durft af te zien van

een absolute referentie en een bron van onaantastbare geboden[? p. 193]

Met loslaten van schijnzekerheid kunnen we nooit slechter af zijn. Is het risico soms dat daardoor

alles aan het zweven [raakt? p. 193]

Ik vind van niet. Zekerheid is er m.i. praktisch wèl betrekkelijk (lees ook: relativistisch), maw door uit te gaan en te mikken op – ontwikkeling van – onze verhoudingen. Volgens verhoudingen kiezen we evenwichtig oriëntatie volgens zoiets als het midden ipv ontwrichtend volgens het ene of het andere uiterste. Het idee van absolute subjectiviteit is tegenovergesteld aan het idee van absolute objectiviteit en ze werken allebei ondermijnend voor dynamiek van evenwichtige verhoudingen. Groot stelt Søren Kierkegaard (1813-1855) voor als voorstander van het idee dat

[n]iet het algemene of het objectieve [...] de mens belang in[boezemt], maar het specifieke, het contingente en het individuele. Niet het blijvende is van belang, maar het voorbijgaande. Niet het universele, maar het singuliere.[p. 217]

Dat is naar mijn idee onvoldoende in het ... midden. Het draait om “het contingente,” dwz het in-situatie-zijn als in-verhouding-zijn. Een deelnemend subject verandert erdoor, wat als “het blijvende [...] van belang [is].” Groot schrijft aan Kierkegaard toe dat hij het idee

introduceert [van] de concrete gesitueerdheid van de mens als een bepalende factor van zijn kennis én van zijn bestaan.[p. 217]

Groot duidt dat als

een uiterste consequentie van de subjectiveringstendens die reeds bij Kant inzet,[p. 217]

maar voor zover Kierkegaard met zoveel woorden op samenloop van subject met situatie wijst, buigt hij die ideeënreeks juist wèg van een “uiterste” naar het verhoudingsmidden en aldus op weg naar

het vermoeden dat ook de mens niet is wat hij schijnt te zijn.[p. 226]

Verschillende van zulke vermoedens zijn met de enneade verenigd volgens een nog weer ruimer veronderstelde samenhang, nou ja, dat vind ... ik. Of ik daarvan iemand anders heb kunnen overtuigen, vooral om er informatiekundig gevolg aan te geven door voor stelselmatige opgaven Metapatroon als modelleermethode te benutten? Het loopt geen storm.

Volgens Groot meent Hans-Georg Gadamer (1900-2002) dat

we [...] de filosofische waarheid pas nabij [komen], [...] wanneer we vragen naar wat de taal ons zegt boven de directe verwijzing naar feitelijke toestanden in de wereld uit.[p. 278]

Daarom vindt Gadamer

hermeneutiek [...] een grondkenmerk van de filosofie zelf.[p. 278]

Voor wie het niet paraat heeft, in **Van Dale** staat hermeneutiek algemeen omschreven als

interpretatie van symbolen en tekens.

Dat maakt volgens mij hermeneutiek wat elk subject met elk teken doet. En met interpretatie vat een subject een teken niet op, in elk geval niet primair, als een mededeling over een “feitelijke toestand,” maar, nogmaals, als een verzoek tot inschikkelijkheid. Dat omvat vaak expliciete mededeling van wat het verzoekend subject houdt voor een “feitelijke toestand” om het geadresseerde subject tegelijk zo duidelijk mogelijk te laten weten welk gedrag voldoet aan het desbetreffende verzoek. Ingewikkelder is het ook weer niet. Om er ... iets van “filosofische waarheid” van te willen maken, verwacht slechts. Wie het niet meer weet gaat – tenslotte – zoals Groot over Friedrich von Schiller (1759-1805) en Martin Heidegger (1889-1976) vertelt, verklaring van kunst(werken) verwachten: esthetische reductie. Ook onzin.

De laatste hoofdstukken in **De geest uit de fles** wijdt Groot aan pogingen voor het

oplossen [van] filosofische problemen [door] te kijken naar de manier waarop de taal werkt en ons denken conditioneert[. p. 283]

Wat in mij opkomt als commentaar daarop heb ik in het voorafgaande eigenlijk al gegeven. Wat blijft ontbreken is principieel genoeg relativisme. Zo blijft structuralisme steken zonder nader onderscheid tussen samenstellende tekendelen en zonder structurele samenhang volgens doorlopende dynamiek met dimensies/momenten van interpretatie en van feitelijk gedrag, enzovoort. Een taal is dus ook één

netwerk van de woorden [die] dankzij hun onderlinge verschillen een stabiel systeem [vormen] van abstractie posities, waaraan op strikt willekeurige wijze betekenissen gekoppeld zijn.[p. 293]

Daarentegen kent een subject op enig moment mogelijkheden voor gedrag dat een ander subject en/of hijzelf als een teken kan opvatten. Hij mikt daarmee op afstemming van hun resp. gedragingen. Uiteraard helpt het daarmee beoogde inschikkelijkheid, indien het andere subject zoveel mogelijk van het teken in kwestie kan herkennen. Er moet iets, vooruit, stabiel aan een teken zijn. De vraag is echter of met gebruik van stabiele tekendelen nodig en voldoende recht gedaan wordt aan het altijd unieke geval van gedragsafstemming. Wat er anders aan is, valt met wat vertrouwd annex stabiel is niet te suggereren. Dat vergt vooralsnog onbekende tekendelen inclusief al dan niet expliciet genoeg, zeg maar, lesmateriaal voor de geadresseerde voor interpretatie zoals de verzoeker passend acht.

Als criticus van het structuralisme voert Groot Michel Foucault (1926-1984) op. Het idee klopt niet

dat de ordening van de wereld overeenkomt met die van de taal.[p. 299]

Maar Foucault ziet taal vooral relevant voor kennis en bestrijdt het idee dat

[w]ereld en taal [...] elkaar volledig [dekken, zodat] het voor kennis wezenlijk [is] dat de dingen op de juiste wijze worden benoemd[, want d]en orde is in taal en werkelijkheid op dezelfde manier gegeven en die twee vallen moeiteloos over elkaar heen[. p. 299 D]e woorden [gelden] niet langer [als] transparante uitdrukkingen [...] van hun inhoud[; ze dragen] een zwaarte en materialiteit met zich mee [...] die vragen om ontraadseling.[p. 302]

Maar ook Foucault komt niet verder. Hij laat gedrag links liggen. Wat ik aan het werk van Charles Peirce ontleende, is de verruiming van twee naar drie dimensies/momenten met vervolgens de enneade als schema dat ik nog weer pragmatischer bedoel. De elk drieledige configuratie van de drie enneadische dimensies/momenten “vallen [niet] over elkaar heen,” maar hun onlosmakelijkheid meen ik wèl door veronderstelling van correspondenties gevestigd te hebben volgens drie, zeg maar, laterale drietallen (a. motief, context en situatie, b. focus, signatuur en identiteit en c. begrip, intext en gedrag). Peirce positioneert het teken als bemiddelend en dàt idee heb ik voor de enneade als uitbreiding van zijn triade met èxtra nadruk op relativistische dynamiek overgenomen. Foucault heeft eveneens deels gelijk dat, zoals Groot het stelt,

[h]et denken [...] zich slechts in een relativiteit [kan] ontplooien waarboven de mens nooit definitief kan hopen uit te stijgen.[p. 306]

Dat geldt nota bene óók voor gedrag. Zo is het,

[h]et subject [...] heeft [...] altijd al ingebed [...] gelegen in een veld waardoor het wordt gedragen en geproduceerd. Zijn ‘eigenheid’ is van begin af aan doorschoten geweest met een ‘anders-zijn[.]’[p. 307]

Het zgn structuralisme schiet daarin echter door, met het idee dat

[d]e mens [...] een functie van de taal [is, waarmee h]et ‘ik’ [...] zichzelf [ziet geplaatst] in een kale structuur waarin hij als een pion te gehoorzamen had aan de regels van woord- en begripsvorming en grammatica.[p. 309]

In samenloop heeft het subject àltijd zijn aandeel, inderdaad, afhankelijk van wat hij als relevante situatie ervaart. Dat is uiteraard het idee, zoals het Wikipedia-lemma **Thomas-theorema** omschrijft,

dat wanneer mensen situaties als werkelijk definiëren, die situaties werkelijke gevolgen hebben.

Wèlk aandeel precies laat zich overigens vaak ‘pas’ achteràf aanwijzen (en vanwege doorgaande onzekerheid slechts bij benadering).

Groot komt op Jacques Derrida (1930-2004) als de man die het idee oppert dat in

élke taaluiting, [...] ìn alles wat gezegd, geschreven en genoteerd wordt [...] het subject zich van zichzelf vervreemd [ziet], terwijl het toch aan de basis van die uitingen stond.[p. 314]

Volgens het idee dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, mikt een subject met een teken zelfs principieel op, zeg maar, “vervreemd[ing].” Hij wil immers een ànder subject ermee tot gedrag bewegen dat hijzèlf nota bene niet wil ondernemen. En een teken dat hij daarvoor in de ene situatie inclusief tijdstip passend acht, voldoet vrijwel zeker niet àls teken in de een andere situatie inclusief tijdstip. En dat is natuurlijk óók omdat hijzèlf intussen een ànder subject – geworden – is. Volgens Derrida

ervaren we [...] daarin [...] een machteloosheid[. p. 314]

Ik houd het op teleurstelling van een subject dat vaststelt niet bij machte te zijn geweest met zijn verzoek de door hèm beoogde inschikkelijkheid te bereiken. Tja, er is óók altijd nog het àndere subject dat er iets van vindt, enzovoort. Dàt biedt volgens mij – dus – pas een vruchtbare insteek voor

deconstructie [zoals] Derrida [...] spuurwerk [noemt, te weten] zichtbaar [maken] wat onzichtbaar moest blijven onder het ogenschijnlijk egale spreken en [...] zelfs algemeen gedeelde en geaccepteerde denkbeelden. [...] Wie goed kijkt, [...] ziet in alles wat de mens zegt en schrijft kleine of grote barstjes, snelle hechtingen waar datgene wat ongewenst is zoveel mogelijk is weggehaald.[p. 317]

Vergeleken met het structuralisme duidt Derrida een subject als

ingebod in een beweeglijk web van woorden dat [het] niet overzie[t], maar dat [het subject] wel maakt tot wat [het is, dus] op een vloeiender [...] manier [...] doordat de betekenissen die [het] schep[t] en die op hun beurt [het] scheppen, steeds weer veranderen, verrijkt worden en onvermoede betekenishorizonten openen.[p. 320]

Dat komt alweer dichter in de buurt van mijn idee, klopt,

[é]én ding is echter duidelijk: in dit beweeglijke web van taal kan ik onmogelijk [...] de autonome, allesbeheersende rol vervullen[. p. 320]

Van taal èn verder, enzovoort, telkens de gehele enneade dóór. Het is altijd via interpretatie en gedrag dat

het 'ik' [niets] méér [is] dan het punt[, p. 320]

een punt dat vól is van het vermogen om telkens verschil te maken (maar dat ik voor begrip van samenhang tussen zulke verschillen in historisch verloop nul-identiteit noem),

waarop de rondgaande taal en circulerende tekens één moment [...] déze uitdrukking [bieden. p. 320]

Dat geldt ook voor deze aantekening, kàn natuurlijk ook niet anders.

87.59

Oh, heeft die ict-afdeling geen 800 maar alweer 900 medewerkers?!

[Zie ook **aantekening 87.39.**]

87.60

Met dank voor je attendering telefonisch eerder deze week, nogmaals, ja, dat is een goed idee, te weten om vervolgens met zgn rubricering rekening te houden. Voor zover ik kan nagaan, vergt ook dat echter allereerst stelselmatige heroverweging. De relevante betekenis van rubricering betreft informatiebeveiliging. En dáárvoor bestaat, zeg maar, regelgeving. Voor alle overheidsinstellingen is er sinds kort de **Baseline informatiebeveiliging Overheid (BIO)**. Voor instellingen van rijksoverheid gelden voorts het **Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksdienst (VIR)** en het **Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksdienst, Bijzondere Informatie (VIR-BI)**. Ik kan het mis hebben, maar mijn indruk is dat die/dergelijke regelingen nog allemaal zijn geënt op informatiesysteem als grootschalig apart ... ding. Nee, dat gaat stelselmatig uiteraard niet op.

Wat dan wèl? Kenmerkend voor stelselmatige opzet vind ik èlk – doorgaans véél – kleinschalige(r) modulen. Eenzelfde module kan (mee)werken in diverse configuraties. Zo'n configuratie noemen wij een voorziening.

Klopt, dat kunnen wij óók een informatiesysteem noemen. Maar in elk geval voorlopig lijkt een andere aanduiding beter om het besef te laten doordringen van verschil tussen – de traditie van – grootschalige apartheid en – de toekomst van – kleinschalige modulariteit.

Er zijn ruwweg twee soorten modulen waarmee voorzieningen samengesteld (lees

dus ook: geconfigureerd) zijn. Er zijn registers met informatie en programma's voor informatieverwerking.

Ik geef een voorbeeld van wat heroverweging verdient. Het bestaansrecht van een overheidsinstelling betreft – of heb ik het wederom mis? – een maatschappelijke opgave. Desondanks vermeldt BIO:

De overheid past risicomanagement toe om tot de juiste beveiliging van informatie en informatiesystemen te komen binnen de context van de bedrijfsdoelstellingen.[p. 9]

De impliciete veronderstelling is blijkbaar dat “bedrijfsdoelstellingen” worden nagestreefd met dienovereenkomstig ... aparte bedrijfsprocessen. Inderdaad, volgens die aanname heeft elk proces eenduidig aanwijsbaar een proceseigenaar:

Onder de proceseigenaar wordt de lijnmanager verstaan die verantwoordelijk is voor de beveiliging van het betreffende proces/informatiesysteem.[p. 13]

Dus,

[h]et lijnmanagement stelt op basis van een expliciete risicoafweging de betrouwbaarheidseisen voor zijn informatiesystemen vast.[p. 10]

Nogmaals, zo'n aanwijzing blijft voldoen voor een informatiesysteem dat apart opgezet is voor een bedrijfsproces dat volledig apart onder iemands verantwoordelijkheid valt. Maar komt dat überhaupt nog wel voor? Alweer bijna tien jaar geleden schreef ik [Zie het als verkeersmiddel!](#) als een columnachtig tekstje, zoals je kunt nalezen nota bene mede nav jouw stelselmatige aanpak van debiteurenbeheer. :-)

BIO schenkt aandacht aan zgn ketens met onderlinge afhankelijkheid van dien van informatiesystemen die er schakels van vormen/faciliteren. Maar vooral wat bekend geraakt is onder de noemer van keten, laat zich pas eenduidig – eveneens – onder beheer van informatiebeveiliging ordenen volgens respectievelijke configuraties van modules.

Het begrip proceseigenaar werkt stelselmatig averechts, en dat is dus nog maar een voorbeeld van achterhaalde oriëntatie. Wat er moeten komen, zelfs nog eens dringend óók voor informatiebeveiliging, zijn stelselmatig bemeeten begrippen om genoemde regelgeving operationaliseerbaar te krijgen.

Ik had het graag anders gezien. Of een in digitale techniek hopeloos verdwaalde ict-afdeling in staat is tot met voorrang begripsmatige heroverweging? Wat denk je zelf? Jij zult het wederom dus ook verder moeten begeleiden. Onder de noemer van een proefopstelling voor stelselmatig autorisatiebeheer zijn we m.i. overigens al aardig opgeschoten. Zo komt voorziening samengesteld uit – soorten – modules in de reeks proefteksten al voor; je hebt helemaal gelijk – ik heb het toch niet voor de zoveelste keer mis? – met extra nadruk voor beveiliging op het aspect van informatie(verzameling).

Mijn idee is om eerst ook weer het, vooruit, rubriceringsthema stelselmatig te proberen te begrijpen. Want pas nadat dat redelijk is gelukt, kunnen we er meteen al voor autorisatiebeheer met de informatierotonde een praktische draai aan geven. Oh ja, ik wil ook even kwijt dat ik de teneur van BIO schokkend vind. Althans, indien bijlage 2 met toelichting op de drie beveiligingsniveaus representatief is. Hoe onbeduidend kan je burgers vinden? Als te vermijden risico's staan o.a. opgegeven

- irritatie en ongemak bij burgers geventileerd in de media
- interne negatieve publiciteit (imagoschade)
- politieke schade aan een bestuurder: bestuurder moet zich verantwoorden naar

aanleiding van verantwoordingsvragen
- organisatiebrede negatieve publiciteit (imagoschade).[pp. 66-68]

Zo krijg ik de indruk dat de opgave van een overheidsinstelling haar imago betreft. Ik lees minachting van burgers. Leg het me ajb uit, als ik het ... mis heb. Zijn dáárvor die beveiligingsmaatregelen allemaal nodig? Met zúlke risico's zou ik ervoor pleiten maatregelen juist achterwege te laten. :-) Heeft met BIO een asociale voorlichter soms het laatste woord gehad? Wat is er mis mee om uitval van overheidszorg als hoofdrisico aan te merken, om bùrgers op z'n minst niet de dupe van overheidshandelen te laten zijn?

87.61

Wie weet ben je druk in de weer nav mijn oproep (zie [aantekening 87.45] voor afschrift). Zo ja, kan je ajb – ook – mij iets laten weten? Of heb je herhaling plus verdere aansporing nodig? Vooruit, even kort, **The Encyclopedia of Philosophy** (samensteller Paul Edwards, The Macmillan Company & The Free Press) telt het lemma **Pragmatism** (Vol. 6, 1967, pp. 430-436). Daarin duidt H.S. Thayer

Peirce's pragmatism [a]s a rule or procedure for promoting linguistic and conceptual clarity[, i.e. for promoting] successful communication.

Met Peirce is Charles S. Peirce (1839-1914) bedoeld. Je ziet, besef van onduidelijke enz. informatie is niets nieuws. Dus Anton Blok herhaalt slechts inzicht waartoe Peirce eerder komt. En dat is stellig ook van Peirce allang geen oorspronkelijk idee. Geloof jij nog steeds dat een ènkel woord een ènkele, absoluut geldige betekenis heeft? Kom nou! Zoals Thayer doorgeeft,

words are being used in different ways[,]

zeg ook met verschillende betekenissen. Peirce doet een voorstel voor

a method of clarifying and determining the meaning of signs [with t]he aim of [...] facilitat[ing] communication.

Om een bepáálde betekenis van een teken (Engels: sign) eenduidig(er) te ... bepalen oppert Peirce een

procedure consist[ing] in translating and explicating a sign [...] by providing a conditional statement of a given situation[, in short] a method of conditional explication of signs.

Een bewering (Engels: statement) is natuurlijk eveneens een ... teken. Volgens Peirce is er het teken waarvan op zichzelf genomen nog geen eenduidige betekenisbepaling haalbaar is. Ik beschouw dat echter als onderdeel van een omvattender verondersteld teken. En dat onderdeel noem ik signatuur. Voorts noem ik zo'n "conditional statement of a given situation" een context, die ik eveneens als onderdeel opvat van een omvattender teken. Nota bene, pas sámen borgen signatuur èn context – de onmisbare voorwaarde voor – eenduidige betekenisbepaling. Voilà, contextuele verbijzondering.

Voorbeeld: blok. Tja? Als het over volleybal blijkt te gaan, is duidelijk(er) waarover het gaat (want het idee is dat de bal er niet ... over(heen) gaat).

Wat Peirce als methode voorstelt, blijft beperkt tot telkens één betekenis. Die methode volstaat doorgaans voor een ènkele wetenschapsdiscipline. Verlies van samenhang met verwante betekenissen wordt op de koop toe genomen (wat mij betreft overigens geheel ten onrechte).

Hoe dan ook draait het voor digitale voorzieningen met noodzakelijkerwijs

stelselmatige dekking juist om zowel relevante betekenisverschillen als samenhang ertussen. Dáarvoor is Peirce's methode dus nog niet geschikt, maar biedt er wèl de aanzet voor. De stelselmatig bemeten (modelleer)methode ken je als Metapatroon. Begin er eens mee om te erkennen dat een ènkel woord niet de maatvoering voor eenduidige betekenis is. Oh, ben je allang zo ver? Ga dan ajb dóór er gevolgen aan te verbinden. Standaardisatie voor samenhang-tussen-verschillen ... verschilt kwalitatief van standaardisatie volgens resp. uniformiteit. Uniformiteitsstandaardisatie werkt zelfs averechts voor zgn differentiële opgaven; zodra je ermee ophoudt, gaat er in elk geval minder mis. Ik herhaal ook: En geef mij overigens eens antwoord.

87.62

Wie wil begrijpen waartoe de zgn informatierotonde kan dienen, moet beseffen dat "words are being used in different ways." Daarom stel ik ter voorbereiding op het overleggedeelte waarvoor jij mij voor a.s. woensdag hebt uitgenodigd voor, dat de deelnemers kennis nemen van twee emailberichten die ik onlangs stuurde aan het hoofd van Bureau Forum Standaardisatie. Kan jij ze ajb dit bericht plùs onderstaande afschriften[, zie daarvoor **aantekening 87.45** en **aantekening 87.61**.] doorsturen? Veel tijd kost doorlezen niet. En over het doordènkten kunnen we het dan meteen hebben.

Ik licht hier toe dat ik hoofd BFS al lang ken en hem zulke berichten niet zakelijk, helaas niet, ;-) maar, eh, persoonlijk stuur.

Waarvoor de informatierotonde door jullie tot dusver overigens vooral wordt benut is om, heel praktisch als het ware òmgekeerd, nodeloos verschillende 'woorden' als identiteitsstellingen met dezèlfde betekenis voortaan te vermijden. Zo is het gelukt om aanvankelijk verspreid debiteurenbeheer landelijk gecoördineerd te krijgen. En pas zodra er zoiets als een stelselmatige identiteitsstelling 'werkt,' laten zich wèl toepasselijke verschillen dáárdor samenhangend overzien, bewerken enzovoort. Dat kost bijelkaar véél minder mensenwerk en levert véél hogere kwaliteit voor het relevante bereik inclusief, zeg maar, ketenpartners (die dan óók zelfs graag willen investeren in zulke samenwerking).

87.63

BIO? De i staat blijkbaar niet voor informatie- maar voor imagobeveiliging. Was het maar een verrassing.

87.64

Hoofd BFS laat toch niets van zich horen. Als leesvoer voor anderen heb ik die moeite hopelijk niet helemaal voor niets gedaan.

87.65

De minimalistisch-flexibele digitalisering door Information Dynamics wordt, na enige gewenning, dat wel, door medewerkers tevens als – middel voor – taakverrijking ervaren; dat werkt o.a. als stimulans voor hun ontwikkeling van deskundigheid, enzovoort.